

EL FIL PER COSIR LA HISTÒRIA... DE LA MEDICINA

CORBELLA i CORBELLA, Jacint¹ - CAMA i SOCÍAS, Daniel²

JAULAR i AULET, Irene³ - ALPÁÑEZ i LÓPEZ, Carme⁴

1. Acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona (Barcelonès). jacintcorbella@ub.edu

2. CRAI Biblioteca del Campus Clínic. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la UB.

Barcelona (Barcelonès). danicama@ub.edu

3. CRAI Biblioteca del Campus Clínic. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la UB.

Barcelona (Barcelonès). ijaular@ub.edu

4. Cap del CRAI Biblioteca del Campus Clínic. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la UB.

Barcelona (Barcelonès). calpanez@ub.edu

Rebut: 6 de febrer de 2019

Acceptat: 21 de juny de 2019

PARAULES CLAU:

- Biblioteca de Medicina de la Universitat de Barcelona
- Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona
- Fullets sanitaris
- Impresos sanitaris
- Segles XIX i XX

PALABRAS CLAVE:

- Biblioteca de Medicina de la Universidad de Barcelona
- Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona
- Folletos sanitarios
- Impresos sanitarios
- Siglos XIX y XX

KEYWORDS:

- Library of Medicine of the University of Barcelona
- Faculty of Medicine of the University of Barcelona
- Health-related brochures
- Health-related leaflets
- 19th and 20th centuries

RESUM: La biblioteca de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona conserva una gran quantitat de documentació, constituint els llibres la seva part més coneguda. Així mateix, disposa d'uns 4.000 fullets de tema sanitari, unes obres menors fins ara no estudiades i que l'any 2018 han estat motiu d'una exposició. En aquest treball palesem la seva importància i en presentem alguns amb els seus temes i els seus autors.

RESUMEN: La biblioteca de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona conserva una gran cantidad de documentación, siendo los libros su parte más conocida. Sin embargo existen unos 4.000 folletos de tema sanitario, unes obras menores que hasta ahora no han sido objeto de estudio y que en el 2018 han protagonizado una exposición. En este trabajo damos cuenta de su importancia y de algunos de sus temas y de sus autores.

ABSTRACT. THE TREAD TO SEW THE HISTORY... OF MEDICINE: The library of the Faculty of Medicine of the University of Barcelona houses a great amount of documentation, being the books its most well-known part. However, there are some 4.000 health-related brochures, some minor pieces that have not been studied so far and that in 2018 were the core on an exhibition. In this paper the author realizes the importance of these documents and that of some of their subjects and their authors.

CITACIÓ DEL L'ARTICLE: CORBELLA i CORBELLA, Jacint [et. al.]. "El fil per cosir la història... de la medicina". A: Gimbernat [Barcelona], 2019; 71: 83-186. <http://doi.org/10.1344/gimbernat2019.71.5>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Jacint Corbella i Corbella [et. al.], 2019.

DOI: 10.1344/gimbernat2019.71.5

INTRODUCCIÓ

Els fullets. En una biblioteca l'element més visible i característic, pel que fa al paper, són els llibres. Juntament hi ha, entre altres, els fulletons, amb un grau divers d'importància. Potser sigui més precís el nom de fullet. El Diccionari de l'IEC el defineix: "fullet. m. Obra impresa d'un nombre de pàgines generalment no superior a una cinquantena". No tenen la intenció del llibre. No entrem en més detalls. S'acostuma a classificar-los a part dels llibres. No s'hi solen incloure les publicacions amb ritme periòdic, considerades com a revistes, ni tampoc, moltes vegades, les "separates".

A la Biblioteca de la Facultat de Medicina (Campus Clínic) n'hi ha uns quatre mil que es guarden en caixes arxivadores a part, amb contingut ordenat de manera alfabètica d'autors, el què facilita la consulta immediata. Ara, aquí, es fa una exposició dels que es consideren més representatius segons la temàtica, semblant a la que seria per ordre científic, però amb algun biaix important. Es procura fer una exposició equilibrada, marcant els que poden ser més interessants o representatius.

El biaix social. El biaix més visible és la desviació cap a un predomini dels enfocaments i continguts socials per sobre dels clínics o dels científics. Les matèries socials de la medicina tenen un paper de primer ordre, en particular les de caràcter preventiu, principalment la higiene, denominació més clàssica, i les considerades com a salut pública, concepte previ i més ampli. En canvi els aspectes més directament clínics, terapèutics, i de recerca, tot i que es recullen en bastants aspectes, es reserven per una altra ocasió en que se'ls pugui situar en un primer pla.

Se'n fa una presentació per temàtiques, amb un cert ordre de freqüències, i ens pot sobtar que el capítol més important sigui el dedicat a les aigües, amb enfocaments diversos, dels que en un cert moment els més visibles són els banys, les aigües dels balnearis. El factor publicitari és important.

Segueixen els dedicats a les malalties infeccioses, en primer lloc destacat, la tuberculosi. I després els conceptes típics de la higiene i la intervenció de l'administració amb la intenció d'establir normes de regulació sobre els temes de salut.

L'administració. Remarquem també la importància que hi té l'administració, des de la que és estrictament d'àmbit local fins a la internacional. La inicial sol

estar en els ajuntaments que han d'atendre les necessitats més immediates, ja des de temps antics: el viatger o pelegrí que es posa malalt; els pobres que no tenen ajuts, altres situacions urgents. Així es van crear els hospitals de pobres i pelegrins, que eren llocs més d'acollida que no pas d'assistència. Després venen els hospitals generals, més en ciutats grans. Més tard arribà la col·laboració entre nacions en el segle XIX, així la creació de la Creu Roja. I ja en el segle XX la Societat de les Nacions va tenir una acció important. I ara l'Organització Mundial de la Salut (OMS, WHO), dependent directament de les Nacions Unides.

Aquesta exposició té unes dimensions reduïdes: reuneix impresos, tamany follet, de la Biblioteca, a partir del límit del 1830. Hi ha un predomini clar de la segona meitat del segle XIX i primera del XX. I, ja s'ha dit, tenint més en compte els aspectes socials de la medicina.

LA HIGIENE

Els fullets d'aquesta temàtica estan dedicats a la prevenció clàssica, basada en el concepte de la higiene, que és el nucli històric de l'actual concepte de *Medicina Preventiva*. És més important evitar la malaltia que haver-la de curar. Segons el contingut dels fullets hi considerem tres seccions més visibles:

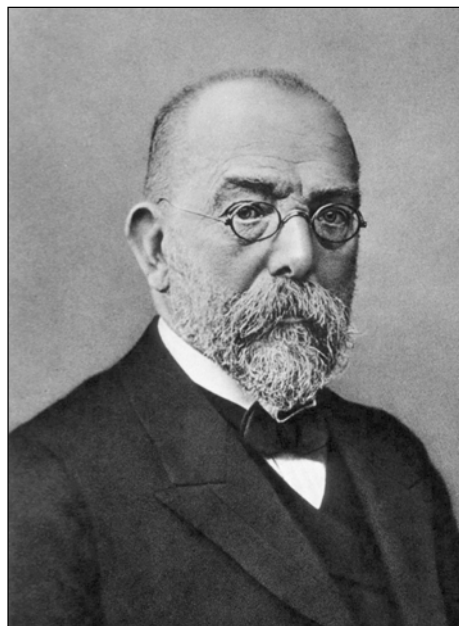
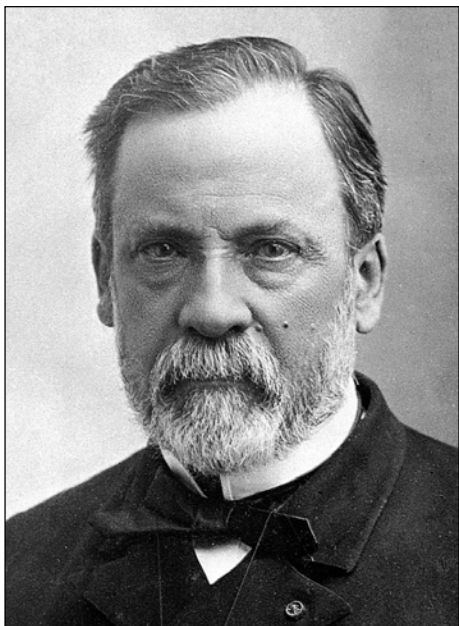
1. Continguts principals i generals d'higiene
2. Salubritat i temes d'administració
3. Higiene escolar

D'altra banda, els més afectats per la manca de prevenció són els nens i les nenes, els que en l'estadística de mortalitat tenen més anys de vida perduda. Les vacunes han tingut un paper extraordinari, la primera la verola, a les acaballes del segle XVIII, tot i que a vegades amb resistència per part de la població. Els actors són els higienistes, els beneficiaris són tota la població, i més directament la infància.

Es mostra un text d'higiene de la Facultat, d'una etapa inicial, on l'autor era professor realment d'una altra matèria. La prevenció no estava com a idea central. Hi ha una acceptació massa lenta, de la necessitat de la vacunació, reduïda al principi a la verola. El segon follet ja destaca les obligacions dels governs.

Poc a poc destacaran dos camps. Un és de la implicació d'alguns ajuntaments més grans i el desenvolupament del concepte de salubritat pública. Hi ha normes sobre els habitatges, la neteja dels carrers i les deixalles, els cementiris, i altres, sobretot quan els brots epidèmics aixequen el pànic. Després la intervenció a les escoles: la higiene escolar creix amb una eficàcia lenta, però continuada.

L'inici efectiu de les vacunes és amb la verola i el treball de Edward Jenner. Però l'etapa del descobriment dels agents microbians, és més a la segona meitat del segle XIX, obre el gran camí de la Microbiologia, i de les vacunes (ràbia, còlera, entre altres). Els noms de Pasteur i Koch, escoles francesa i alemanya, són considerats els de benefactors de la humanitat. El primer premi Nobel de Fisiologia o Medicina es lliurà a Emil von Behring, unit a treballs sobre la diftèria, i la utilització dels sèrums.

Louis Pasteur (1822-1895), introduí la vacuna contra la ràbia i

Robert Koch (1843-1910), descobrí els gèrmens causants de la tuberculosi i el còlera.

1. Montaldo F. *La Primera Exposición Internacional de Higiene: Dresde- mayo, 6; Octubre, 15-1911*. Madrid : Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas; 1913.

Recull la que es digué *Primera Exposició Internacional d'Higiene*, reunida a Dresde durant gairebé sis mesos l'any 1911. L'autor, subinspector de sanitat de la Marina, fou delegat oficial de dos ministeris del govern d'Espanya.

2. *La Organización de higiene de la Sociedad de las Naciones*. Ginebra: Sección de Información. Secretaría de la Sociedad de Naciones; 1927.

Publicat l'any 1927, indica la continuïtat de la Societat de les Nacions, amb seu a Ginebra, en la tasca de vetllar per la salut pública. Aborda temes com l'anàlisi estadístic de l'impacte del càncer i la tuberculosi, l'exposició de campanyes contra la malària, l'opi i les drogues, així com instruccions d'higiene pública i escolar.

3. Rodríguez Méndez R. *Los gobiernos y la salud pública: comunicaciones presentadas al VIII Congreso Internacional de Higiene y Demografía celebrado en Budapest en septiembre de 1894*. Sevilla: [s.n.]; 1895.

Recull tres comunicacions: una defensa de la intervenció del govern en les infeccions quan la tasca del metge clínic és insuficient, una argumentació de la necessitat de complementar la higiene internacional amb la higiene nacional i sobretot la higiene regional, i un estudi del paper dels higienistes en la direcció de la salut pública.

4. Uribarri C. *Tratado de higiene*. Barcelona: Impr. y Libr. politécnica de Tomás Gorchs; 1852.

L'autor era catedràtic d'Història Natural d'aplicació a la medicina. Es tracta d'una obra en cinc capítols, els dos primers sobre l'aire i els aliments, bastant extensos, amb dos terços del text. Són més breus els dedicats a l'exercici i la quietud, i "*de las demás cosas no naturales*". Finalment, el 10% restant, tracta de la prevenció de les malalties.

5. Pusalgas y Guerris I. *Manual de higiene arreglado según la doctrina de Sir John Sinclair*. Barcelona: Libr. de J. Solá; 1831.

Noti's que encara es parla de "doctrina", que significa "opinió" més que fets científics comprovats. S'hi pot trobar una classificació de les edats de la vida: *de*

la infancia a la pubertat (15 anys), edad adulta (25 anys), a los 45 años se entra en la vejez; segueix la caduquez o vejez seca (60 anys).

6. *Informe dado a instancia de la Ilustre Junta Administrativa del Cementerio General de Barcelona.* Barcelona: Impr. y libr. politécnica de Tomás Gorchs; 1858.

Informe sobre el cementiri general de Barcelona, centrat en sis aspectes, fet pels Drs. Joaquim Cil i Josep Letamendi, catedràtics de Medicina; Francesc Domènech, de Química, i Josep Arrau, professor de Belles Arts. Versa sobre la situació del cementiri, la qualitat del terreny per a les inhumacions, la seva vegetació, l'estructura del mateix en relació a la renovació de l'aire, les diferències entre inhumació en nínxol o a terra, i el títol de cementeri general.

7. Barrufet i Puig P. *Sanitat municipal: ponència del cycle de converses sobre temes d'interès local, organitzat per Centre de Lectura en el curs de 1930- 1931.* Reus: Impr. Foment; 1931.

Conferència feta al Centre de Lectura de Reus el març de 1931 sobre sanitat local, aportant una visió històrica al voltant de temes com: la neteja pública, el control de comestibles, la profilaxi antivenèria, l'enllumenat o els serveis de desinfecció urbans.

8. García Faria P. *Memoria: saneamiento de Barcelona: condiciones higiénicas de la urbe : su mejoramiento : disminución de la mortalidad de sus habitantes y aumento de la vida media de los mismos.* Barcelona : Tip. Sucesores de N. Ramirez; 1884.

L'autor, enginyer de camins, va ser un dels promotors del sanejament de la ciutat de Barcelona a finals del XIX. En aquest text fa una visió general, molt negativa de la situació del moment i de les necessitats de millora.

9. García Faria P. *Insalubridad de las viviendas de Barcelona.* Barcelona: Imprenta de J. Balmas Planas; 1890.

Ponència presentada al Congrés de Ciències Mèdiques de 1888 i publicada el 1890. És un estudi detallat d'aspectes com els materials de construcció de les cases, la seva llum, ventilació i distribució, de l'amuntegament familiar o de la necessitat de mantenir 75m³ d'aire per persona i hora. Inclou dades i plànols sobre moltes cases amb deficiències.

10. Blanc i Benet J. *Ponencia sobre la reforma de las ordenanzas municipales: discutida y aprobada en las sesiones académicas de 28 de febrero y 7 de mayo de 1907*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad; 1907.

Ponència sobre reforma de les ordenances municipals, aprovada l'any 1907 per la Germandat dels sants Cosme i Damià. Hi ha proposta de reforma de 30 articles sobre els més de 850 del text vigent.

11. *Pla de reorganització dels serveis sanitaris municipals: aprovat per l'Ajuntament de la Ciutat, en sessió del dia 23 de novembre de 1932*. Palma de Mallorca: Impr. de Francesc Soler; 1933.

Fet per la Comissió de Sanitat, recull dades sobre natalitat a Espanya (1927-1931). També desenvolupa un pla d'organització sanitària, prenent en consideració aspectes socials, preventius o d'higiene escolar.

12. Ribas Valero R. *Condiciones higiénicas que deben reunir los libros*. Sevilla: [s.n.]; 1919.

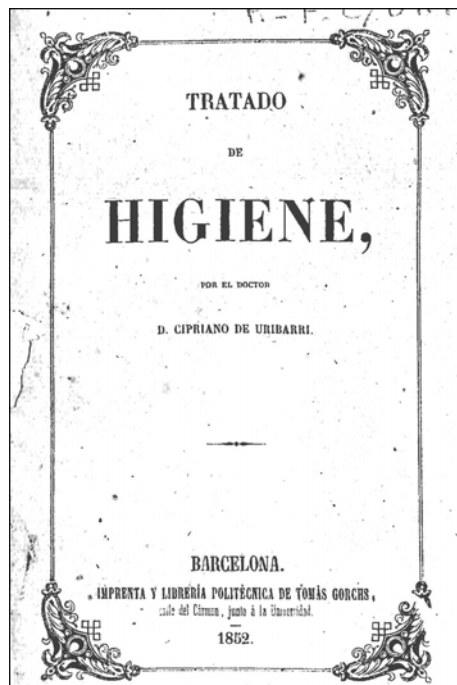
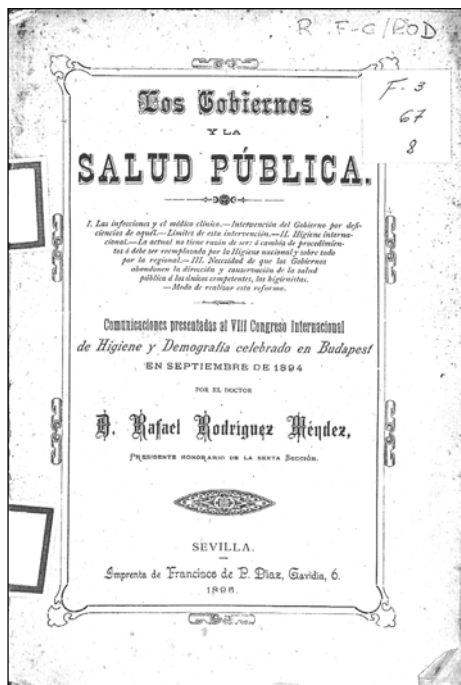
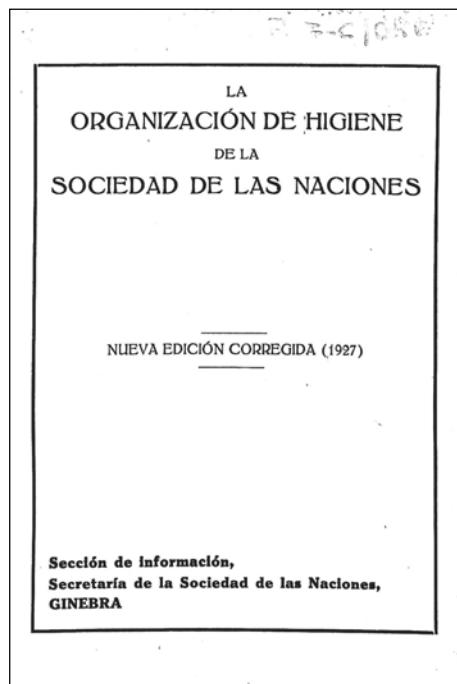
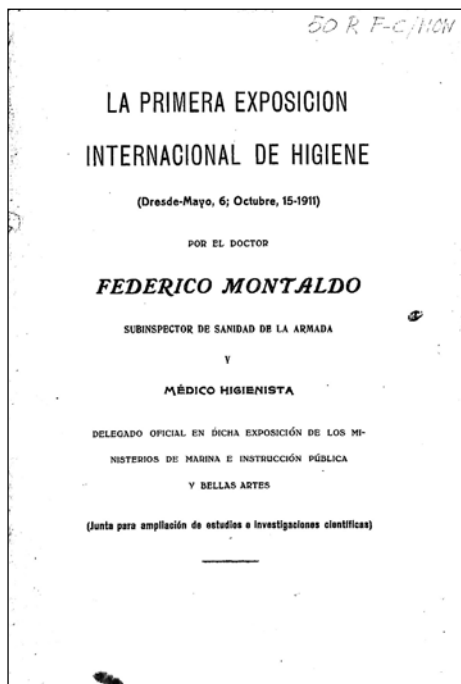
L'autor, professor agregat d'Oftalmologia de Sevilla, classifica aquestes condicions en dos grups: les derivades del paper: contrast amb les tintes, brillantor (pot forçar una miosi); volum i tipus de relligat; i les degudes a la pròpia impressió: tamany de lletra, tipus, separació entre línies, etc.

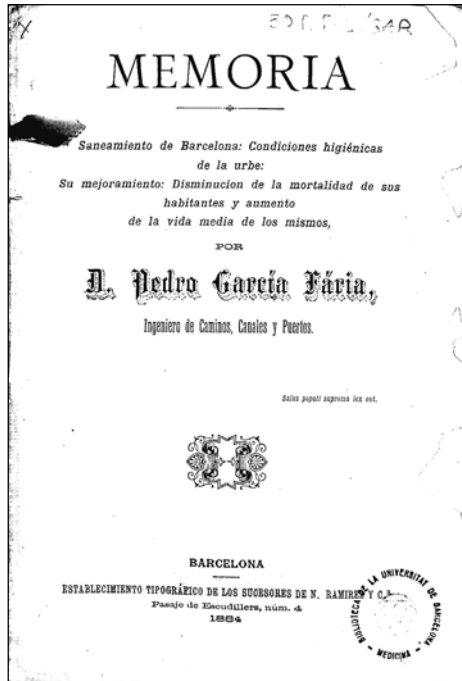
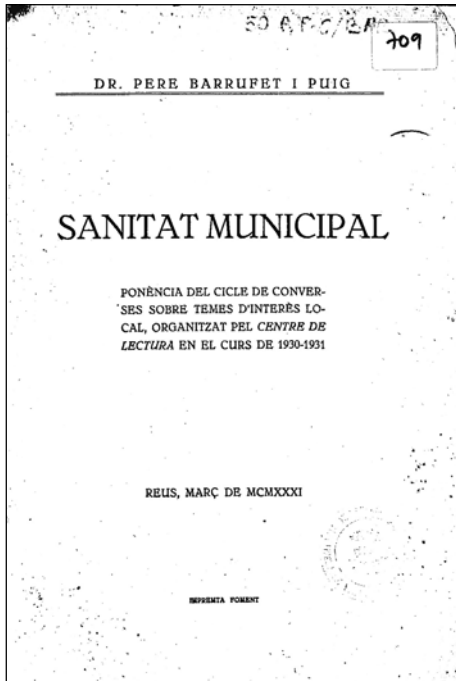
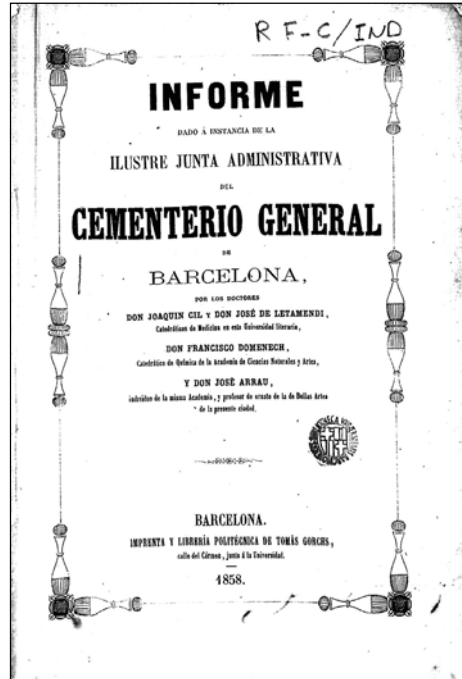
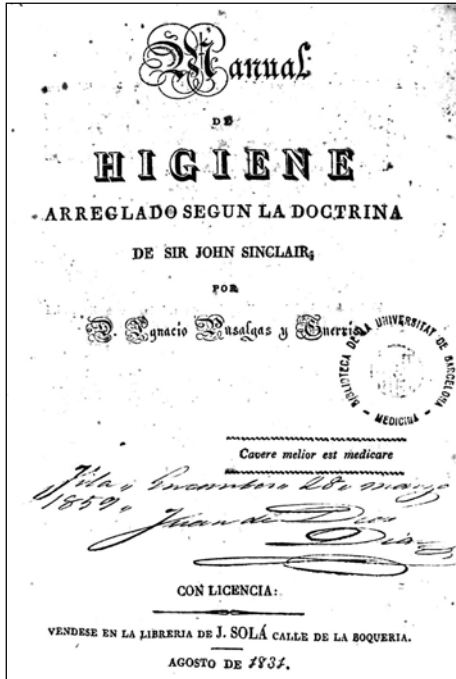
13. Pons Sans J. *Bosquejo general sobre las letrinas en relación con la higiene: conferencia dada en la Sociedad Económica Gracienense de Amigos del País*. Gracia: Impr. de Cayetano Campins; 1888

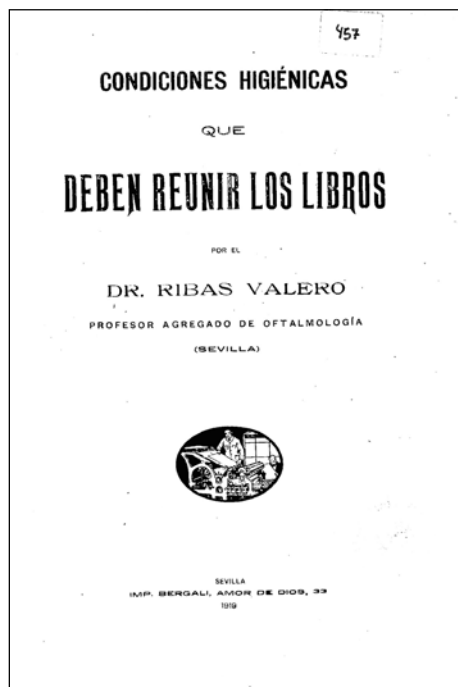
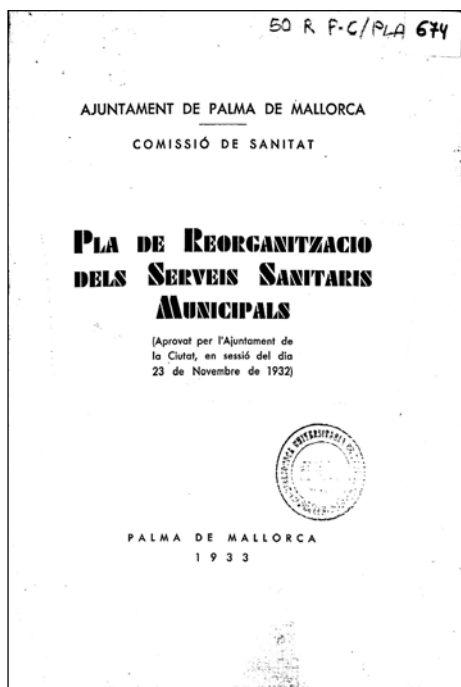
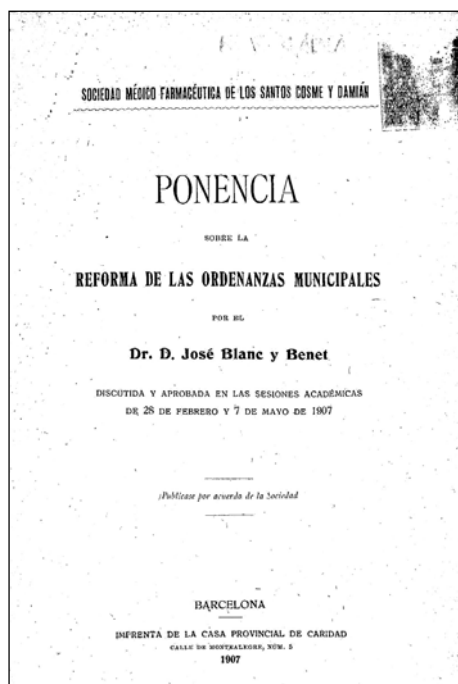
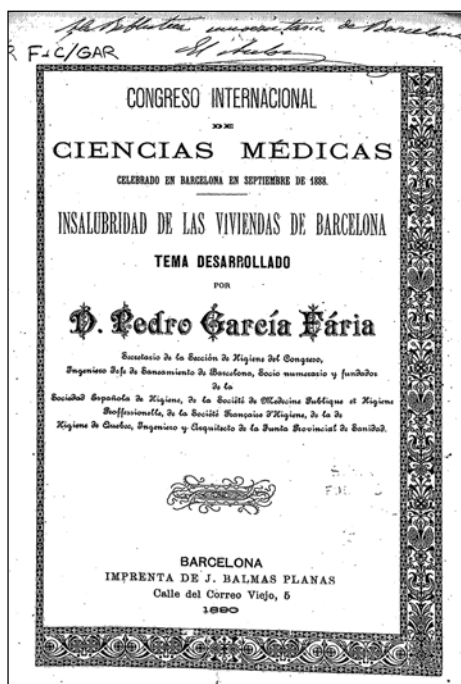
Conferència donada a Gràcia l'agost de 1888. L'autor no sembla metge. Conté una explicació històrica extensa així com regles per a la construcció de latrines i normes per a la seva evacuació: enterrament, galledes, pouers, carros de transport, bombes d'extracció, etc. Peu d'impremta a Gràcia.

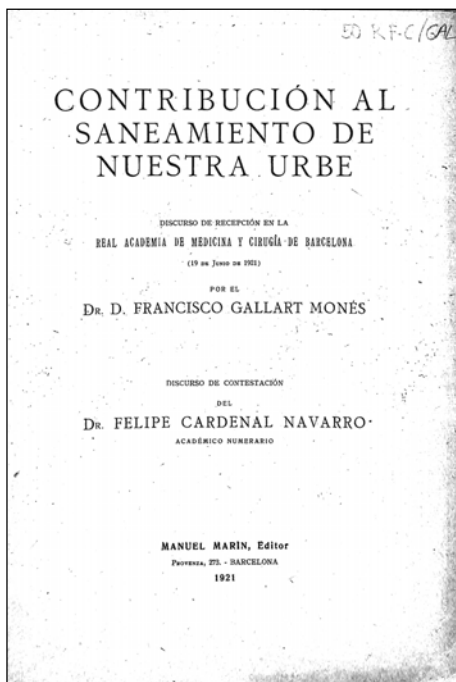
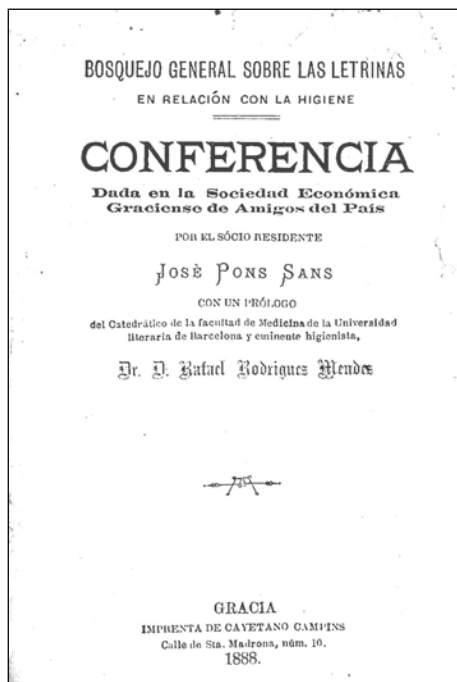
14. Gallart Monés F. *Contribución al saneamiento de nuestra urbe: discurso de recepción en la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona: 19 de junio de 1921*. Barcelona: Manuel Marín; 1921.

Discurs d'ingrés a la RAMB. Exposa la necessitat que les ciutats tinguin normes de salubritat, que fan disminuir les taxes de mortalitat, comparant els diferents barris. S'ocupa de temes com la necessitat de tenir una disponibilitat suficient d'aigua per habitant, la correcta eliminació d'aigües residuals, la higiene de les indústries o la prevenció dels contagis.

Distribució d'aliments en una comisaria de beneficència.

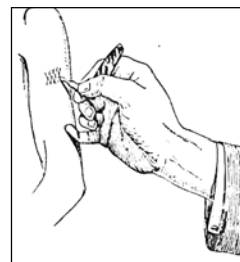
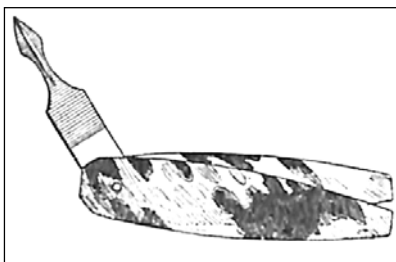
LA SALUT DELS INFANTS

La infància era la part de la població que tenia la mortalitat més alta. Les xifres eren esfereïdores, i encara ho són en molts llocs de la terra. Les infeccions respiratòries i digestives: les pneumònies i diarrees, i més directament la desnutrició, eren els responsables més visibles. I al darrere les poques condicions de l'habitatge, l'amuntegament com a factor de contagi.

En aquest grup de fullets hi ha una mostra de les principals malalties. Són importants les normes d'alimentació, la lactància artificial. I altra vegada la necessitat d'intervenció dels governs, en un text de Rodríguez Méndez, política. Cuidar la salut de la població, i més la dels nens i les nenes, exigeix fer política.

Les escoles van ser un motor de prevenció i de millora en la salut infantil. Aquí n'hi ha només una mostra curta, però variada. Entra en el nostre camp la higiene de les escoles. Així la *Guia Higiénica y Médica del Maestro*, la *Inspección Médico Escolar*.

També l'habitatge en escrits sobre *El problema de l'Habitació obrera a Barcelona*, que afecta a tota la família. Igualment les condicions de la pròpia ciutat, amb un estudi de Pere Garcia Faria, enginyer dedicat a la sanitat municipal analitzant *La insalubridad de las viviendas de Barcelona*. I encara el repartiment, per l'Ajuntament, de la *Cartilla de la alimentación*. I encara donar instrucció a tothom, fins i tot l'intent de correcció dels problemes d'aprenentatge: el diagnòstic dels "deficients", l'aprenentatge especial, la reeducació quan és possible.

Tres imatges extretes del llibre d'Andrés Martínez Vargas "*Botiquín Escolar*" (Barcelona, 1905).

La primera mostra la necessitat de tenir a mà, a la mateixa escola, alguns instruments imprescindibles en cas d'urgència extrema, per exemple la pinça per estirar i aguantar la llengua. Els altres dos són al·lusius a la necessitat de la vacuna, en aquest cas la de la verola, i la manera de posar-la.

*Francesc Vidal i Solares (1854- 1922).
Va crear l'Hospital de Nens, que encara perdura i fou el divulgador més actiu a Catalunya en la informació a les mares sobre la cura dels infants.*

R F/ DEL.

1. Sereñana y Partagás P. *Alimentación del niño durante los primeros años de la vida: limitación y peligros de la alimentación mixta: cartilla higiénica premiada por la Sociedad Española de Higiene en el concurso público de 1888*. Barcelona: Impr. de Henrich; 1889.

Cartilla higiènica breu, premiada per la Soc. Esp. d'Higiene. La llet de la mare és l'aliment més adequat tot i que parla de llets d'altres mamífers: burra o euga, vaca, cabra, per medi de biberó. Altres substàncies: sopa de pa, puré de patates. També s'exposen els riscos i limitacions de l'alimentació mixta. Domicili de l'autor: c. Quintana 6, Gràcia.

2. Lleonart i Castellví A. *Consideraciones sobre la higiene escolar*. Barcelona: Impr. de Herich; 1894.

L'autor, metge, comenta diversos aspectes de la higiene a les escoles en l'acte de lliurament dels premis extraordinaris als alumnes de cada escola municipal. Consideracions de caràcter general en un text sense subdivisions.

3. Delvaille C. *Guía higiénica y médica del maestro*. Badajoz: [s.n.]; 1894.

Traducció relativament extensa de la Guia feta pels Drs. C. Delvaille i A. Breucq, de Bayona, i traduïda pel Sr. Miguel Pimentel, director de l'Escola de l'Hospici de

Badajoz. Tracta de la higiene de l'escola, condicions de neteja, llum, ventilació i de la salut del mestre.

4. Cadevall y Diars J. *Los Colegios ante la higiene: discurso leído en el acto de la distribución de premios a los alumnos del colegio Tarrasense*. Barcelona: Tip. Magriñá; 1878.

Discurs fet per Joan Cadevall, naturalista i botànic de fama, en un acte de distribució de premis. Consideracions sobre la vida dels escolars en pensionats, sovint durant bastants anys de la seva joventut. Crítica d'alguns desencerts en aspectes higiènics.

5. Rius i Borrell A. *La educación de los niños atrasados: cortos de inteligencia, tartamudos, tartajosos, tardos en el hablar, etc.* Barcelona: Imp. de F. Sánchez; 1897.

Editat per la Casa de Salut del Pilar, de Sant Gervasi de Cassoles (afores de Barcelona). Tracta dels nens 'atrassats' (curts d'intel·ligència, tartamuts, retard en el parlar, altres). Proposa diversos sistemes de tractament.

6. Raduà, EO. *La Medicina de urgencia en la escuela: cartilla de primeros auxilios*. Barcelona: Las Artes Gráficas; 1913.

Cartilla de primers auxilis, amb premi de l'Associació de mestres de Sevilla l'any 1910. Descripció de casos de cops, ferides, luxacions i fractures, cremades, intoxicacions, ofegats i insolació. També alteracions internes: diarrees, convulsions, mareig, etc. Presta atenció a les vacunacions i a la respiració artificial.

7. Rius i Borrell A. *El Tartamudeo y otros vicios de pronunciación con su tratamiento*. Barcelona: Tip. de José Inglada; 1900.

Qualifica el quequeig com a "vici de pronunciació", en comptes d'una patologia. L'autor és mestre i considera que les alteracions de pronunciació corresponen a la pedagogia correctiva. Demostra una àmplia experiència personal.

8. *Instruccions al professorat de colònies escolars* / Ajuntament de Barcelona. Comissió de Cultura. Barcelona: la Comissió; 1933.

Instruccions als professors per ajudar a escolars que tenen problemes físics o de patologia. Tracta temes com la gimnàstica respiratòria, correcció de malposicions,

els banys de sol i de mar, les excursions i les condicions d'allotjament i manutenció, així com observacions meteorològiques (vents, núvols, pluges, el cel de nit, etc.).

9. *Historial de l'alumne* / Institut de Deficients. Barcelona: Instituts Vilajoana.

Dades per a fer la història clínica dels deficients estudiats als Instituts Vilajoana. Inclou anamnesi familiar (avis, pares, germans) així com exploració física actual i el detall de les funcions psíquiques.

10. *Historial de l'alumne* / Institut de Sords-muts, Intituts Vilajoana. Barcelona: Instituts Vilajoana.

Model imprès per a fer la història clínica a l'Institut de Sords-muts, dels Instituts Vilajoana, amb tres formes específiques pels trastorns del llenguatge, molt completes. Full a part sobre dades antropomètriques, i informació sobre l'ambient social i condicions morals.

11. Bassols C. *Valoración del examen psicológico escolar*. Barcelona: [s.n.]; 1932.

Valora com a criteris principals de l'escola per considerar si un nen és normal o no, la comparació amb els altres companys, analitzant dos factors: el rendiment i l'adaptació a l'escola.

12. *Inspección médico-escolar de Barcelona*. [s.l.: s.n.]; 1920.

Explicació detallada, amb taules i gràfiques; registres antropomètrics, patologies més freqüents en els nens: xarampió, tos ferina i varicel·la. Dades dels Drs. Ernest Pedrals Fernández i Eladi Vila Cuñer.

13. Crèches S des. *Société des crèches du département de la Seine: troisième séance publique annuelle: présidée par M. Dufaure: [26 mars 1849]*. Paris: [s.n.]; 1849.

Sessió administrativa, literària i musical de la Societat, amb un treball del Dr. Izarié sobre els "Effets sanitaires de la Crèche" (pp. 21-37). Dificultat per donar un informe, amb ple coneixement, del què s'ha fet l'any anterior pels fets de la Revolució de 1848. Exposava les funcions higièniques i d'ajut alimentari de la institució i defensa de la seva continuïtat.

14. Vidal Solares F. *Instrucción dialogada acerca la higiene de la primera infancia*. [Barcelona]: [Imp. de la Casa Provincial de Caridad]; 1887.

Text dividit en 10 capítols (4 sobre la lactància, higiene, vacuna) i 74 preguntes, tractant els temes més importants de l'especialitat. La tirada va ser de 10.000 exemplars.

15. Guerra y Estapé J. *Higiene de la alimentación de los niños, ó, Reglas prácticas y sencillas que deben conocer las madres para conservar la salud de sus hijos*. Barcelona: Tip. La Academia, 1887.

Visió general sobre el tema.

16. Rovira R. *Discurso sobre la tuberculosis leído a la clase de 7º grado de la Grammar School de Ponce P.R. por la Sta Angela Riviera profesora de dicho grado*. [Manuscrit]. Dr. Rosalino Rovira. 1905.

Text manuscrit de 16 pàgines, en una llibreta, amb bona lletra, en el que l'autora, professora de la *Grammar School* de Ponce (Puerto Rico), explica conceptes sobre la tuberculosi. Recollit pel Dr. Rosalino Rovira Oliver, que li ha posat una coberta de paper blau. Demostra l'interès per ensenyar a la població les idees generals sobre la malaltia.

17. Martínez y Vargas A. *Botiquín escolar*. Barcelona: Publicaciones de La Escuela Moderna; 1905.

Llibret de butxaca, amb 20 pàgines de text i dibuixos, on explica els medicaments que ha de tenir la farmaciola i el material (benes, gases, pinces i tisores, comptagotes i xeringa per injeccions), per a tractar problemes que es poden presentar a l'escola: indigestió, vòmits, diarrea, desmaís, sortida de sang pel nas, cops i convulsions, petites ferides, etc. També una secció dedicada a la vacunació. Cal fer notar que la revista està editada per "La Escuela Moderna", Bailén, 56.

18. Vidal Solares F. *Applications du sérum physiologique de cheval dans le traitement de quelques maladies de l'enfance*. Paris: O. Berthier; 1897.

Presentat al XII Congrès Internacional de Medicina de Moscou. Composició del sèrum i principals efectes fisiològics i malalties en que està indicat. Descripció de l'elecció del cavall i de la preparació del sèrum a l'hospital de nens pobres de Barcelona. A la contraportada, fotografia de l'hospital.

19. Barnils P. *Laboratorio de la palabra: corrección de defectos del lenguaje, fonética experimental, tratamiento pedagógico, orientación escolar*. Barcelona: Artes gráficas A. Pons; 1928.

Fullet en que es presenta l'activitat per a corregir defectes del llenguatge i també la fonètica experimental, el tractament pedagògic, i l'orientació escolar. L'autor, format a Halle, Paris i Hamburg, era director de l'Institut de Sords-muts de Barcelona i membre de la R. Acadèmia de Bones Lletres. Conté fotografies del Centre i dibuixos dels instruments ideats per Barnils.

20. Albó i Martí R. *Corrección de la infancia delincuente*. Madrid: Impr. á cargo de Eduardo Arias; 1905.

Esmenta una petició de consell d'un jutge de Sueca, "*Caso de alarma social*", que ha instruït un sumari per cas de robatori contra nou adolescents entre 13 i 15 anys. Albó comenta l'existència, amb caràcter no oficial, sinó privat, d'un "Patronato de niños abandonados y presos" que intenta reeducar i rehabilitar.

21. Paulís J. *Converses radiofòniques*. Barcelona: [Impr. Francesc Mirabet]; 1932.

Fullet patrocinat per "L'escola ambulant de Puericultura" on recull dues sessions radiofòniques, el gener i abril de 1932. Són: La lluita contra la mortalitat infantil en els pobles rurals i profilaxi de la tuberculosi dels infants en l'ambient forà. L'autor és director d'aquesta escola i de l'Institut comarcal de vacuna anti-alfa contra la tuberculosi.

22. Jori Biscamps R. *El Desconocimiento de la higiene y puericultura en la mujer como una de las principales causas de mortalidad infantil : discurso leído en la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción en el acto de la recepción del socio electo Dr. Ramón Jori Biscamps el día 1o de abril de 1916*. Barcelona: [Impr. Badía]; 1920.

Discurs a la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció, en el seu ingrés. Dades en nens fins a 5 anys, a Espanya en el quinquenni 1908-1912 amb un descens general de la mortalitat. Recull també taules per Espanya i Barcelona i una diferenciació en la composició de la llet humana, i de burra, cabra i vaca.

23. Pujador y Faura I. *Algo de puericultura antituberculosa: discurso de turno leído por el Dr. D. Isidoro Pujador y Faura en la sesión pública inaugural celebrada por la*

Academia Médico-Farmacéutica de los Santos Cosme y Damián el día 1 de diciembre de 1904. Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caridad; 1905.

Text de la inauguració de curs de l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica dels sants Cosme i Damià. Explicació sobre les mesures que s'han de prendre per evitar la tuberculosi infantil i les seves fonts de contagi.

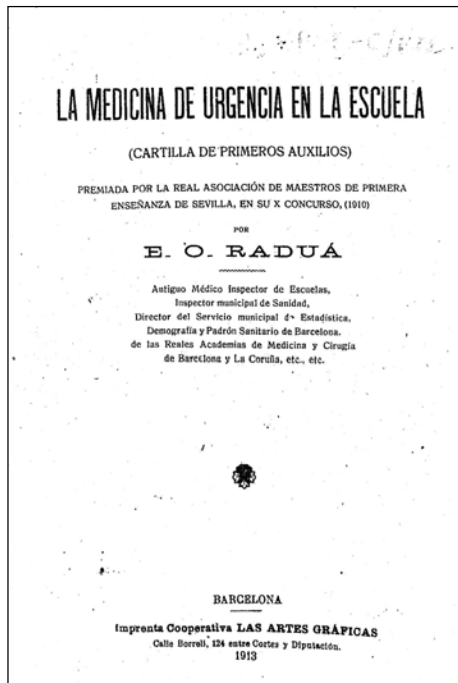
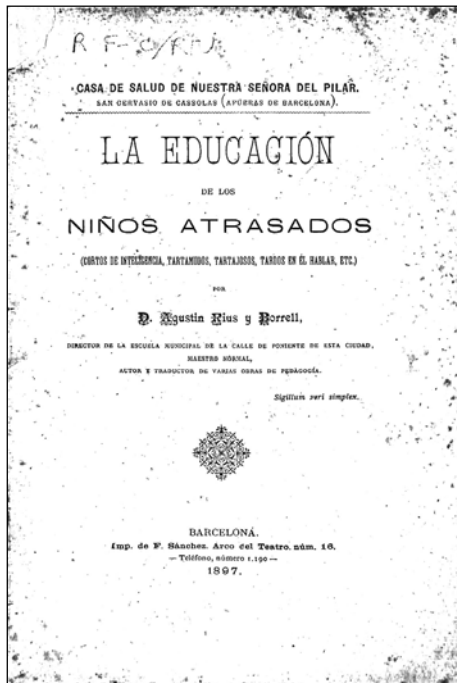
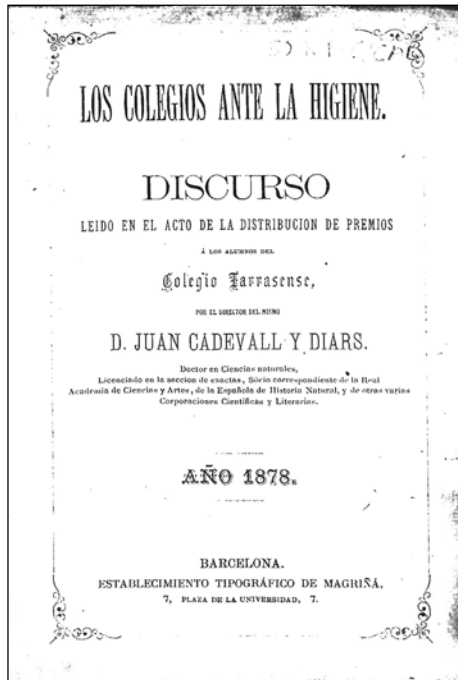
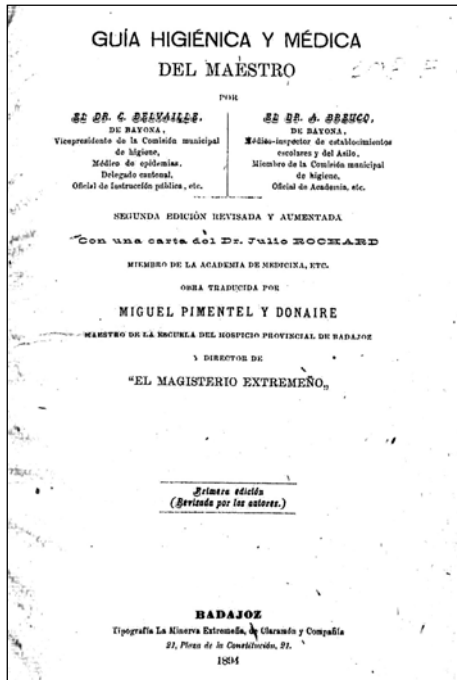
24. Viura i Carreras J. *La Coqueluche, su naturaleza y tratamiento.* Barcelona: La Academia; 18.

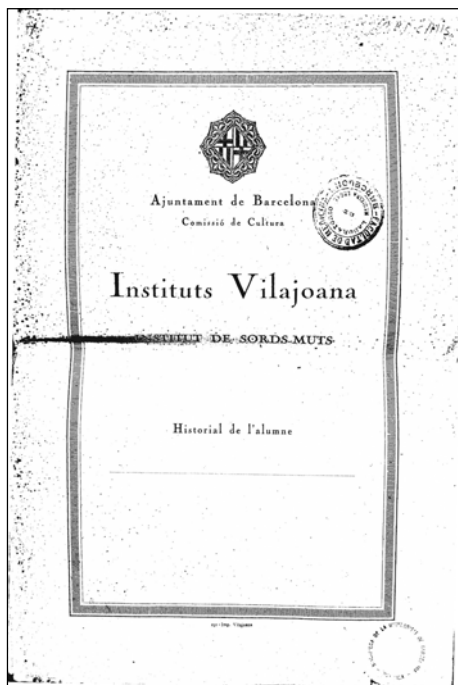
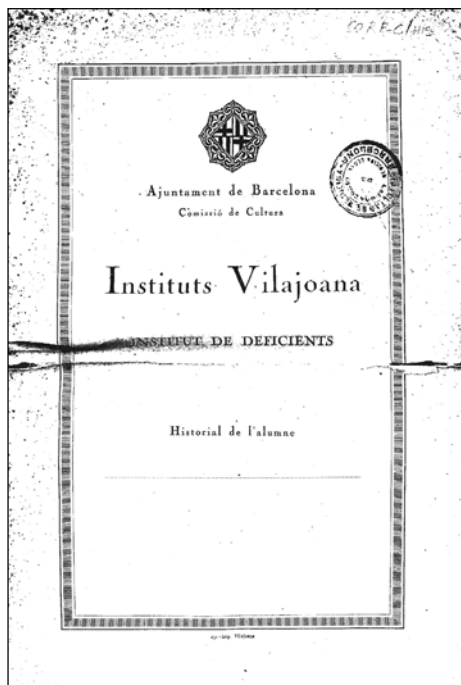
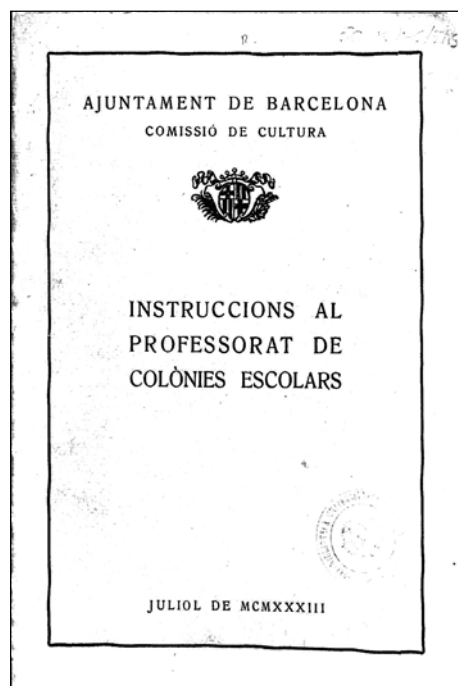
Comunicació al Congrés mèdic Internacional de Barcelona, setembre 1888. Discussió sobre les causes de la tos i quin ha de ser tractament més adequat. Nega que sigui una neurosi per irritació del pneumogàstric. Revisió bibliogràfica i valoració de l'aportació de Moncorvo sobre l'eficàcia del tractament local amb resorcina. L'autor consta com a metge del servei de Malalties dels nens de l'Hospital de Sagrat Cor de Barcelona.

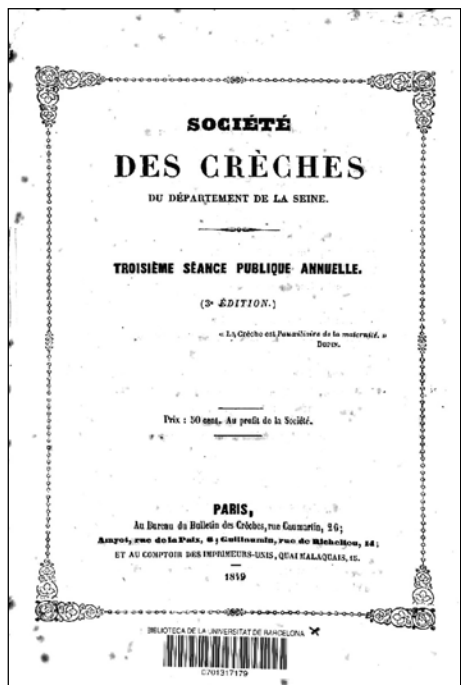
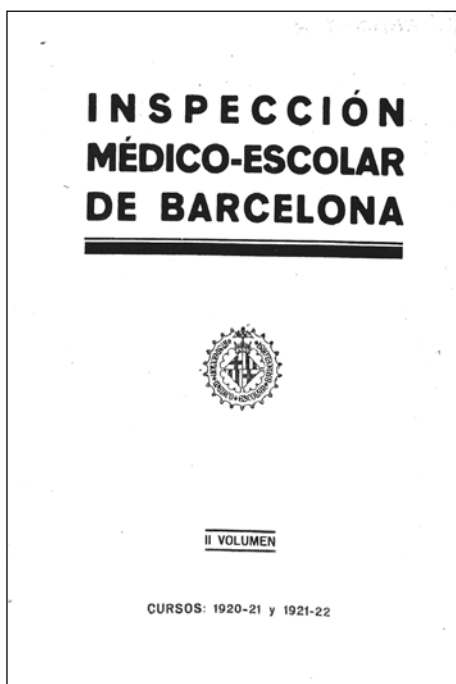
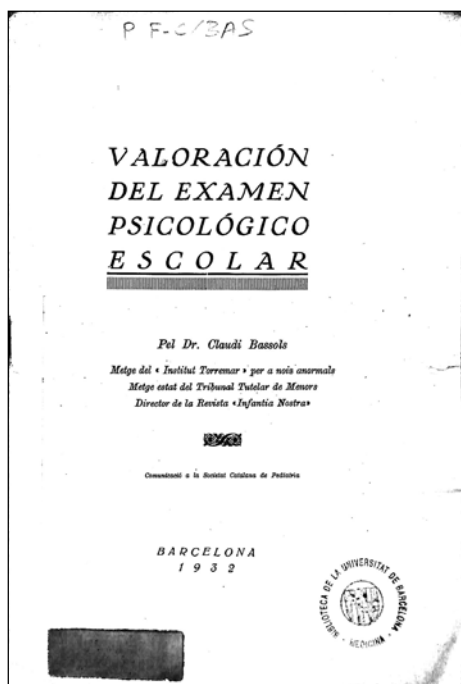
25. Rovira y Oliver R. *Del sarampión con recaídas: comunicación leída y discutida en el Congreso Internacional de medicina celebrado en Barcelona en septiembre de 1888.* Barcelona: Impr. de Pedro Ortega; 18.

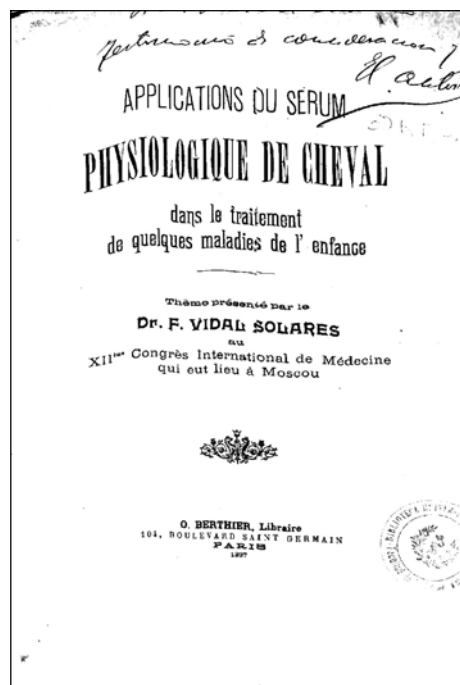
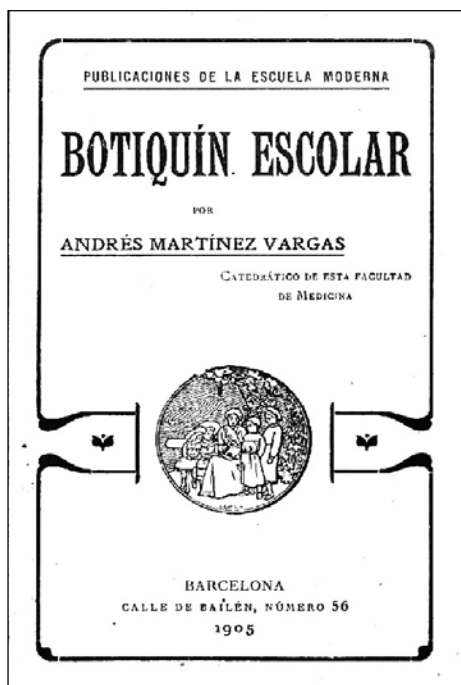
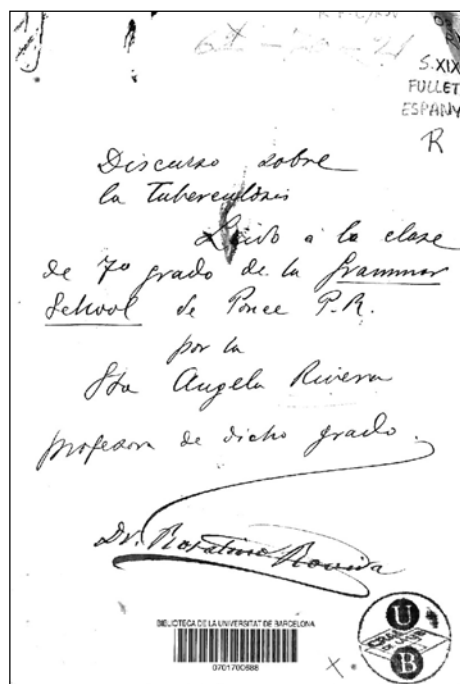
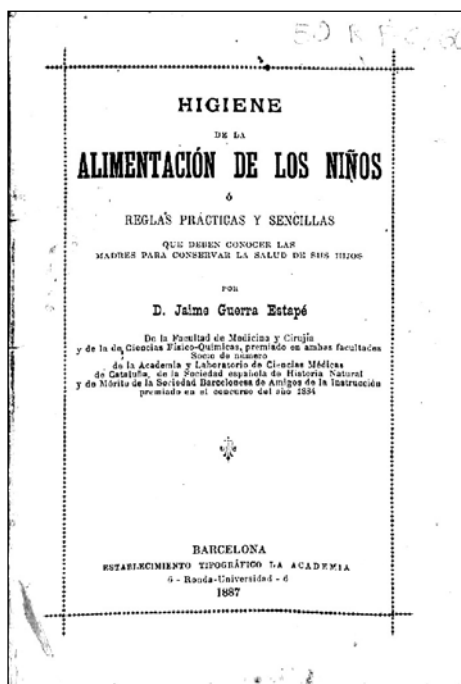
Comunicació al Congrés mèdic internacional de Barcelona, al setembre de 1888. Discussió sobre la diferència entre el concepte de recaiguda (quan el primer brot encara no estava totalment curat) i recidiva (nou brot de xarampió després d'haver curat el primer). Referències en la bibliografia d'algun cas de xarampió amb tres erupcions successives.

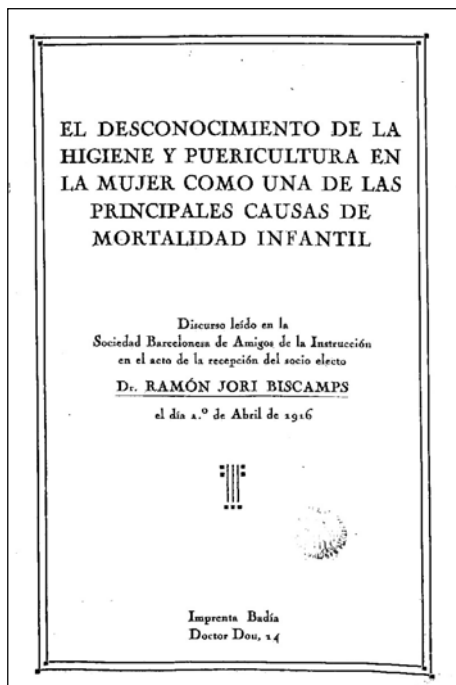
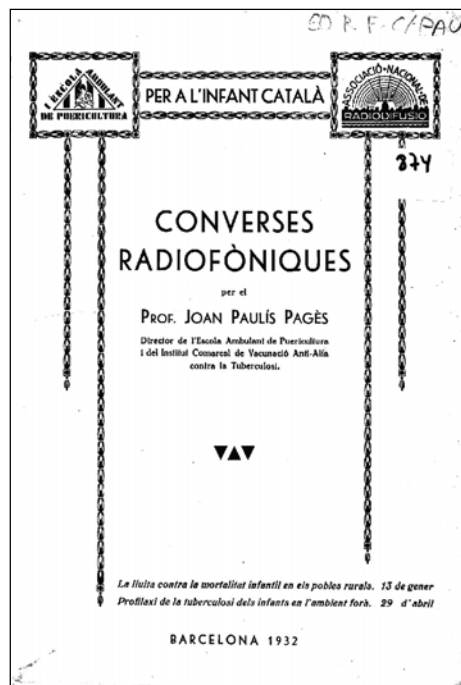

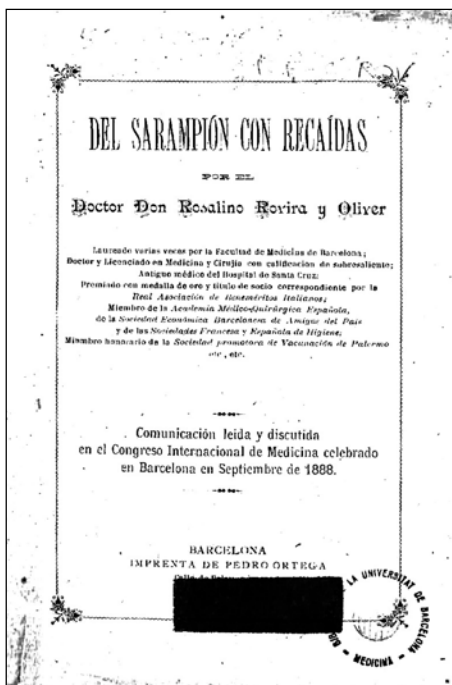
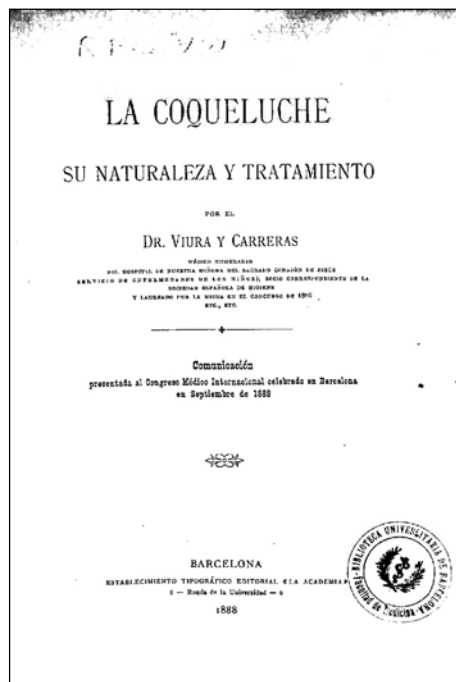
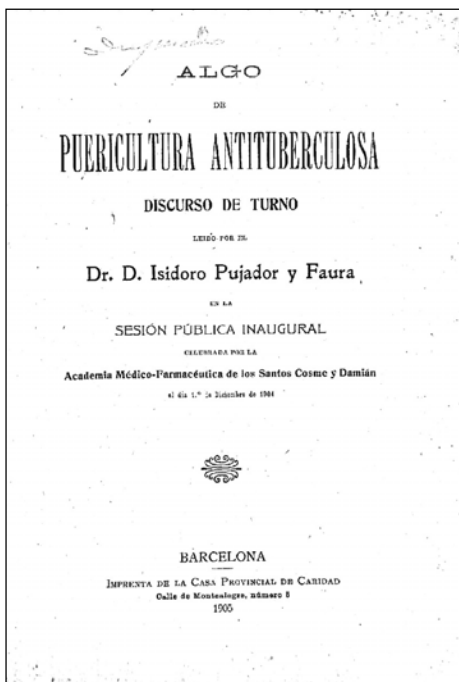

LES AIGÜES

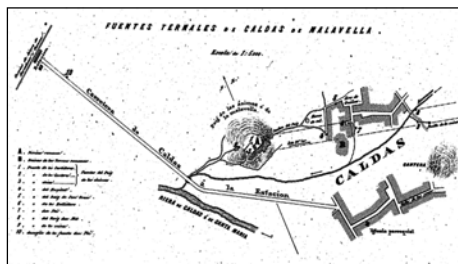
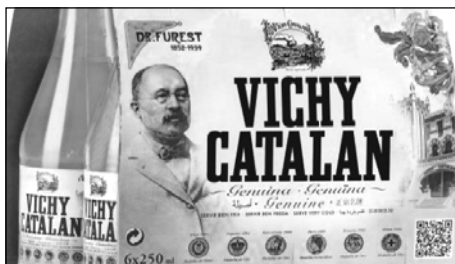
S'ha assenyalat que les taxes de mortalitat més altes eren en nens i que les causes més freqüents eren per malalties digestives i respiratòries. Les digestives, les grans diarrees que porten a la deshidratació, amb els brots epidèmics de còlera; l'alta presència de colibacils i altres en moltes aigües no potables. Quan s'analitzen els fullets, si més no d'aquesta biblioteca, hi ha una sorpresa. L'interès més marcat es troba en l'estudi de les aigües dels establiments de banys. Sovint venen des de l'antiguitat, i tenien un sentit curatiu. Algunes són termals i surten a temperatures constants. Altres són riques en minerals. El seu estudi constitueix una especialitat: la hidrologia mèdica.

Entre les estacions hidro-termals potser la que va tenir més nom a Catalunya va ser La Puda de Montserrat, d'aigües sulfuroses, amb mala olor. D'això li ve el nom. Altres vegades el nom ve de la temperatura. Surt aigua calenta (calda), que a vegades designa la població: Caldes, en diversos llocs (Malavella, Montbui, Estrach, Boí). Altres es designen pel nom del poble on es troben: Tona, Torelló, La Garriga, Valfogona, altres.

Bastants es van vendre en ampolles. La que aconseguí més difusió fou la de Vichy, amb el nom de Vichy Catalán. El nom té relació amb l'estació francesa de Vichy. Entre les estacions alpines són molt conegudes les de Karlsbad i Marienbad. La zona pirenaica, per la part francesa, també fou molt aprofitada en aquest sentit, sobretot al Pirineu Central. Hi hagué moltes estacions conegudes, algunes amb relació directa amb la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, perquè enviaven algunes memòries i guanyaven el títol d'acadèmic corresponent: Eaux- Bonnes, Eaux-Chaudes. Igualment n'hi ha algunes al Rosselló, així els banys de La Preste.

Calia saber quin contingut tenien, i assegurar que no podien fer mal, comprovar-ne la potabilitat amb les corresponents anàlisis. Així es va desenvolupar el concepte d'hidrotimetria. Els primers analistes coneguts aquí foren farmacèutics: José Casares Gil, catedràtic, Ramon Codina Langlin, i la nissaga dels Oliver.

També han estat objecte d'estudi, i publicitat, les indicacions terapèutiques. Entre les més repetides hi ha malalties cròniques, entre elles de l'aparell locomotor (reumatisme, artritis, dolors articulars, gota) i de l'aparell respiratori (asma). També indicacions generals, com la debilitat, manca de gana, xacres de la vellesa, i afinant més el diagnòstic l'anèmia, o els trastorns menstruals. En un camp relativament paral·lel hi ha utilització d'aigua de mar amb efectes beneficiosos (banys de mar i de sol), o en l'alimentació. Hi ha una memòria curiosa, signada per Eustasi Sena, metge, que defensa utilitzar aigua de mar, en el procés de fer la massa del pa, la panificació.

Etiqueta commemorativa del 160è aniversari del naixement del seu fundador, el Dr. Modest Furest i Roca (2012) i plànol de les fonts termals de Caldes de Malavella, Puig de les Ànimes (on es van trobar els brolladors principals).

Balneari de Vallfogona de Riucorb, projectat el 1901. Poc abans de la guerra civil s'hi va fer un congrés sobre litiasi biliar.

Portada del fulletó de les aigües de Karlsbad, una de les estacions hidrotermals més conegudes d'Europa, amb un nombre elevat de brolladors i balneari de La Puda de Montserrat, Esparreguera (s. XIX).

1. Cuatrecasas J. *La Hidrologia en la pràctica mèdica*. Barcelona: [s.n.]; 1936.

Constitueix pràcticament una justificació d'existència de l'especialitat, que no pretenia estar en un primer lloc, però si ser valorada en el seu paper.

2. Barcelonés IH. *Instituto Hidroterápico Barcelonés: fundado y dirigido por el Dr. D. Luis de Castellarnau*. Barcelona: Impr. Tasso; 1884.

L'Institut estava ubicat a Barcelona (Passeig de Gràcia-Diagonal). S'hi expliquen amb detall les subseccions de dutxes, banys, vapors, polvoritzacions, immersió, sudació, etc. Així com els horaris i el llistat de preus.

3. Bayés y Fuster A. *Agua minero-medicinales salino-yodo-sulfuradas de S. Andrés de Tona, (provincia de Barcelona, partido judicial de Vich) de Ullastres y Ca. Vich: Establ. tip. de Ramón Anglada y Pujals; 1881.*

Monografia extensa sobre les aigües minerals (salines i iodosulfurades) i medicinals de Sant Andreu de Tona, feta per Antoni Bayés i Fuster (1881), antic director i que exercí a Tona durant 14 anys. Descobertes el 1874, les primeres anàlisis foren de Martí Genís. Principals indicacions: escrofulosi, raquitisme i patologia cutània.

4. Arnús i de Ferrer. *La Puda : establecimiento de aguas minerales sulfurosas situado en la margen izquierda del río Llobregat, en el término de Esparraguera en la provincia de Barcelona*. Barcelona: Impr. de Joaquín Verdaguer; 1853.

Balneari molt conegut, al terme d'Esparraguera, sota Montserrat. Són aigües sulfuroses, amb característica mala olor, i temperatura constant de 28,8°.

5. Sastre y Domínguez F. *Memoria que con expresa autorización del gobierno de S. M. publica sobre el estudio físico, químico y medicinal de las aguas termo- salinas de Caldas de Mombuy en la provincia de Barcelona el médico director de las propias aguas minerales, D. Francisco Sastre y Domínguez*. Barcelona: Establ. tip. de Narciso y Rialp; 1862.

L'autor, director de l'establiment de Caldes, fa un relat bastant extens i homogeni sobre les aigües minerals, en particular la seva electricitat, que reforça l'acció del sistema nerviós visceral. Diverses formes d'aplicació: begudes, banys d'immersió; banys locals o parcials; irrigació i banys de vapor. Indicades principalment en patologies cròniques, reumatisme, afeccions i cura de la pell i altres.

6. *Aguas minero-medicinales isotónicas de Vallfogona de Riucorp: clorurado-sódico-sulfatadas, variedad bromo iodurada, altamente radio-activas, más mineralizadas que las de Cestona y Carlsbad...* Barcelona: Establ. tip. La Hormiga de Oro; 1926.

Anàlisis químiques fetes per J. Casares Gil, Ciriaco Giner i F. Novellas. Dos manantials: gran i petit, una mica diferents. Descripció de l'estació balneària amb fotografies i nombroses aportacions de metges, casuística i comentaris.

7. Carbonell i Bravo F. *Memoria químico-médica de las aguas minerales de Caldas de Bohy en el principado de Cataluña : con un apéndice de los descubrimientos nuevos sobre esta clase de baños ó aguas sulfúreas termales, hechos por D. Carlos Gimbernát y Grasot [...]*. Barcelona: Impr. de la viuda é hijos de D. Antonio Brusi; 1832.

Visió inicial de l'estudi de la composició de l'aigua. Antiguitat dels banys. Fama de les curacions. Considera les aigües com a termals, sulfuroses i amb valor medicinal. Apèndix per Carlos de Gimbernát. Vuit observacions clíniques per Marià Dòria.

8. Gelabert Caballería J. *El Agua termo-mineral del Vichy Catalán; y sus aplicaciones terapéuticas*. Barcelona: Tip. de Luís Tasso; 1901.

Premi de la RAM de B el 1898. Estudi breu de caràcter geogràfic. Localització el Puig de les Ànimes de Caldes de Malavella. Principals indicacions terapèutiques: reumatisme, diabetis, dispèpsia, gastritis, patologia del fetge.

9. Vidal LM. *Aguas termales de Caldas de Malavella, provincia de Gerona: memoria geológica*. Madrid: Impr. y Fundición de M. Tello; 1882.

Estudi principalment des de l'aspecte geològic de l'estació termal de Caldes de Malavella. Esmenta 7 fonts, la primera la del Puig de les Ànimes, o de Malavella. Hi ha diversos punts de sortida, variant entre 31,5° i 59 graus, que és la més productiva. També esmenta la relació entre moviments de terres i variació en la sortida d'aigües.

10. Faura G. *Traida de aguas del rio Noguera Pallaresa*. Barcelona: Imp. de Henrich y Cia.; 1890.

Proposta interessant per a millorar el subministrament d'aigua potable a la ciutat de Barcelona, a partir d'aquest afluent del Segre. Es proposa una empresa concessionària. Signa la proposta Gabriel Faura.

11. Pérez Jiménez N. *Bosquejo climatológico é hidrológico de la estación termal de San Hilario Sacalm (Gerona)*. Barcelona: Impr. de los Sucesores de N. Ramírez y Ca.; 1888.

L'autor és director dels banys i fa una memòria exposant la seva geologia, anàlisis físico- químic, clima, temperatura mitjana, història i indicacions mèdiques: litiasi urinària i bilar; gota; anèmia i clorosi i malalties digestives cròniques.

12. Roqué y Pagani P. *Análisis hidrotimétrico de las aguas de los pozos de que actualmente se abastecen los vecinos de Gerona y de las que se intentan de nuevo llevar a dicha ciudad por D. Ernesto de Abelló*. Barcelona: Establ. Tip. de Narciso Ramírez y Compañía; 1868.

Aportació de les anàlisis, de dotze procedències diferents. Destaquen les de pous de cases i les de rius: Güell, Ter, Repartidor de la Mina.

13. Établissement thermal de La Preste (Pyrénées-Orientales), ouvert toute l'année, excellent climat des *montagnes*, *saison d'automne très recommandée*. Montdidier: Impr. Administrative et Commerciale A. Radenez; 1886.

Les aigües de la Preste destaquen per la seva bona ubicació geogràfica i clima moderat. Són aigües sulfuroses-alcalines-sòdiques, amb lleuger olor d'ous passats, sortida a 45° i indicades en patologia urinària, reumatisme i gota. En aquest cas, el fullet consta d'un breu relat històric des del s. XVIII. Situat a 1.130 m. d'alçada sobre la vall del Tech.

14. *Memoria sobre las aguas minerales de Marienbad*. Marienbad: Inspección de las aguas de Marienbad; 1850.

Aigües alcalino – salines. (carbonat, sulfat, clorur sòdics i carbonat fèrric). Diversos brolladors, dos més importants, que exporten aigües a diversos països. Indicacions: patologia digestiva: ulcus gàstric, estrenyiment, hemorroides, dispèpsia; cardíalgia nerviosa, patologia del fetge, litiasis i altres.

15. *Les Eaux-Bonnes, les Eaux-Chaudes et leurs environs (Basses-Pyrénées)*. Paris: Hachette; 1894.

Estudi detallat d'aquestes estacions dels Bas-Pyrénées. Dades per excursions

de muntanya. Descripcions i indicacions mèdiques. Amplis annexes publicitaris i iconografia.

16. Sena y Gimeno E. *El agua del mar: su empleo en la panificacion*. Valencia: Imp. de Ramón Ortega; 1882.

Proposa l'ús diari de l'aigua de mar en la fabricació de pa, que té bon gust i i es conserva més temps que el pa corrent. El considera com a aliment i medicament amb aportació de clorurs, sulfats i carbonats de sodi, potassi, calci i magnesi.

17. Trèmols i Borrell F. *Aguas minerales del Puig de las animas en Caldas de Malavella*. Barcelona: Tip. La Academia de Evaristo Ullastres; 1882.

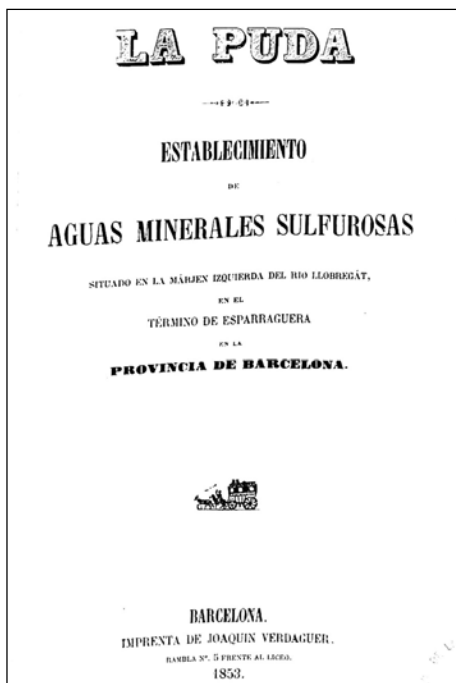
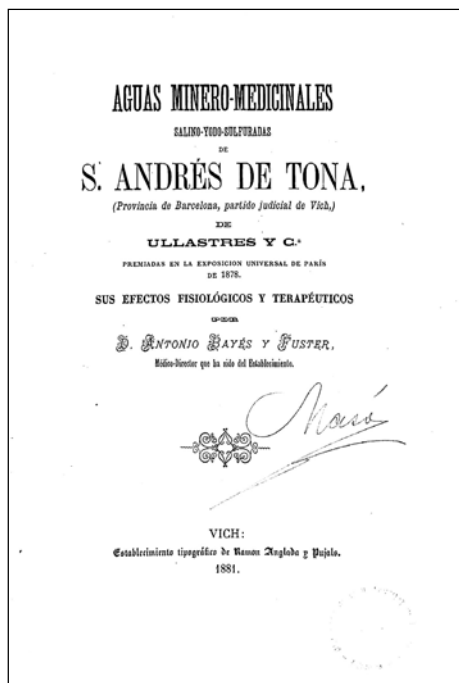
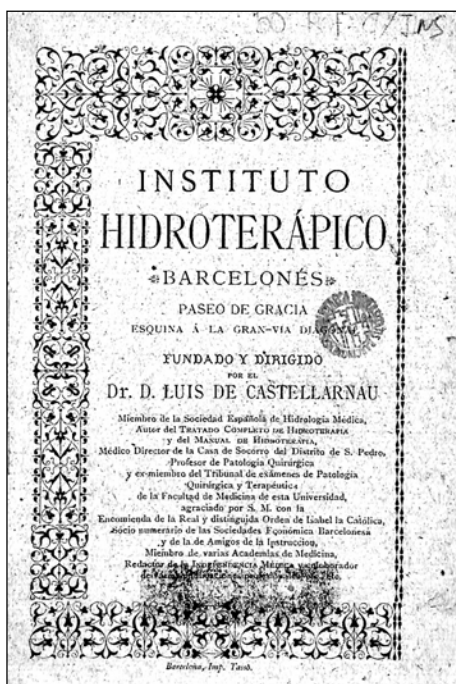
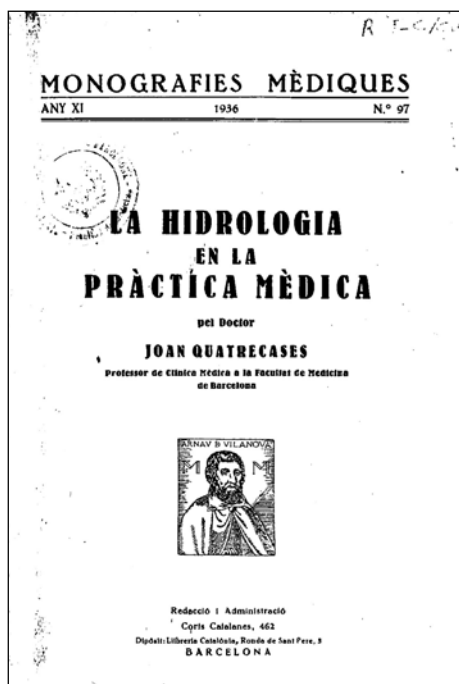
De fet hi ha dos treballs: una "Memòria analítica", feta pel Dr. Trèmols, catedràtic de Farmàcia, i els "Estudios Clínicos", per Joan Giné, catedràtic de Medicina. Valoració dels resultats analítics. Descripció de les indicacions en una gran varietat de patologies. Considera aquestes aigües, que no són una panacea, però sí un "gran recurs terapèutic".

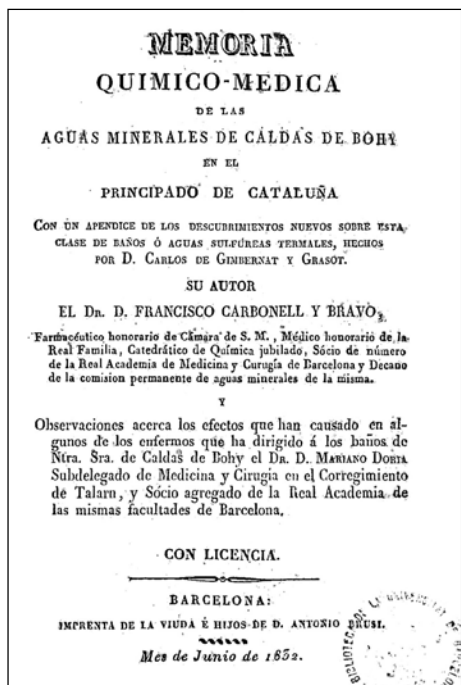
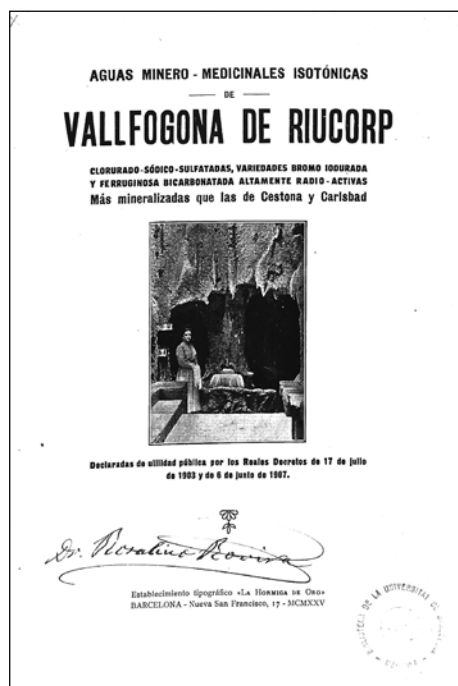
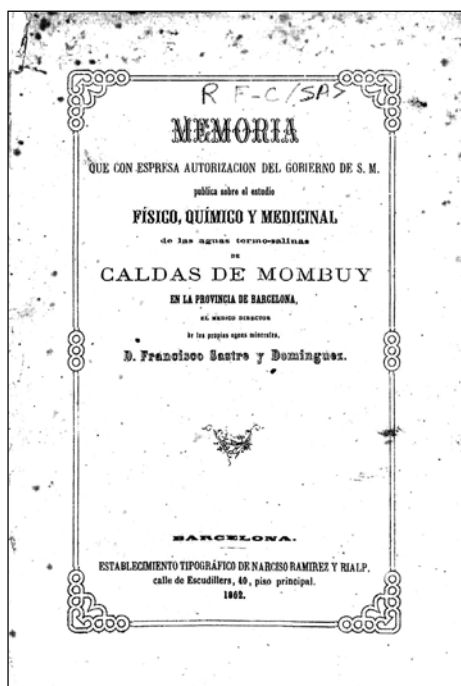
18. González Tánago M. *Algunas notas acerca de la balneología y de las ideas modernas que hay respecto á este medio terapéutico*. Madrid: Impr. de Ricardo Rojas; 1909.

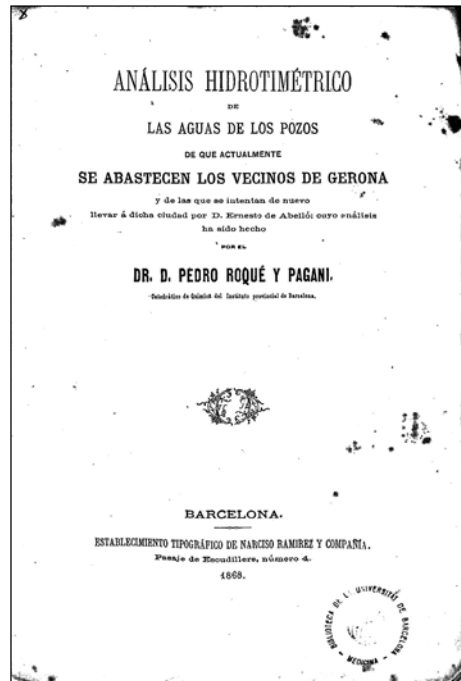
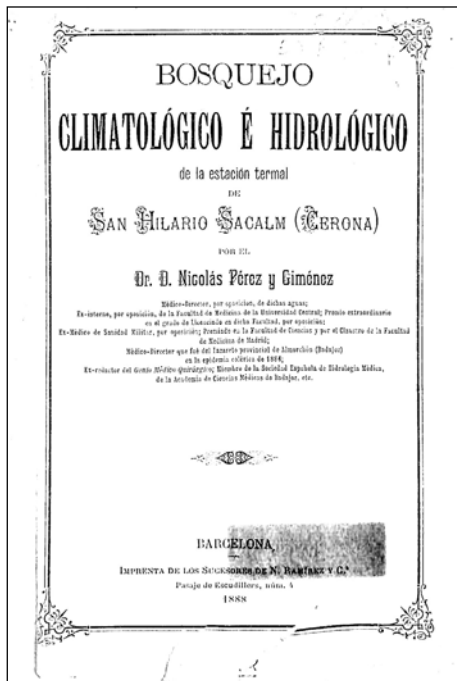
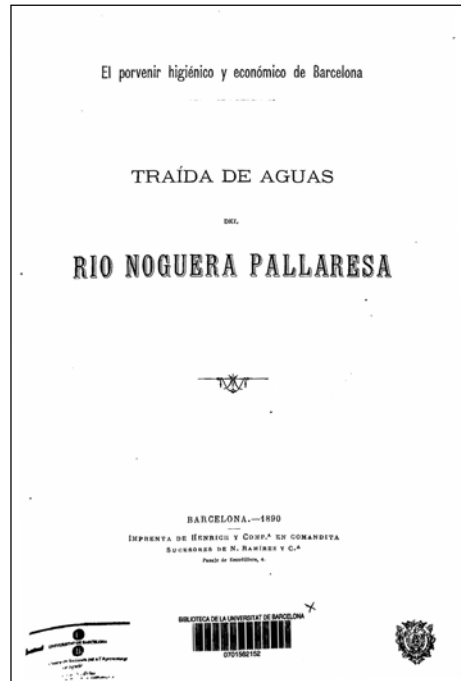
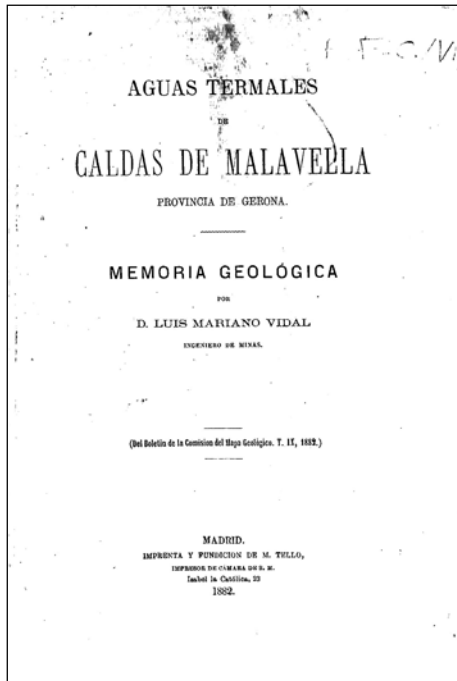
Tres treballs reunits en un sol fulletó, Madrid, 1909. El primer autor es queixa de la poca formació que tenen els alumnes espanyols sobre la utilitat de les aigües minerals en terapèutica i de la poc a valoració que fan de l'especialitat i del Cos de Metges de Banys.

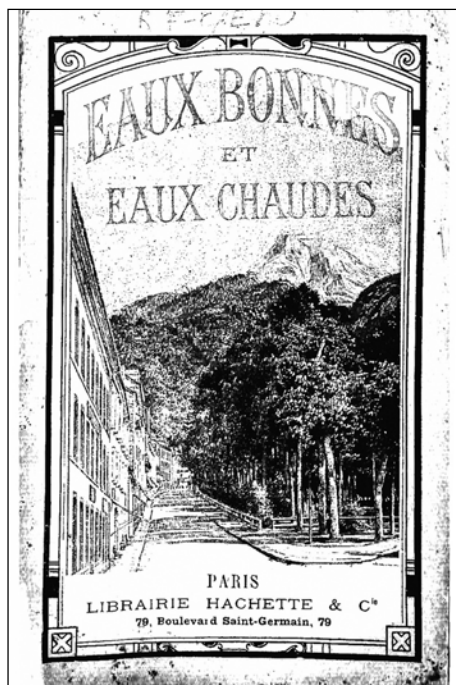
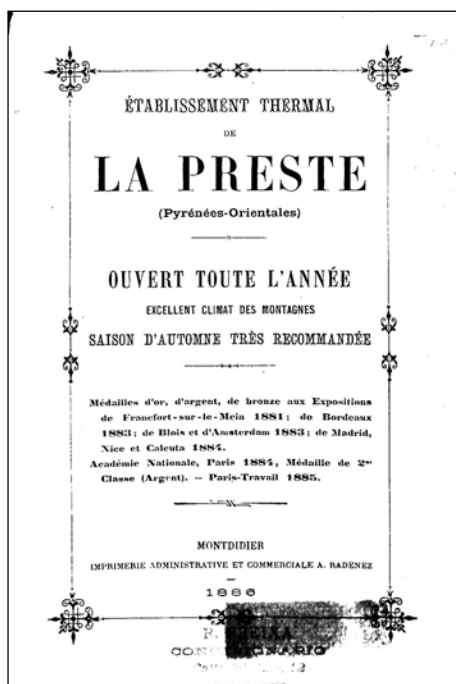
19. Fleckles F. *Breve reseña de las aguas termales de Karlsbad*. Breslaw: Schlesische Buchdruckerei; 1850.

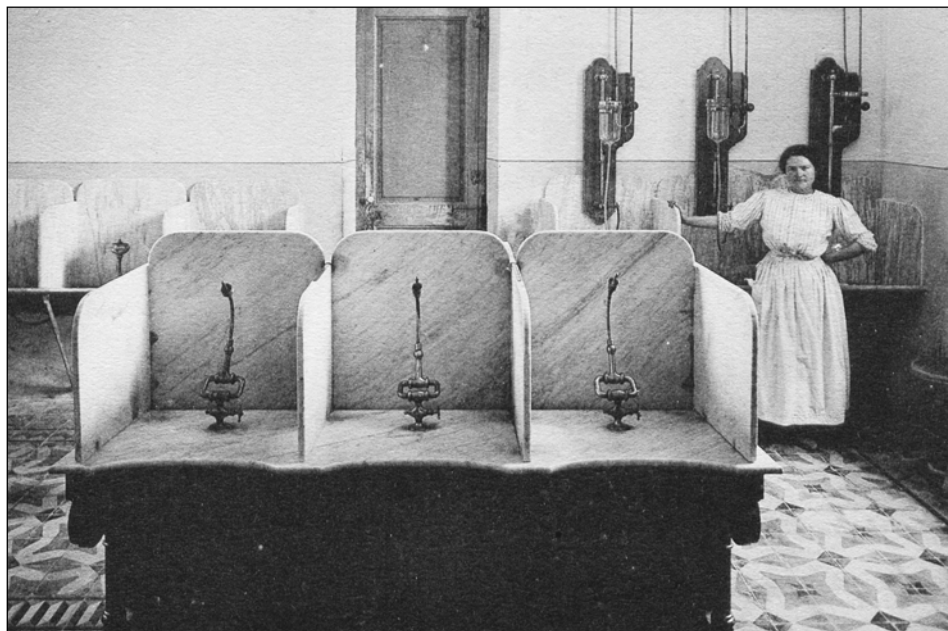
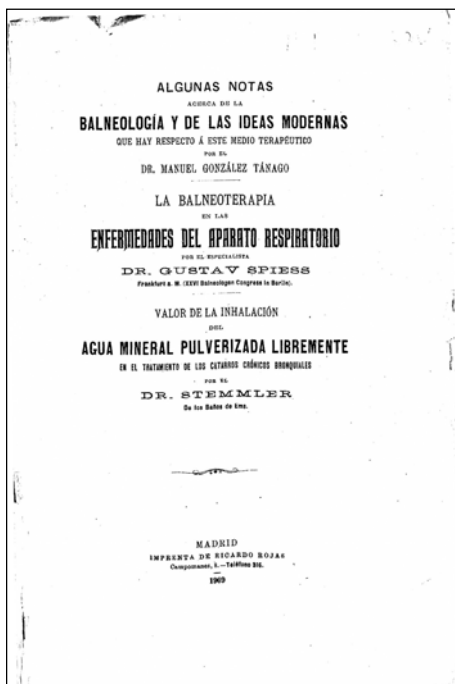
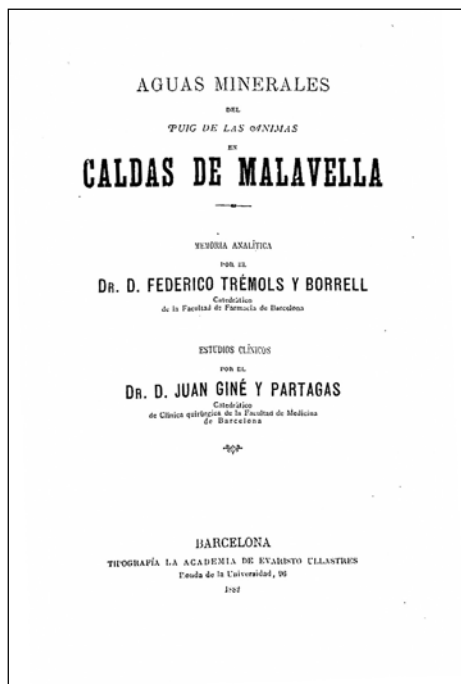
Estació termal de gran prestigi social, amb aigües minerals alcalino-salines. Es considera que tenen acció directa per alleujar dolors i contractures. També com a diurètiques i reguladores de la secreció biliar. Tenen fama de regular la diabetis. Es venen també en ampolles que s'exporten. Fulletó publicitari il·lustrat redactat per F. Feckles, metge d'aquests banys.

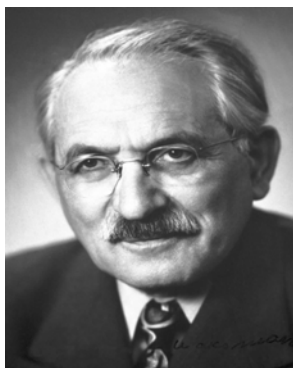

Sala de polvoritzacions del balneari de Vallfogona de Riucorb.

LA TUBERCULOSI I ALTRES INFECCIONS

Les malalties infeccioses han dominat pràcticament tota la història de la medicina. El canvi de signe no ha arribat fins a mitjan segle XX, amb el coneixement i ús dels antibiòtics. El símptoma més comú, com a sensació de malaltia, ha estat la febre. Algunes són d'evolució aguda i ha estat més perceptible que es trameten per contagi. Altres són d'evolució més crònica. Els agents causals no van ser descoberts de manera progressiva fins a la segona meitat del segle XIX: els microbis. Els virus han arribat a un protagonisme ja en el segle XX.

Hi ha el record de les grans epidèmies i n'ha quedat el nom de pesta. Altres són més habituals, amb brots explosius, com els de grip. Altres cròniques han afectat grans masses de població: tuberculosi, lepra, sífilis, malària. Entre les d'aparició recent la més visible en el nostre temps és la grip. En els nostres fullets la que predomina és la tuberculosi.

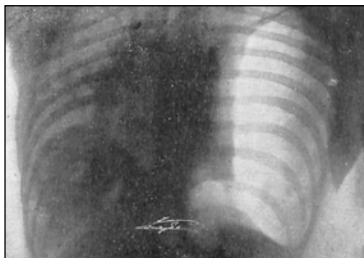

Lluís Sayé (1888-1975) Investigador més destacat de la tuberculosi, en el seu temps a Catalunya. Creà l'Obra Antituberculosa Universitària a l'Hospital Clínic.

Selman Abraham Waksman (1888-1973). Descobrí l'estreptomicina, primer antibiòtic eficaç en la lluita contra la tuberculosi.

Albert Calmette (1863-1933). Microbiòleg francès, autor d'una obra bàsica en el diagnòstic i prevenció de la tuberculosi, el BCG.

*Joaquim Danés i Torras. Col·lapsteràpia.
Catàleg UB: R F/DAN.*

Entre les malalties infeccioses la més temible històricament va ser la pesta bubònica, responsable de la “pesta negra”, iniciada a Occident el 1347, que delmà una gran part de la humanitat. Bartomeu Robert. La peste bubónica: curso de 1896 á 97. Catàleg UB: R F/ROB.

El còlera va ser la malaltia epidèmica més estesa entre nosaltres en el segle XIX. Els brots més importants foren els de 1833, 1855 i 1885. John Parkin. Observaciones sobre la fisiología y el tratamiento del colera-morbo. Catàleg UB: R F/PAR.

La ràbia es transmet principalment per mossegades de gossos. Ha estat la infecció que sense cursar en brots epidèmics ha causat més “terror” a la població humana, perquè la seva evolució era pràcticament sempre mortal. Louis Pasteur va introduir la seva vacuna a París, i Jaume Ferran a Barcelona. Jaume Ferran i Clua. Estudios acerca de la rabia y su profilaxis. Catàleg UB: R F/FER.

Escrit sobre la sífilis, la més important entre totes les malalties venèries. José M.ª Peyri. Ensayos de tratamiento de la sífilis por los nuevos preparados arsenicales por vía gástrica. Catàleg UB: R F/PEY.

Tuberculosi

1. Gil Perela J. *La Tisis se cura: cartilla de vulgarización*. Barcelona: Impr. La Polígrafa; 1932.

Explicació esquemàtica i clara de diversos aspectes, preventius i curatius de la tuberculosi. S'aprofundeix en alguns aspectes com el risc de les grans aglomeracions o de persones aparentment sanes, la importància del clima, i la necessitat que el malalt conegui la patologia que té.

2. Sugrañes i Bardají F. *Cartilla contra la tuberculosis*. Barcelona: Imp. Inglada; 1911.

Aquí una "Cartilla", concisa i breu, en forma de preguntes i respostes en forma senzilla, però clara i donant informació molt útil. Es va presentar al Congrés de la Tuberculosi de 1910 a Barcelona. Té, a més, alguna il·lustració i una creu de Lorena, en la portada posterior.

3. Ferran i Clua J. *Etiología, profilaxis y terapéutica de la tuberculosis*. Barcelona: Impr. y Papelería de Lluís Clavero; 1903.

Fet en la sèrie de treballs experimentals del Laboratori Municipal de Barcelona. Explica la teoria que un grup de bacteris vulgars, del gènere coli, si poden envair el nucli dels leucòcits, no donen les reaccions de coloració, però tenen la propietat de transmetre la tuberculosi. Accepta l'origen colibacil·lar dels bacteris tuberculògens.

4. Miralbell M. *La Vacuna B.C.G. per via subcutània en el nadó*. Barcelona: Arts Gràfiques Successors d'Henrich; 1932.

Aplicació d'una modificació feta per l'autor de la tècnica clàssica de vacunació per Calmette, millorant els resultats. Bon nombre de gràfiques i de radiografies.

5. Pla i Armengol R. *Breve noticia sobre la hemo-antitoxina Ravetllat-Pla y el suero Ravetllat-Pla para el tratamiento de la tuberculosis*. Barcelona: Instituto Ravetllat-Pla; 1924.

Explicació sobre el tractament de la tuberculosi amb la "hemo-antitoxina" i el "sèrum" Ravetllat-Pla. Dona per comprovat que "Tots, des dels primers anys de vida estem infectats de tuberculosi, amb localització als ganglis del mediastí", que pot ser clínicament latent o activa. Accepta que el bacil de Koch no és l'única forma que adopta el germen de la tuberculosi i que és un "bactèri d'atac", que és contra el què lluiten els medicaments que proposa.

6. Bigas Grau F. *El Agua de mar y la tuberculosis*. Barcelona: Impr. Torns Hnos. y Vila; 1910.

Referència als treballs de Quinton, amb injeccions subcutànies d'aigua de mar isotònica, pura i amb addició de iode. Resum de 12 observacions personals. El tractament era d'una injecció cada vuit dies, durant entre 20 i 25 setmanes.

7. Bertrán Rubio E. *Cartas de un tísico a otro*. Barcelona: Libr. de E. Puig; 1906.

Text de ficció: cartes que el Dr. Trijueque, dona a l'autor (Cirili Ciruelo), sobre la salut d'un amic seu que nomena Caralampio.

8. Danés i Torras J. *Colapsterapia*. Gerona: Impr. y Libr. de Dolores Torres; 1914.

Explica el procediment i resultats esperats per mitjà d'aquesta tècnica, indicada sobretot en la tuberculosi pulmonar unilateral i sense adherències pleurals, amb injeccions intrapleurals repetides de nitrogen. Aporta gràfiques, taules i imatges i mostra un dels primers casos a Catalunya sobre el tema.

9. Gimeno V. *La Tuberculosis, el hogar y la escuela : conferencia dada por el profesor D. Valentín Gimeno en los salones de la Municipalidad de Gualeguay (República Argentina) el día 11 de agosto de 1902*. Barcelona: Impr. de Riera y Jardí; 1904.

Conferència feta a Gualeguay (R. Argentina) el 1902. Presenta les opinions de l'autor, sobre l'herència, contagi i prevenció de la tuberculosi pulmonar incidint en el paper de la família i l'escola. Crítica de la diversitat de les opinions dels metges.

10. Sayé L. *La Tuberculosis de l'estudiant i la seva prevenció a la Universitat Autònoma de Barcelona*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona; 1934.

Creació de l'Obra antituberculosa, pel reconeixement clínic i radiològic, dels alumnes que ingressin a la facultat de medicina i els dels tres primers cursos. Dades epidemiològiques. Detall del programa. Bona quantitat de gràfiques i radiografies.

11. Rovira y Oliver R. *De las pneumoconiosis*. Barcelona: Establ. Tip. de los Sucesores de N. Ramirez y Ca.; 1881.

Un dels primers treballs extensos sobre pneumoconiosi a Catalunya. S'hi exposen algunes dades històriques, els materials que poden causar-les i les professions

més exposades: esmoladors d'agulles, talladors de llimes, picapedrers, treballadors del tabac, teixidors, perruquers, etc. També l'examen de l'espüt i la clínica i tractament.

12. Valenzuela F. *Resúmen de aereoterapia ó aplicaciones médicas del aire*. Madrid: Impr. y Libr. de Moya y Plaza; 1880.

Resum d'aquesta tècnica d'aplicació mèdica de l'aire. Establiment del carrer d'Atocha de Madrid. Preus. Indicacions més importants: Tuberculosi o patologies que hi predisposen. Asma, anèmies. Valoració de la tensió d'oxigen: augmentada (aire comprimit, aire sobre-oxigenat) o disminuïda (aire enrarit, aire suboxigenat). Indicacions de cada forma. Pràctiques aeroteràpiques.

13. Ferrándiz VL. *El asma: sus principales manifestaciones con procedimientos naturales al alcance de todos para su curación*. Prof. V.L. Ferrandiz. Barcelona: Sintesis; 1926.

Explicació breu, clara, i amb algunes gràfiques, donant informació elemental sobre les formes d'asma, pronòstic, tractament general, alimentació, inhalacions, banys, friccions i formes d'embolicar el malalt.

14. Ferrándiz VL. *La bronquitis: sus manifestaciones agudas y crónicas: cómo se evita y cómo se cura por medios naturales*. Barcelona: Libr. Sintesis; 1926.

Explicació breu, en forma de cartilla i algunes gràfiques, donant informació elemental sobre les bronquitis agudes i cròniques i algunes normes de prevenció i tractament.

15. *El Libro de los fumadores: reglas para hacer del tabaco un uso higiénico y saludable: instrucción para mejorar su calidad y para que el fumador pueda graduar por sí mismo la fortaleza ó suavidad del cigarro, dotándole además de un aroma y sabor excelente*. Barcelona: Impr. de Luis Tasso; 1867

Breviari sobre ús del tabac, amb informació i consells sobre la manera de fumar bon tabac, aconseguir un estalvi important i fer que no perjudiqui la salut. Bona part del redactat està en forma de notes curtes. Al final una vintena de pàgines de publicitat sobre articles per fumadors: pipes, petaques, mistos, paper de fumar (paper persa de palla d'arròs).

16. Sacanella E. *De la tuberculosis reno-vesical: primera serie de diez nefrectomías*. Barcelona: J. Horta; 1912.

Primer text d'una sèrie llarga amb títol semblant; en aquell moment la tuberculosi de ronyó i bufeta només tenia tractament quirúrgic: la nefrectomia total i, a més, extensa de l'urèter.

17. Cosculluela Armengol J. *Tuberculosis quirúrgicas: su tratamiento y resultados obtenidos con el empleo de la fimio-antitoxina del Dr. Gil Acebedo*. Barcelona: Impr. de Eugenio Subirana; 1928.

Explica els resultats que va obtenir el Dr. Gil Acebedo amb la fimio-antitoxina. Utilitat en el tractament de diverses formes, amb explicació d'històries clíniques: mal de Pott, coxàlgia, tumor blanc dels genolls o del colze. Altres formes de tuberculosi. Explicació complexa del medicament.

18. Romeo Mataró A. *Tratamiento racional para la curación del tumor blanco con el suero antituberculoso: notas presentadas a todas las academias de medicina*. [S.l.: s.n.]; 1897.

Tractament a base de limfa de moltó, que ha de tenir menys d'un any. Es pot donar per via digestiva (10 a 50 gotes/dia), o hipodèrmica, en forma menys atenuada. Reacció local i febre. Al cap de 6 dies segona injecció i després altres injeccions cada 6 dies, fins a un màxim de 5 dosis. Un mes de repòs. Pot seguir un període fistulós. Algunes crítiques.

19. *La Vacunació antituberculosa de Calmette: B.C.G.* / Servei d'Assistència Social dels Tuberculosos; Laboratori Municipal. Barcelona: Impr. de la Casa de la Caritat; 1931.

Text en català i castellà editat pel servei d'assistència social dels tuberculosos del Laboratori Municipal de Barcelona. Vacunació del nadó per via digestiva. Vacunació per via subcutània (v. Pirquet) i intracutània (Mantoux). Interpretació de resultats. Imatges d'ambdues tècniques. Taules amb eficàcia de la vacuna. Orientacions i consells pràctics. Adreces d'assistència a Barcelona.

Altres malalties infeccioses

20. Ardèvol i Cabré JJ. *Memoria acerca la fiebre amarilla: observada en Gibraltar en el año 1828*. Barcelona: Impr. de la Viuda de Espona; 1846.

Dos informes col·lectius, fets per cirurgians militars amb destí a Catalunya, amb dates 1821 i 1822. El primer és més curt i clar: considera que la malaltia és d'origen exòtic o forani; que és contagiosa; i que els medis per a tallar-la són la neteja, ventilació, fumigacions amb àcids minerals; locions d'aigües alcalines i l'aïllament dels malalts.

21. Martínez y Vargas A. *Resultados positivos del suero antidiftérico: discurso pronunciado en la sesión inaugural de la Academia Médico-farmacéutica de Barcelona el 31 Enero de 1897*. Barcelona: Tip. de Balmas, Casmajó y Cia; 1897.

Text del discurs inaugural de l'any 1897 a l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica de Barcelona. Comenta les resistències que s'han expressat, inclús en l'ambient sanitari, per a generalitzar la utilització del sèrum contra la diftèria, per temor dels seus riscos, o la suposada manca d'utilitat, el que es coneix com la "campanya antisuerista". Fa referència als resultats molt positius a l'Hospital de Nens (Vidal Solares), al Laboratori Municipal (Ferran) i a la càtedra de Pediatria (Martínez Vargas).

22. *El Paludisme en el Baix Llobregat: actuació de la Comissió Mixta Executiva per a la lluita antipalúdica en el Baix Llobregat des de desembre de 1921 a novembre de 1922*. Barcelona: Imp. de la Casa de Caritat; 1922.

Comissió àmplia, de la que formen part pel sector tècnic els Drs. Pittaluga, Sayé i Pere Domingo. El president és el Dr. Josep Estadella, Conseller de Beneficència i Sanitat de la Mancomunitat. Treball molt detallat i important, per a la millora de la sanitat de la zona, tenint el compte els interessos i algunes resistències. La primera conclusió és: "Necessitat d'insistir en les gestions oficials per a aconseguir la supressió del conreu de l'arròs". La gràfica demostra la relació clara entre l'increment de malalts i l'augment de les zones cultivades d'arròs. El to de la memòria es suau, però ferm.

23. Pérez Jiménez N. *El Carbunco en el hombre y los animales*. Barcelona: Impr. de Henrich; 1892.

Demostra la persistència de l'interès sanitari del carboncle, tant en bestiar, amb alguna epidèmia esporàdica i com a risc persistent en els ramats per l'existència

de prats infectats, com del risc en treballadors en contacte amb aquests animals, principalment en personal d'escorxadors i pellaires.

24. Moragas i Gràcia R. *Vint anys de tractament de la febre de Malta: impressió personal sobre el millor tractament a emprar: influència de les estacions sobre la difusió de la febre de Malta i tifoidea*. Gracia. 1932.

Impressió personal sobre el millor tractament de la brucel·losi. Influència de les estacions sobre la difusió de la febre de Malta i tifoidea. Barcelona, 1932.

25. Jimeno y Egúrovide M. *Algunos datos etiológicos sobre la llamada parotiditis epidémica*. Pamplona: [s.n.]; 1883.

Tesi de doctorat. Malaltia poc freqüent en el seu medi. Exposició d'un cas, amb fenòmens inflamatoris a les zones de les paròtides, també intens edema i dolor a zona testicular. Nombrosos casos en nois i noies, en aquestes a casi totes hi ha sensació de dolor en mames i vulva. Considera que no és un problema local sinó general. Creu que no és contagiosa.

26. ¿Ha pensado usted en la lepra?: folleto de divulgación dedicado al médico general. Madrid: Dirección General de Sanidad; 1936.

S'explica que la lepra és un problema sanitari important, al món. Europa és la part menys afectada, però encara hi ha punts actius, sobre tot al Sud. A Espanya és tema rellevant. Les xifres de les estadístiques oficials són molt inferiors a les reals. Descripció de les formes clíniques amb iconografia abundant i clara així com del seu diagnòstic de laboratori. Tinció pel mètode de Ziehl.

27. Viñeta i Bellaserra J. *La Chique ou puce pénétrante, nigua des espagnols*. Barcelona: Tip. de la Casa Provincial de Caridad; 1904.

Patologia parasitària, cutània profunda, més freqüent a Amèrica, i amb realitat menor a la península.

28. Ferran i Clua J. *Estudios acerca de la rabia y su profilaxis*. Barcelona: [s.n.]; 1888.

Fullet de contingut extens, i dens, de 40 pàgines, on recull diversos estudis seus sobre la ràbia, fets al Laboratori Microbiològic de Barcelona i dirigits a la Reial Acadèmia de Medicina. Són: *Nota sobre la inoculación anti-rábica en el hombre*

(pp. 3.12); *Nota sobre la rabia paralítica* (pp. 13-27); *Sobre la incubación de la rabia por trepanación* (pp. 28-31) i *Fundamentos racionales del método pasteuriano contra la rabia*.

29. Osuna Pá. *El Cólera en Valencia y la vacunación anti-colérica: conferencias dadas en el Salón de Sesiones de la excma. Diputación Provincial*. [S.l.: s.n.]; 1885.

Reunió de dues conferències, publicades per la Diputació de Còrdoba, la primera sobre la vacunació, explicant les tècniques proposades pels Drs. Ramón y Cajal y Jaume Ferran, ran de l'epidèmia de València de 1885. El segon treball és sobre les dades epidemiològiques del brot colèric a la província de València.

30. Anet y Codina A. *De la viruela y su profilaxis*. Barcelona: Tip. de José Miret; 1878.

Treball presentat a l'Acadèmia Mèdico Farmacèutica de Barcelona. Dades històriques sobre coneixements des de començaments del segle XVIII. Dades sobre la verola al bou i al cavall. Enquesta a metges a Suïssa sobre l'obligatorietat de la vacuna, amb resposta positiva de gairebé el 90%. S'accepta que la protecció de la vacuna és de 10 a 15 anys.

31. Badía y Andreu S. *La Curación de la syphilis por las inyecciones hypodérmicas de bicloruro hydrargyrico según los métodos de los profesores Dr. Lewin de Berlín, Dr. Letamendi de Barcelona*. Barcelona: Tip. de José Miret; 1873.

Treball extens en que s'explica la utilització del biclorur de mercuri, per via hipodèrmica en el tractament de la sífilis. Els mercurials ja eren utilitzats des del segle XVI, amb aquesta indicació, però principalment en forma d'aplicacions sobre la pell. Diferents formes d'aplicar la via subcutània. Escrit de Letamendi sobre aquesta via. Apèndix de Salvador Badia.

32. Viñas i Cusí F. *La Glánola á Barcelona: estudi d'una de sas epidemias (1651-54): acció de l'administració pública en l'antigor, en lo present y en lo pervindre*. Barcelona: Estampa de la Casa Provincial de Caritat; 1901.

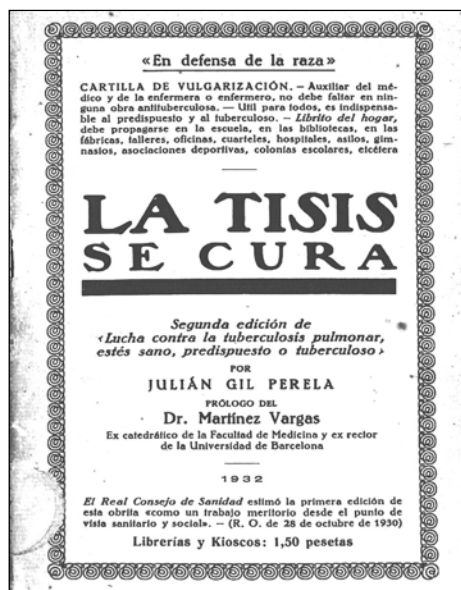
Estudi ampli de l'epidèmia de pesta de Barcelona de 1651-1652, al final de la Guerra dels Segadors. Esforços de diverses ciutats orientals (Hong-Kong, Macao, Bombai, Manila, Alexandria) i Porto. Treball presentat a l'Acadèmia del Cos Mèdic Municipal de Barcelona.

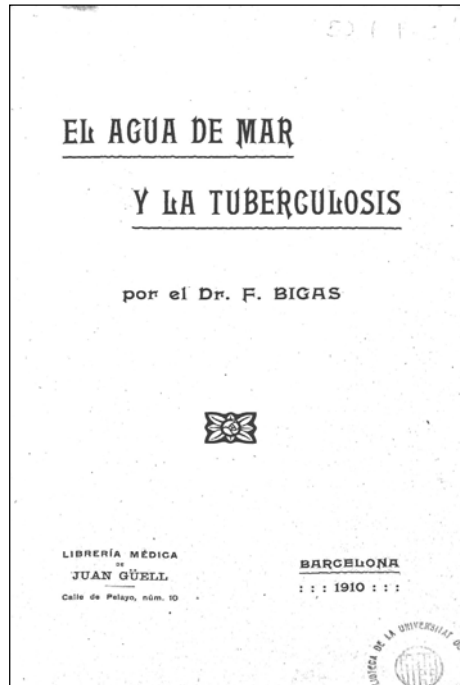
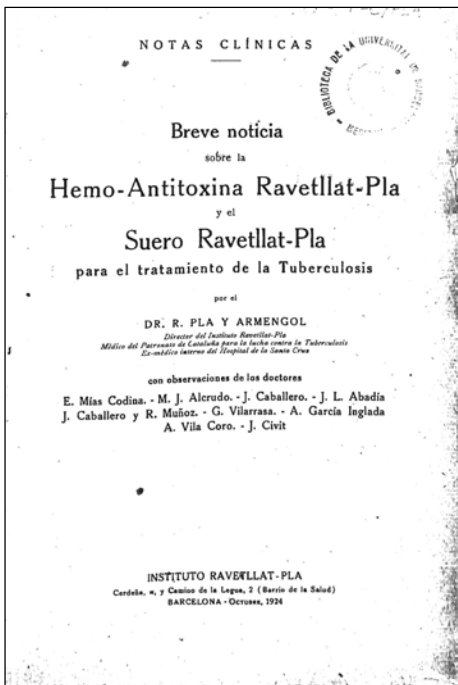
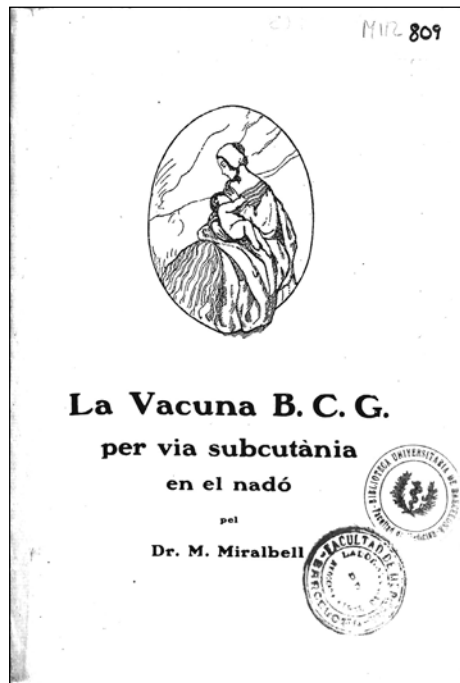
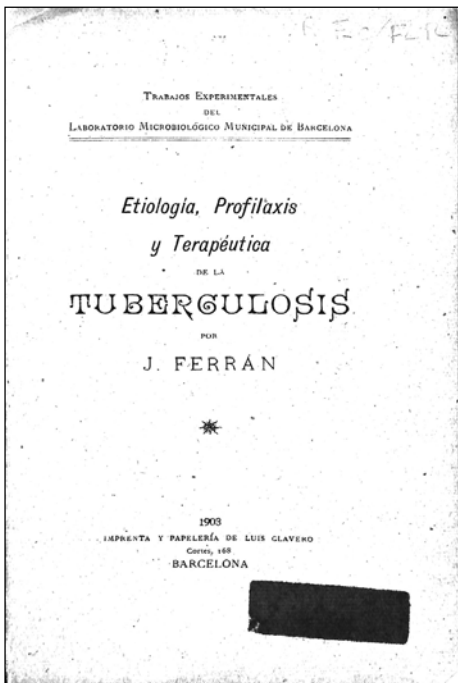
33. Moragas y Gracia R. *Las Tiñas de Barcelona: contribución al estudio de la distribución geográfica de las tiñas: con un resumen de todas las variedades descritas hasta hoy día, y técnica detallada para la preparación de los medios de cultivo y aislamiento de las especies*. Barcelona: Talleres de Artes Gráficas Henrich; 1917.

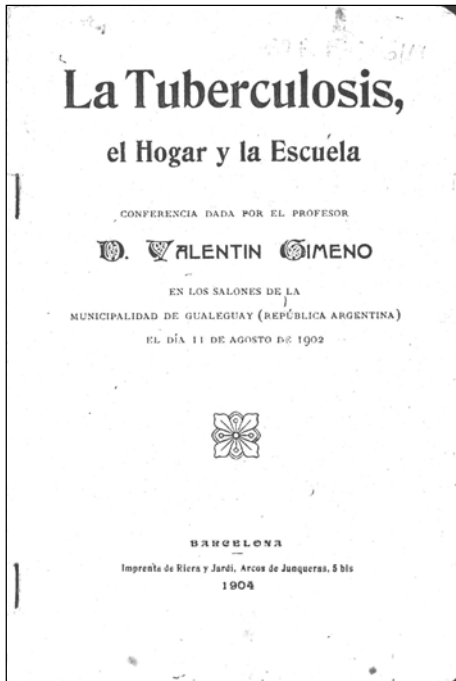
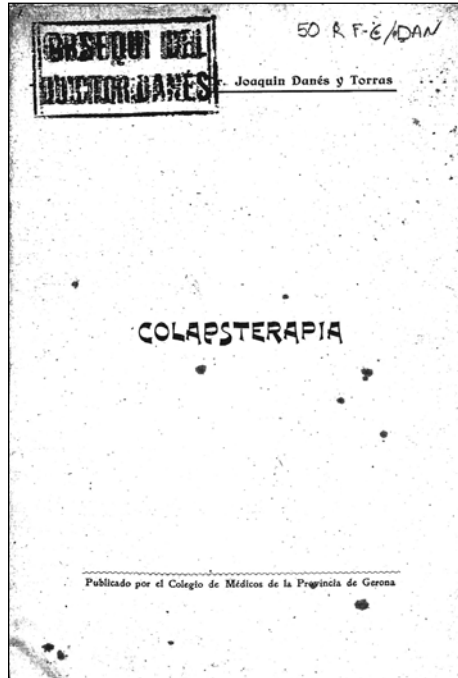
Estudi epidemiològic de la incidència de casos de tinya en consultoris de dermatologia a la ciutat de Barcelona. Divisió entre consulta pública i privada. Descripció dels fongs causants de la patologia: — Microspòries humanes, la més freqüent en cabells dels nens. També en animals. — Tricofities, descriu cinc tipus clínics diferents — Achorion, correspon al favus. Descripcions clíniques acurades. — Freqüències globals: Favus, 42,94 %; Tricofities, 46,74 %, de les quals la gran majoria són tonsurants en el cabell; Microspòries: 10,34%. — Hi ha una gran similitud entre els agents causals a Barcelona i París.

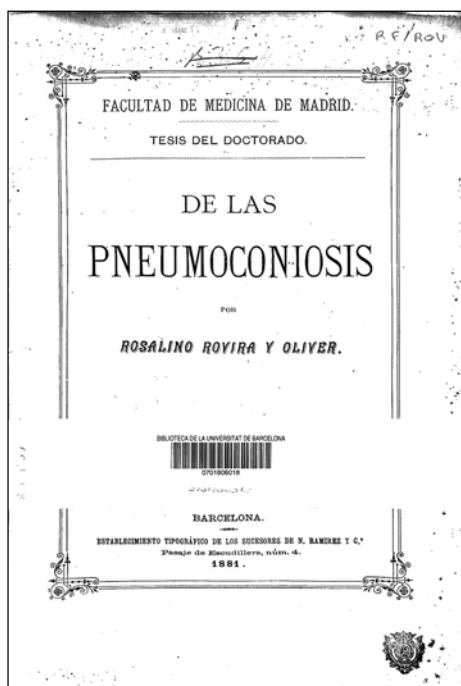
34. Pastor Reig R. *La Tifoidea en Valencia: apuntes para su profilaxis*. Valencia: [s.n.]; 1919.

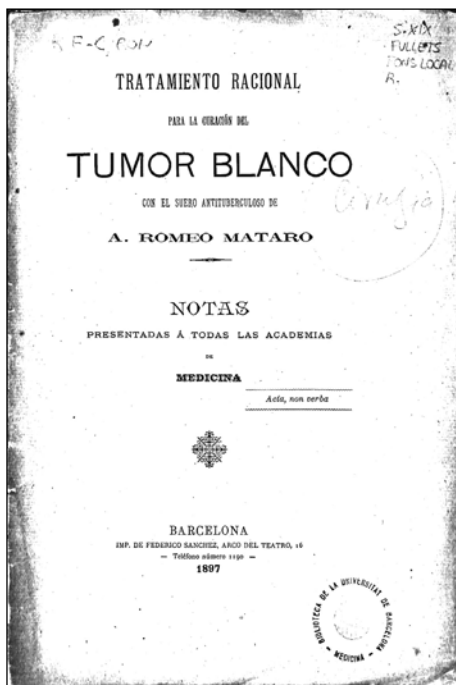
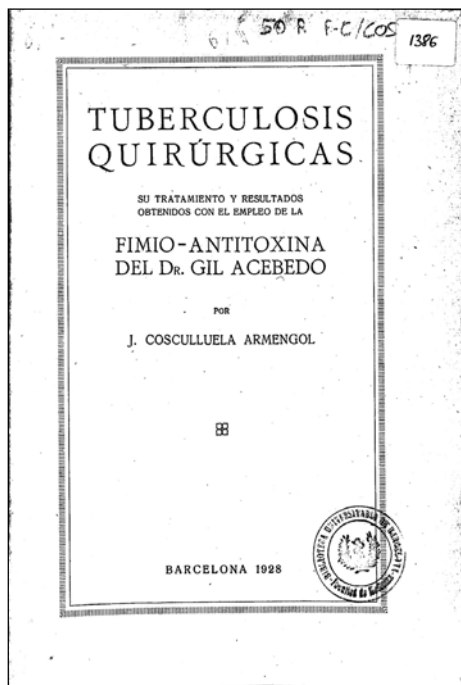
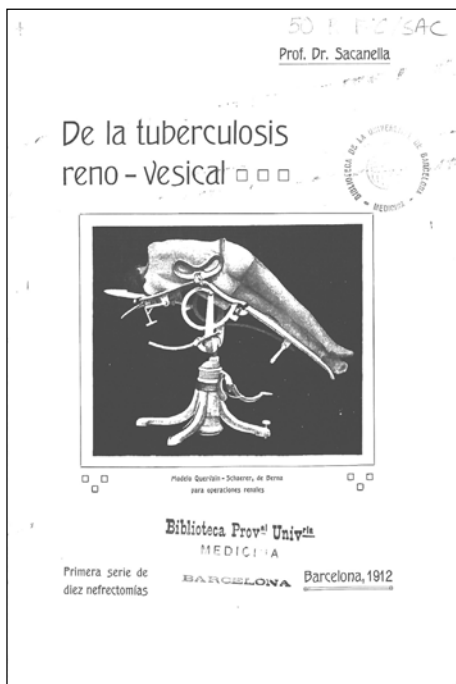
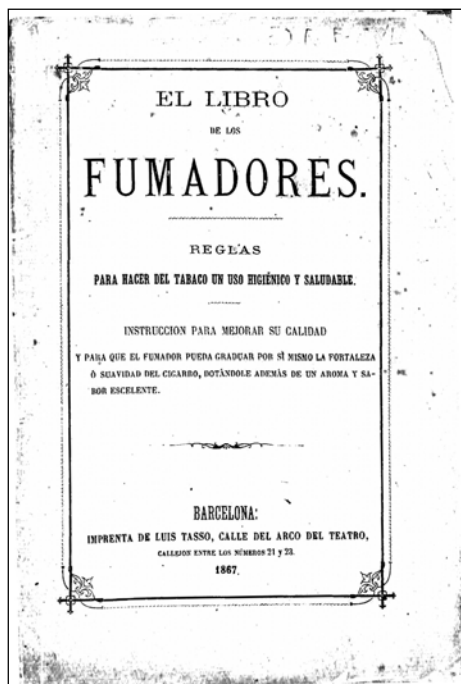
Discurs d'ingrés a l'Acadèmia de València. Estudi clínic i epidemiològic detallat. Dades a València entre 1897 i 1916. Amb les dades de tot l'estat, la mortalitat per mil habitants, entre 1901 i 1915, ha baixat de 0,51 a 0,21, de manera progressiva, amb algun repunt els anys 1906, 1911 i 1914. El coeficient per mil casos de mort ha baixat del 18,53 a l'11,40.

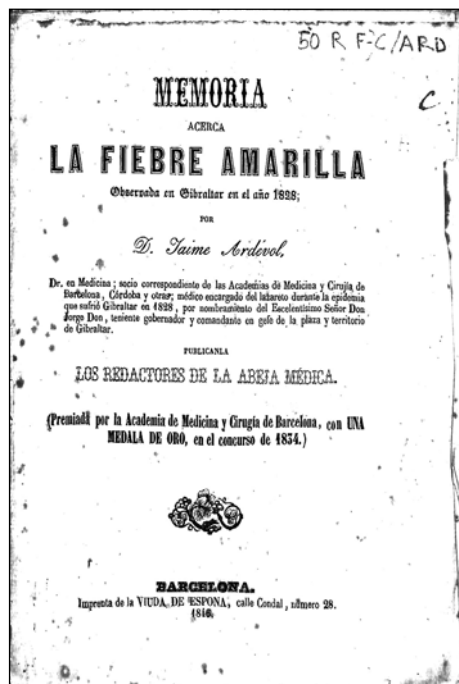
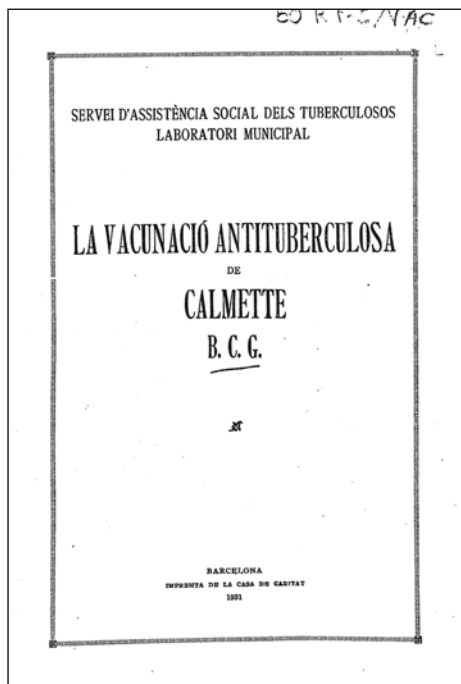

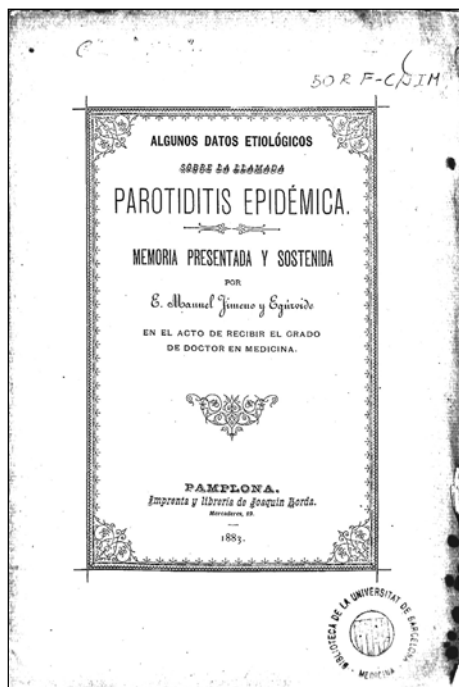
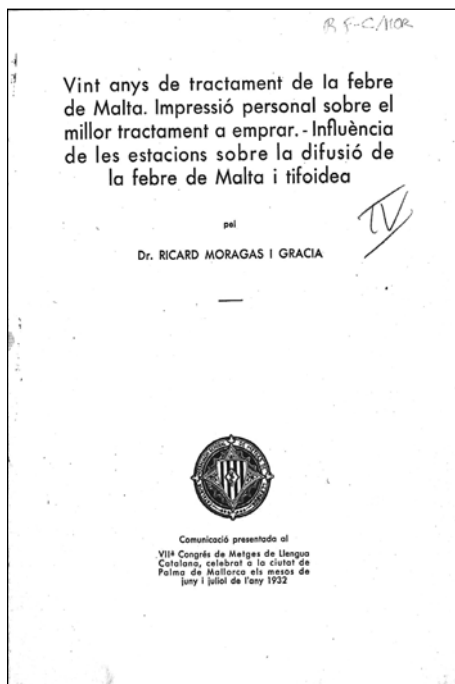
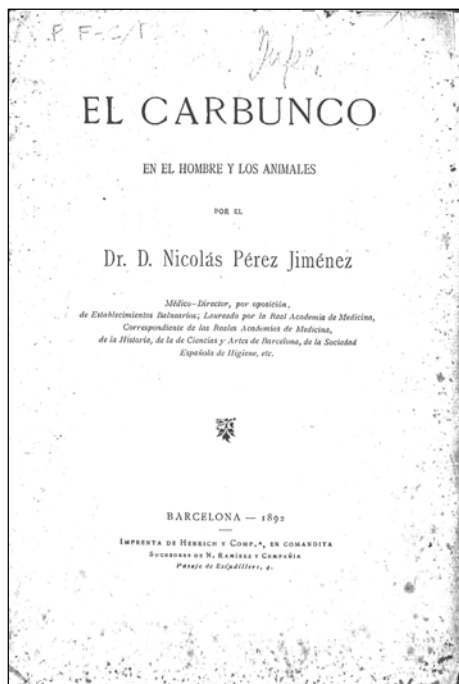

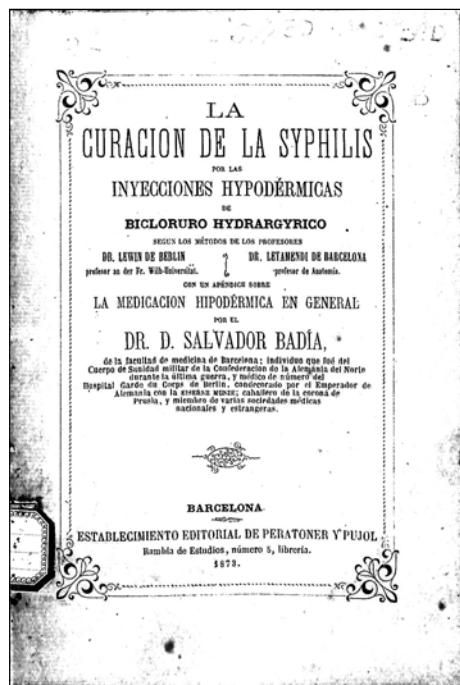
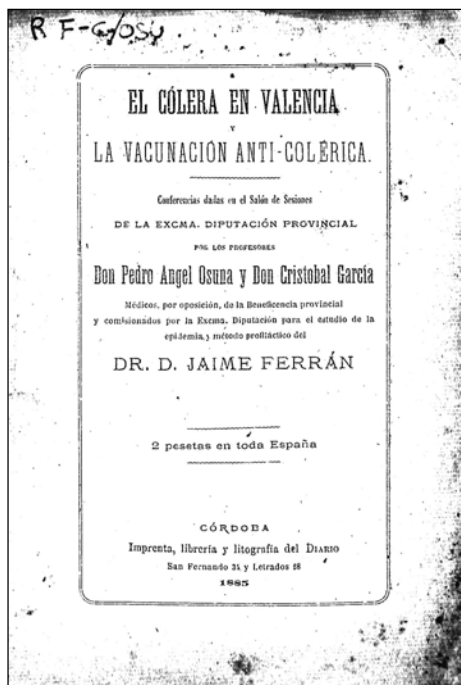
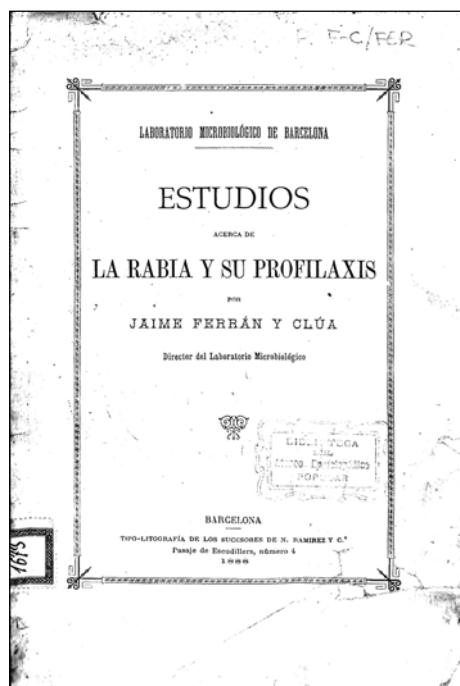
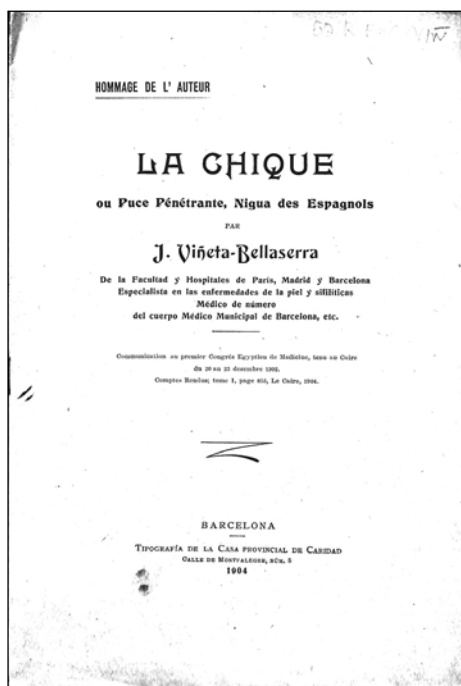

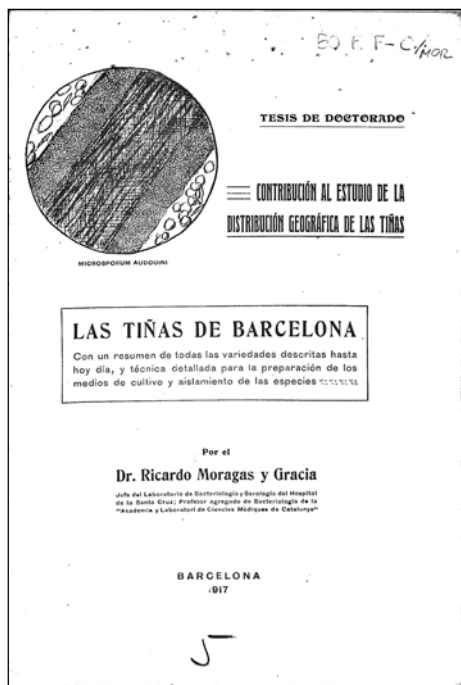
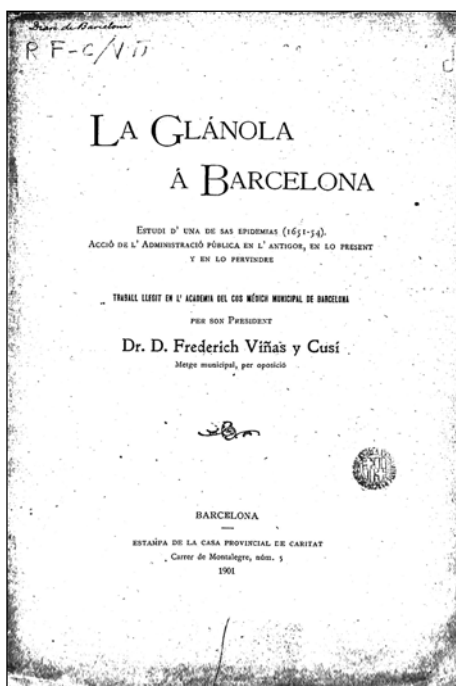
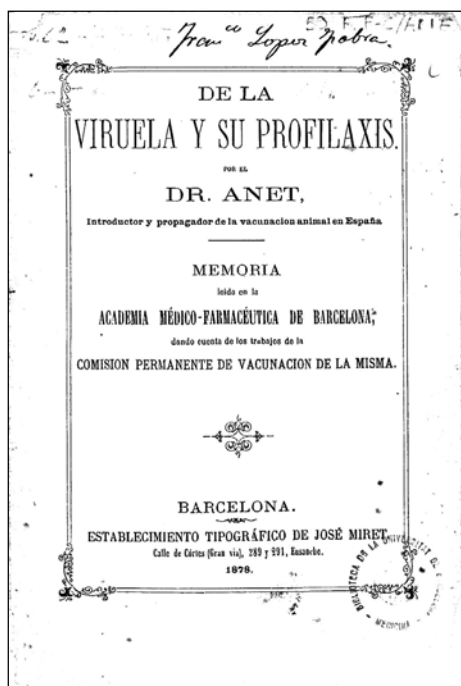

LA MEDICINA LEGAL - MEDICINA I SANITAT MILITAR

Medicina Legal és una de les matèries més antigues en l'ensenyament de metges i cirurgians, per la necessitat de fer autòpsies en cas de morts violentes o emmetzinaments i de fer informes en les agressions. Hi ha referències en textos legals antics. Primer codi on s'esmenten qüestions mèdiques: Codi d'Hammurabi (Babilònia, s. XVIII a.C.). Aquí s'inicia l'ensenyament en el Col·legi de Cirurgia (Domènec Vidal, 1791). Primera càtedra, 1843. Obra de Mateu Orfila (n. Maó, 1787) estudià a Barcelona, catedràtic i degà de París (1831). A Espanya el més destacat fou Pere Mata: n. Reus, 1811, catedràtic de Madrid. Creació del Cos de Metges Forenses, 1862.

Més tard separació de continguts:

— Anàlisis toxicològiques, les feien les Acadèmies de Medicina, que no tenien mitjans. Després les càtedres de Medicina Legal i Toxicologia, que tampoc en tenien. Cap a finals del XIX es creà un Institut de Medicina Legal, després institut de Toxicologia, amb dotació mínima. La separació de càtedres es va fer a Barcelona, primera a Espanya, el 1989, per desdoblament.

— La Psiquiatria Forense va tenir un cert desenvolupament a finals del XIX, i més en el XX; amb repercussió social en casos mediàtics de responsabilitat i assassinats. El desenvolupament de la psiquiatria clínica va afavorir la independència d'aquesta part.

La càtedra de Medicina Legal portava també l'Escola Professional de Medicina del Treball (1965), que servia per a formar especialistes d'aquesta matèria.

Sanitat militar - Medicina de guerra

Quatre nivells:

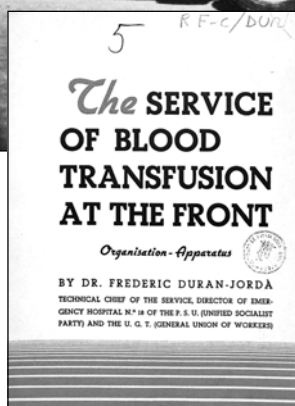
1. En temps de pau: afecta més als soldats. Importants les normes de reclutament, i les circumstàncies eximents, algunes de caràcter sanitari.

Hi havia el *Manual de Quintas*.

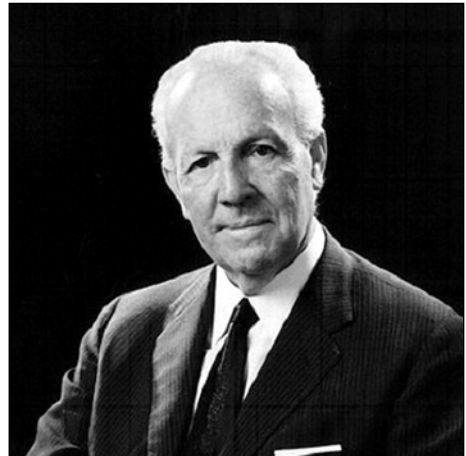
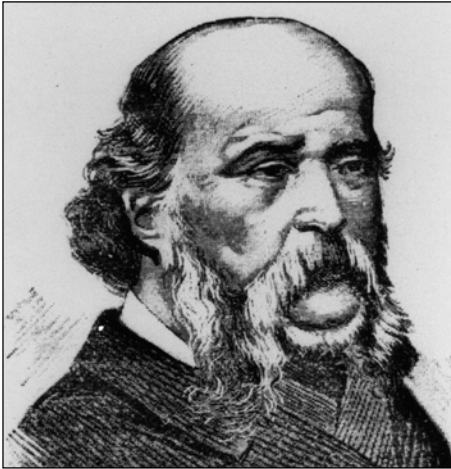
2. En temps de guerra: organització dels serveis; assistència ràpida en el front (interès de les transfusions; treballs de Frederic Duran Jordà), curació ràpida de les ferides i fractures per evitar amputacions (treball de Josep Trueta, perfeccionant tècniques anteriors). A la rereguarda, assistència als ferits en bombardeigs, i la síndrome d'aixafament).

3. La guerra química, amb gasos, iniciada durant la Primera Guerra Mundial, en els fronts de Bèlgica. Morts immediates i inutilitat per deficiència respiratòria per a tota la vida. També a les guerres de l'Orient Mitjà.

4. El perill previsible d'utilització d'armes nuclears (Síndrome d'Hiroshima i Nagasaki, 1945).

Frederic Duran i Jordà. The service of blood transfusion at the front: organisation-apparatus. Catàleg UB: R F/ DUR i camió per a per a abastir de sang per tractar els ferits el més a prop possible del front de guerra. Van fer un servei extraordinari per a disminuir la mortalitat immediata escurçant el temps d'espera entre l a producció de les lesions i la intervenció.

Pere Mata i Fontanet (1811-1877). Creador de les càtedres de Medicina Legal a Espanya (1843). Fou un dels introductors de les idees de la medicina positiva al país. D'aquesta matèria n'han derivat moltes altres: Higiene, Psiquiatria, Toxicologia. També la Medicina del Treball.

Florence Nightingale (1820-1910). Introduí el treball d'infermeria en la sanitat en temps de guerra a la segona del segle XIX, durant la guerra de Crimea (1853-1856).

Frederic Duran i Jordà (1905-1957). Fou l'organitzador més eficaç dels serveis de transfusió de sang quan la guerra espanyola de 1936-1939. El seu treball va tenir repercussió en la Segona Guerra Mundial.

Josep Trueta i Raspall (1897-1977). Cap de servei de Cirurgia i Traumatologia a Sant Pau, va tenir una actuació destacada a la Guerra Civil, perfeccionant la tècnica d'immobilització en el tractament de les ferides de les extremitats, i evitant amputacions.

Medicina Legal

1. Nadal i Lacaba R. *Suicidios: oracion inaugural que en la apertura pública de las sesiones celebrada por la Academia de Medicina y Cirujia de esta ciudad á los 2 de enero de 1841 leyó el Dr. D. Rafael Nadal y Lacaba*. Barcelona: Imp. de Antonio Brusi; 1844.

Lliçó inaugural de curs a la RAM de B. de l'any 1841. Un dels primers treballs impresos com a monografia sobre aquest tema a Catalunya. Important com a precedent.

2. Salarich J. *Higiene del tejedor, ó sean: medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón ...* Vich: Impr. i libr. de Soler Hermanos; 1858.

Memòria amb premi de la RAM el 1857. Se'l considera com un dels primers treballs importants sobre una patologia laboral concreta a Catalunya, en aquest cas obrers de fàbriques de teixits. Visió general, habitatge, vestits, neteja, tipus d'aliments i menjar, exercici físic, son. Descripció d'aspectes específics: perill de la pols inhalada i de la maquinària, massa hores de treball, treball dels nens, insuficiència de salaris, etc.

3. Valentí Vivó I. *La Obra de César Lombroso: conferencia de extensión universitaria dada en la Cátedra de Medicina Legal y Toxicología de la Universidad de Barcelona*. Barcelona: La Neotipia; 1909.

Conferència recollida pels alumnes. Valora la figura de Lombroso, personalitat de primer ordre en la criminologia del seu temps, professor d'Antropologia criminal a la universitat de Torí, amb motiu de la seva mort.

4. Soler Garde F. *Patología y simulación de la epilepsia*. Barcelona: Impr. Militar y Comercial de Calzada; 1893

Tesi de l'autor, metge de sanitat militar (octubre de 1892). Estudi bastant detallat del tema. Formes clíniques. Gran mal. Petit mal. Formes larvades. Epilèpsia jacksoniana, altres. Furor epilèptic. Descripcions clíniques detallades i interessants. Al final consideracions sobre la simulació.

5. Xalabarder y Serra E. *Valía higiénico-social de los manicomios judiciales: memoria que obtuvo el premio del Dr. Rodríguez Méndez en el concurso de 1899 á 1900 celebrado por la Academia de Higiene de Cataluña; seguido de un estudio sobre la legislación de los manicomios judiciales en España*. Barcelona: Tip. La Académica; 1901.

Memòria àmplia premiada per l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya amb una descripció de la casuística general de la literatura i de les diferències de criteris entre metges i juristes, fet que dificulta la correcta valoració.

6. Moya Litrán R. *Estudio sobre simulaciones*. Barcelona: Imp. Militar; 1914.

Text sobre simulació en el medi militar, posant esment a la valoració clínica de reumatismes, artritis, polineuritis, lesions vertebrals, ciàtica, contractures i dolor.

7. Juaristi Sagarzazu V. *El Cáncer profesional*. San Sebastián: Nueva Editorial; 1928.

L'autor era cirurgià a Pamplona. Descripció de les lesions en els dits dels radiòlegs. Iconografia abundant, amb fotografies de Guimón i d'altres.

8. Membrillera y Jimeno FG de. *Condiciones higiénicas de la industria metalúrgica*. Madrid: Imp. J. Cosano; 1945.

Premi de la Fundació Roel de l'any anterior. Descripció detallada de diverses afeccions relacionades amb el treball amb metalls, entre ells el manganès, així com de les condicions d'higiene i els habitatges dels treballadors d'aquesta indústria.

9. Portabella Durán P. *La Figura en la profesión de pelotari: ensayo de un aspecto constitucional en profesiografía*. Barcelona: [s.n.]; 1946.

Visió general del tema de la professiografia. Estadístiques i gràfiques. El treball del pelotari. Comparació de dades físiques (talla, pes, braços i cames, perímetre toràcic, capacitat respiratòria, diversos índex). L'autor era cap del departament de caracterologia de l'Institut Psicotècnic, i metge de la Federació Catalana de Pilota.

10. Oller A. *La Asistencia médica en los accidentes del trabajo agrícola*. Madrid: Instituto Nacional de Previsión; 1932.

Dades principalment alemanyes i italianes. Primeres cures. Infeccions. Necessitat d'assistència per especialistes en Medicina del Treball. Trasllats. Importància de la Fisioteràpia. Organització.

11. Vives Lasiera L. *Contribución al estudio de la methemoglobinemia tóxica*. Barcelona: Gráf. Mercurio; 1923.

Treball de la càtedra de Medicina Legal. Molt breu, constitueix una mostra de la poca activitat del seu temps. És la descripció d'un cas, junt amb M. Saforcada.

12. Rodríguez Méndez R. *Los Hongos venenosos*. Barcelona: Impr. de La Hormiga de Oro; 1906.

Descripció clara dels bolets més freqüents que són perillosos, amb dades per a la seva diferenciació, descripció de les opinions relatives a l'acció en animals, valoració del lloc de trobada, dels caràcters dels bolets, i regles, segures i probables, de recol·lecció i de cocció, per a evitar perills i riscos clínics.

13. Robledo Negrini E. *Habitaciones para obreros: memoria leída en la Sección de Ciencias Exactas y Naturales del Ateneo Barcelones al inaugurarse los trabajos académicos correspondientes al año 1890-91*. Barcelona: Tip. y Libr. L'Avenç; 1892.

Conferència a l'Ateneu Barcelonès. Importància de la higiene i la moral. La misèria en les grans ciutats. Els habitatges – Nens. Dades de mortalitat. Els districtes de Barcelona: els més alts. Hostafrancs, Barceloneta, Dressanes. (41, 37, 30 per mil). Esforços de millora en diversos països. Dades de lloguers.

14. Solé i Sagarra J. *Aspectos de psiquiatría forense*. Quito: Casa de la Cultura Ecuatoriana; 1954.

Conferència a la Casa de Cultura Ecuatoriana; referència molt general al tema de la delinqüència i la malaltia mental així com a la legislació espanyola.

Medicina i Sanitat militar - Medicina de Guerra

1. Guerra CC de S de. *Organització dels serveis sanitaris: regles higièniques generals que cal seguir en campanya*. [Barcelona?]: Edicions Jefatura Serveis Sanitaris; 1937.

Fullet molt ampli, editat pel Consell de Sanitat de Guerra de la Generalitat, sembla més destinat a persones especialitzades o amb responsabilitats administratives que a la població civil. Gran quantitat d'informació.

2. Chinchilla A. *Discurso inaugural leído en la abertura de las sesiones académicas del Cuerpo de Sanidad Militar de este distrito el día 4 de enero de 1851*. Barcelona: Impr. de Tomas Gaspar; 1851.

Aportació interessant de dades sobre patologia, intervencions amb referència dels cirurgians que van actuar. Estadístiques sobre els hospitals de Catalunya, entre ells deu hospitals militars actius a Catalunya a meitat del segle XIX.

3. Azoy A. *Proyecto de cuadro clasificador de las enfermedades, lesiones ó defectos físicos del aparato visual en su relación con la aptitud física para el servicio militar*. Barcelona: Imp. Casa P. de Caridad; 1908.

Estudi aprofundit de les minusvalideses de l'aparell visual, en relació a l'ingrés en el servei militar i quadres sobre els defectes de la visió.

4. Haro J de. *Manual de quintas ó Guia del médico tanto civil como militar en las operaciones de reemplazo del ejército*. Madrid: Impr. de Manuel Minuesa; 1875.

Manual de reconeixement mèdic molt complet pel seu temps, 1875, pels models de documentació emprats.

5. Sievert Jackson J. *Higiene militar: la alimentación del soldado*. San Fernando (Cádiz): Capitanía General. Estado Mayor. Sección Tipográfica; 1893.

L'autor, metge de la Marina al departament de Cadis, aporta informació molt detallada de la quantitat i tipus d'aliments que es donava als soldats, inclòs el ranxo.

6. Bergós i Ribalta F d'Assís. *Cirugía de guerra*. Bergós Ribalta. Barcelona: [Casa d'Assistència President Macià]; 1937.

Informació breu, amb esquemes, sobre fractures d'ossos llargs, publicada com a revisió ràpida, abans de l'inici de la guerra.

7. Barber G. *La Transfusión de sangre en la guerra actual*. [S.l.]: Jefatura de Sanidad del Ejército; 1937.

Model de fitxes dels donants i dels ferits. Organització dels serveis de transfusions. Manera d'improvisar una transfusió. Iconografia dels serveis i del camió de transport de sang.

8. Duran i Jordà F. *The Service of blood transfusion at the front : organisation- apparatus*. [Barcelona?]: [s.n.]; 1937.

Notícia, principalment sobre organització i aparellatge dels serveis de transfusió quan la Guerra Civil. Referència a les idees suggerides per W. Dutrem i S. Palma; també a l'extracció, preparació i transport de la sang.

9. Feo i García R. *Agressius químics*. València: Institut d'Estudis Valencians; 1937.

Document fet en plena Guerra Civil Espanyola, el 1937, per l'Institut d'Estudis Valencians, quan el Govern de la República estava a València. És clarament informatiu, amb un nivell relativament alt, destinat a la població civil.

10. *Comisión Internacional de Peritos para la Protección de la Poblaciones Civiles contra la Guerra Química: 1.a Sesión, Bruselas, 16-19 Enero 1928*. Madrid: Cruz Roja Española; 1928.

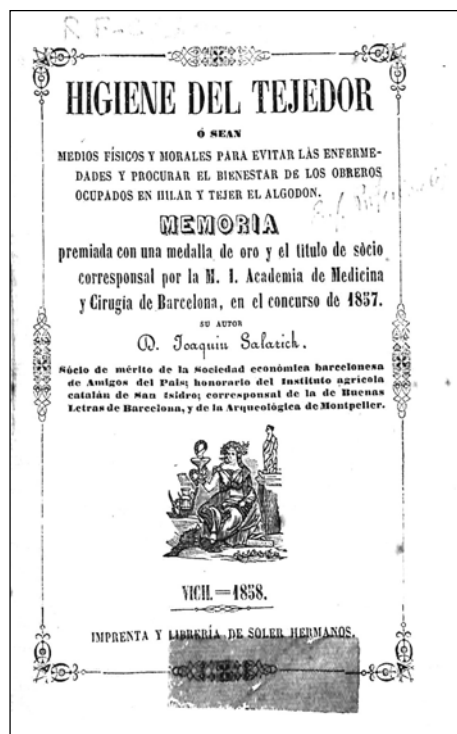
Document més d'intenció que de resolucions, en què s'indiquen normes generals de protecció de les poblacions civils. Recolzat per la Societat de Nacions i la Creu Roja, aprovat en la reunió de Brussel·les de gener de 1928.

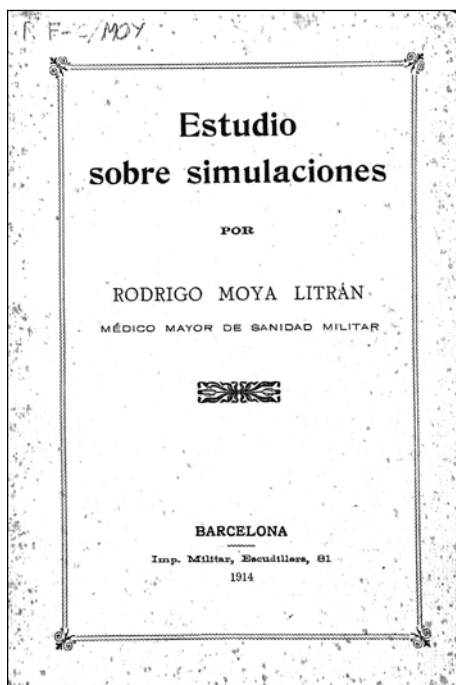
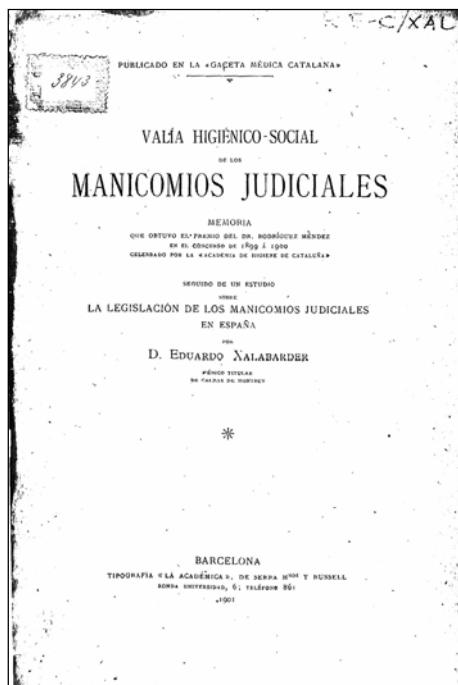
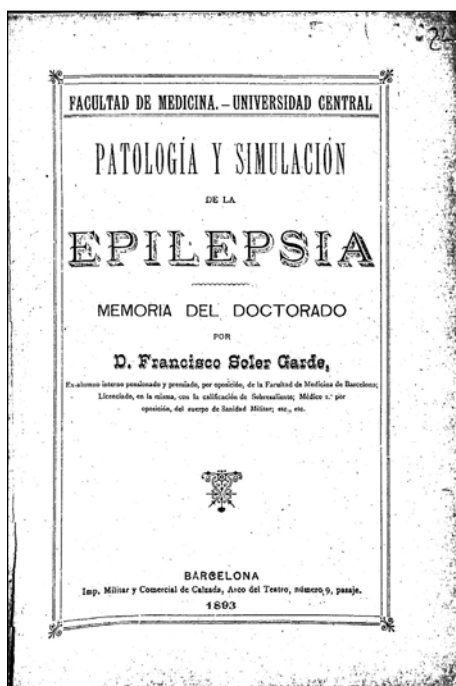
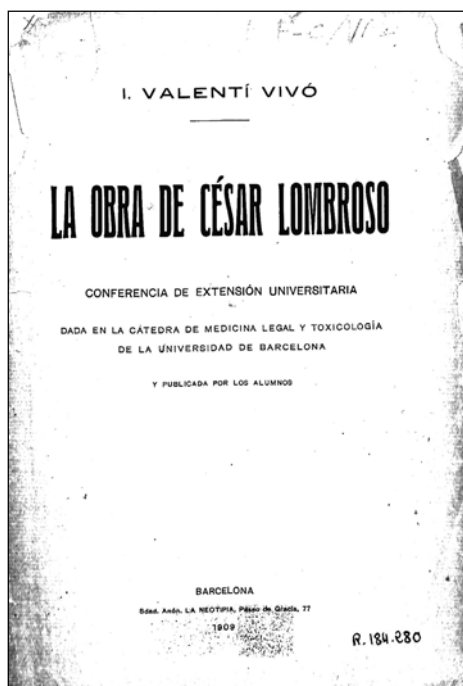
11. Bergós i Ribalta F d'Assís. *Aspectes mèdics de la guerra química*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; 1936.

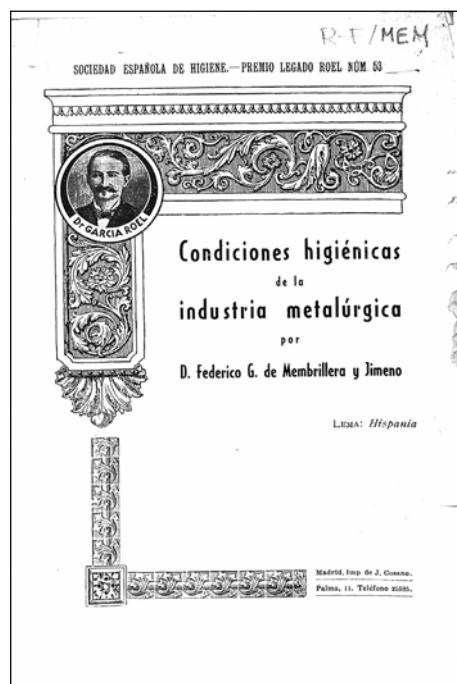
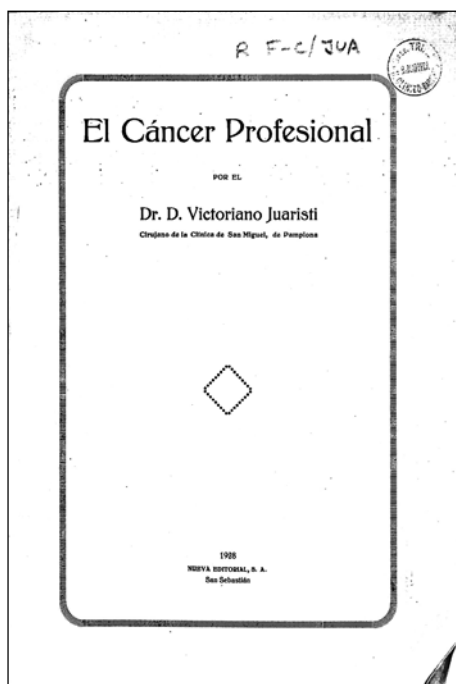
Notícia breu i condensada, amb alguna referència històrica, sobre gasos o vapors tòxics. Detall sobre els que s'han emprat arrel de la Primera Guerra Mundial, principalment els irritants a base de clor, els pròpiament tòxics, (CO, CNH), mixtes, esternutatoris, vesicans, lacrimògens i altres.

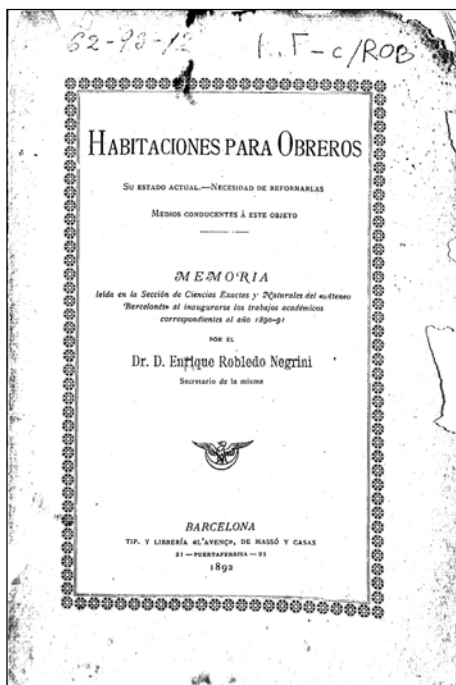
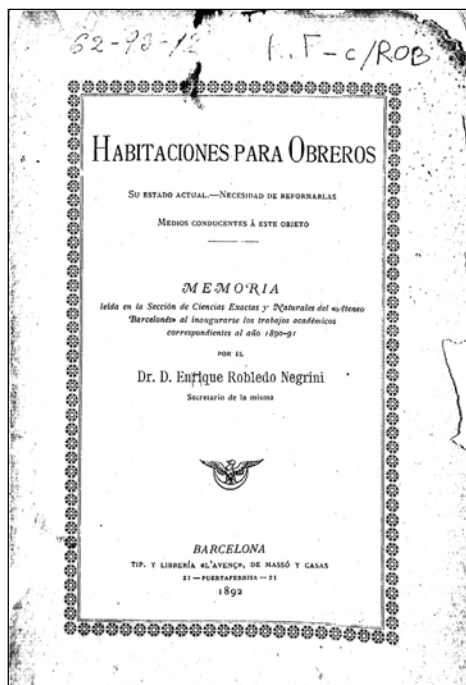
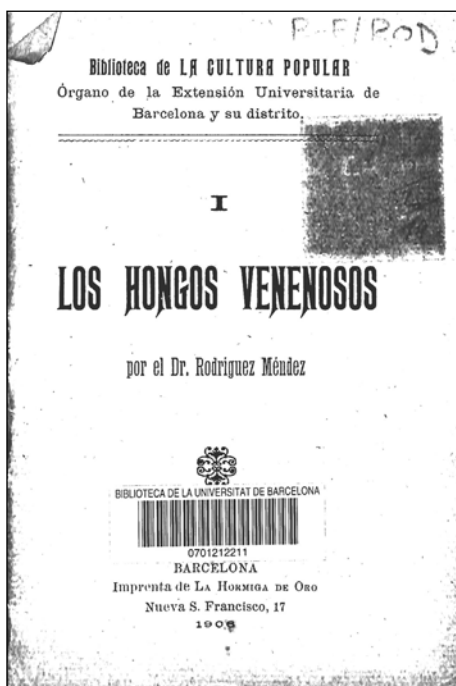
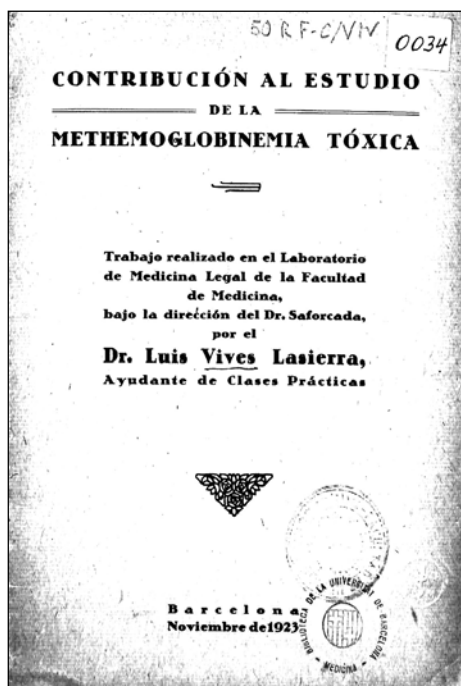
12. "Z" CC de S de GS. *Instruccions sobre defensa passiva de la població civil, per al cas d'atac amb gasos*. Barcelona: Casa d'Assistència President Macià; 1936.

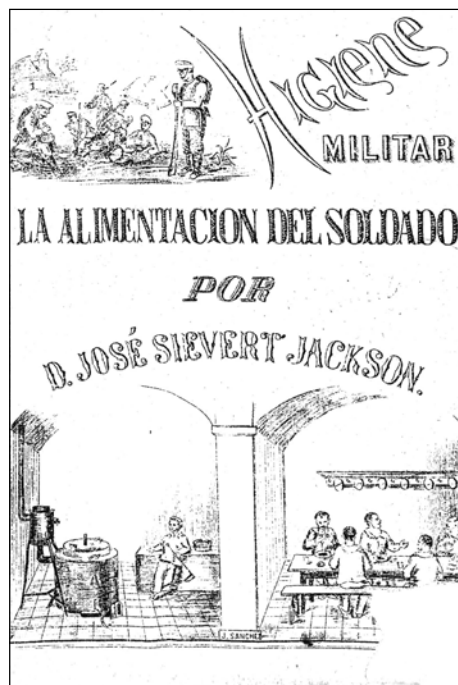
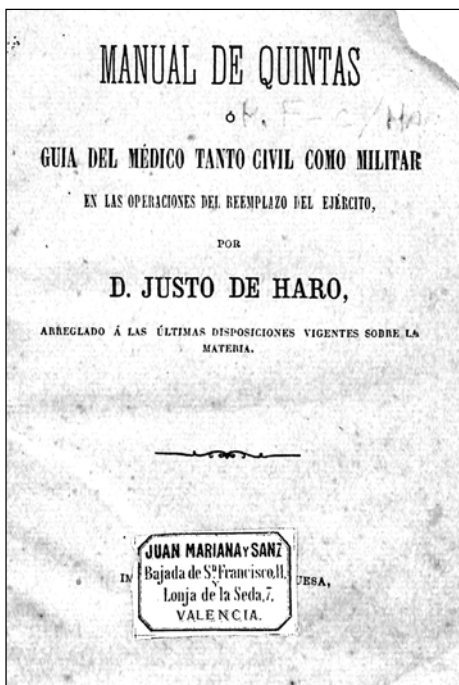
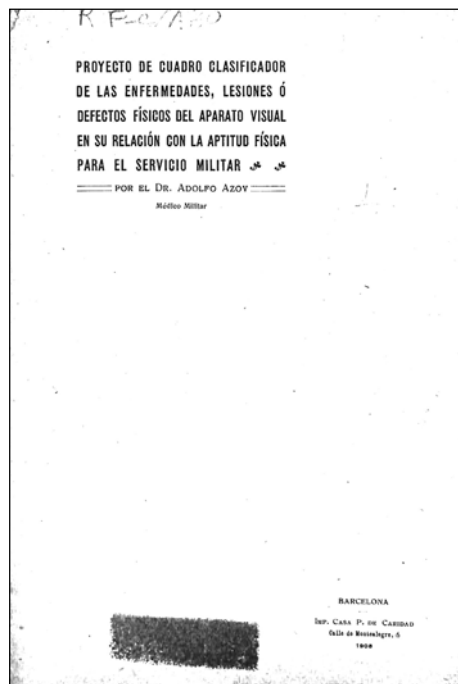
Document just de l'inici de la guerra civil elaborat pel Consell de Sanitat de Guerra, amb informació d'interès preventiu, front a possibles atacs amb gasos (per experiència de la seva utilització a la guerra de 1914-1918). Dades de protecció en refugis, front a bombes incendiàries i explosives. Normes de sanitat en refugis. Alguns esquemes.

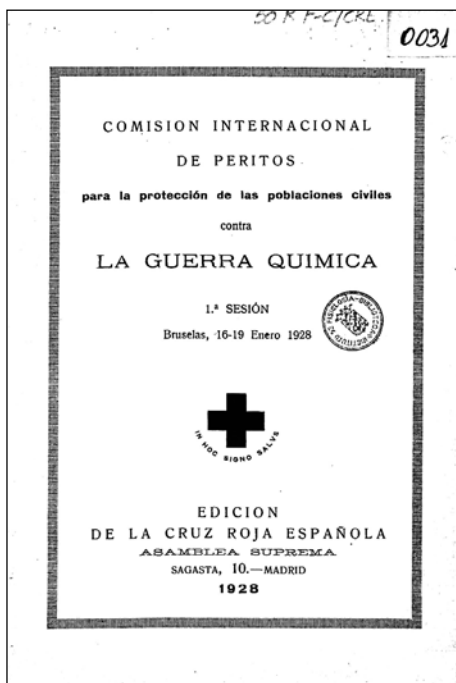
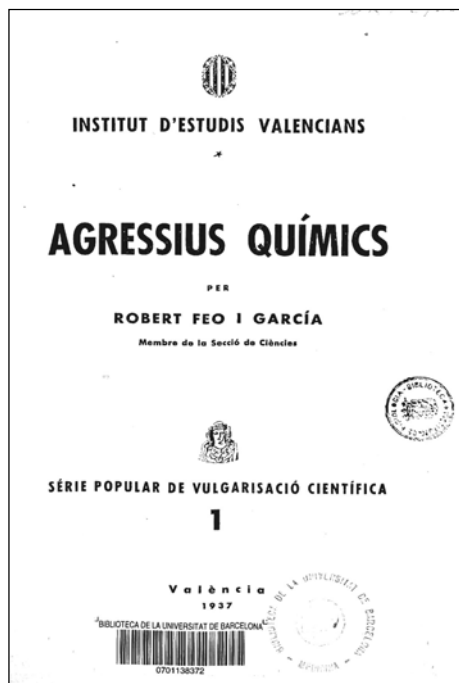
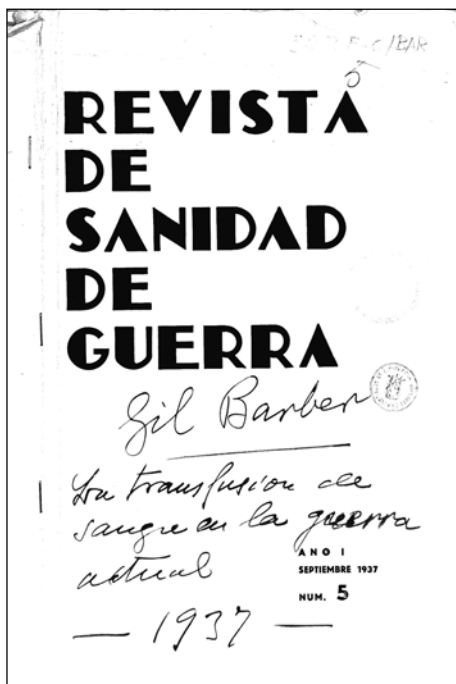
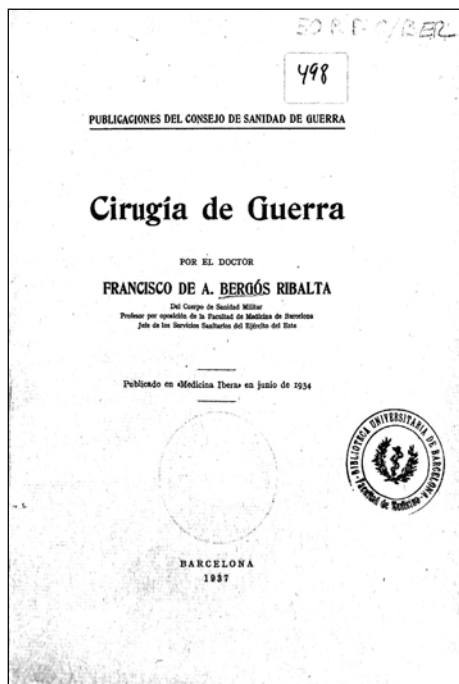

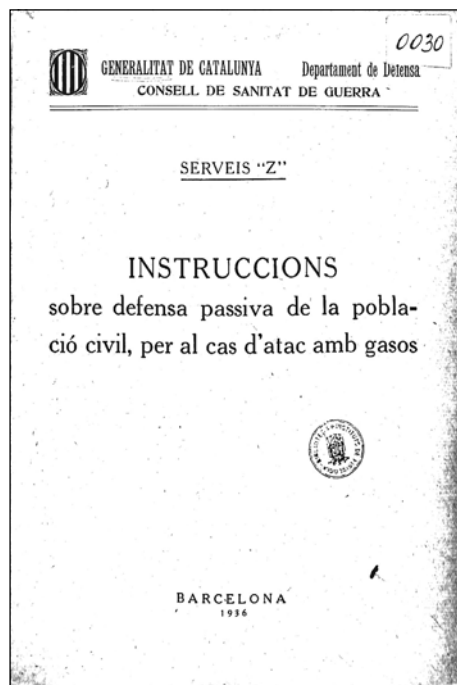
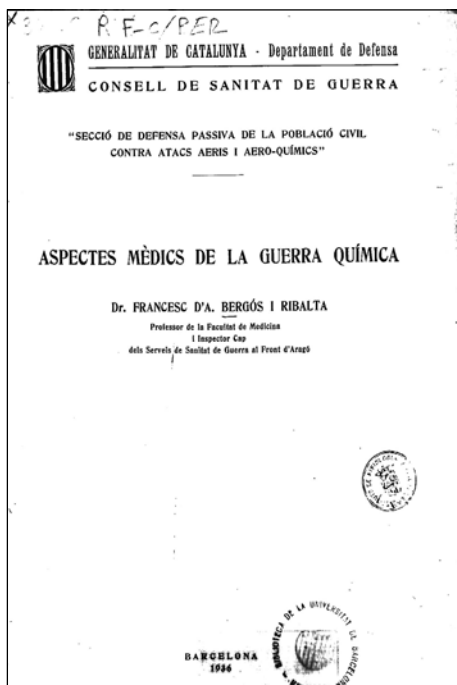

LA PSIQUIATRIA

La patologia mental fins a final del XVIII tenia poc tractament. Els metges no sabien què fer-hi i els malalts eren apartats, reclosos en racons d'hospital, o en establiments propis, els manicomis, que no tenien ni condicions d'asil. A partir del XIX, probablement per efecte de la Revolució Francesa, la situació comença a canviar. Uns pocs psiquiatres s'adonen que cal fer establiments que funcionin d'una manera diferent: deixar de ser com presons. Així els primers escrits, importants des d'aquest punt de vista, són projectes de construir nous asils.

Aquí destaca en primer lloc Emili Pi Molist, promotor del trasllat dels malalts de la Santa Creu a un espai net, fora de la ciutat, que al final serà el manicomi de Sant Andreu. Passen dècades entre l'escrit inicial de proposta i la inauguració (parcial) del manicomi nou. Pi i Molist hi ha dedicat més de mitja vida professional, però se n'ha sortit.

Segueixen altres manicomis privats del pla de Barcelona. Així el projecte dels metges Dolsa i Llorach, amb l'Institut Frenopàtic, primer a Gràcia i després a Les Corts; els de Giné i Partagàs, primer també a Gràcia, i després a Sant Gervasi, just sota el Tibidabo.

Aquesta és la primera etapa, la dels manicomis, també n'hi havia un altre una mica més lluny, el de Sant Boi, amb l'empenta d'Antoni Pujades.

Segueix l'etapa, no ja de fer-los sinó d'explicar com funcionen. I de fer més publicacions, entre elles alguna revista. Destaca per sobre de tots, amb molta empenta,

Emili Pi i Molist (1824-1892).

Antoni Pujades i Mayans (1811-1881). Creador del manicomi de Sant Boi.

Joan Giné i Partagàs (1836-1906). Creador del manicomi de Nova Betlem.

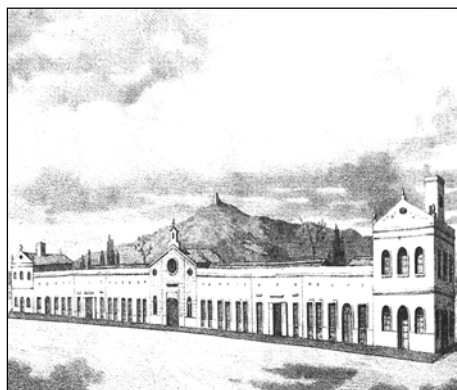
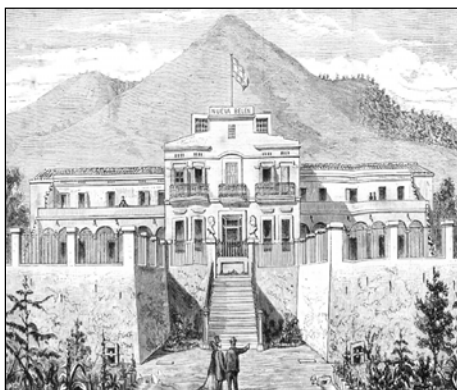
Joan Giné i Partagàs, director i propietari de Nova Betlem (l'edifici ha persistit fins fa pocs anys, on ara és Cosmocaixa, i en queda alguna resta). Allà es va reunir el primer Certamen Frenopático Español, el 1883 i es va editar la *Revista Frenopática Barcelonesa*.

Giné va fer escola amb Artur Galcerán i Antonio Rodríguez Morini. Sant Boi, amb vida més tempestuosa, va estar dirigit per Pujades, després un temps per Rodríguez Morini.

Més lluny de Barcelona, hi ha el Pere Mata de Reus, el manicomi de Salt a Girona, on per poc temps és director Diego Ruiz, i encara la Torre Llunàtica de Lloret, iniciada per Francesc Campderà, que va ser en realitat el primer de tots.

L'ensenyament oficial comença a l'Autònoma, el 1933, amb Emili Mira i López. Abans s'explicava dins de la Medicina Legal. Els malalts tenien tractaments poc efectius. Només els psicofàrmacs, a partir de 1950, van permetre millorar de veritat aquest panorama, i encara lentament. El primer catedràtic oficial va ser Ramon Sarró el 1950, i després Joan Obiols i Carles Ballús.

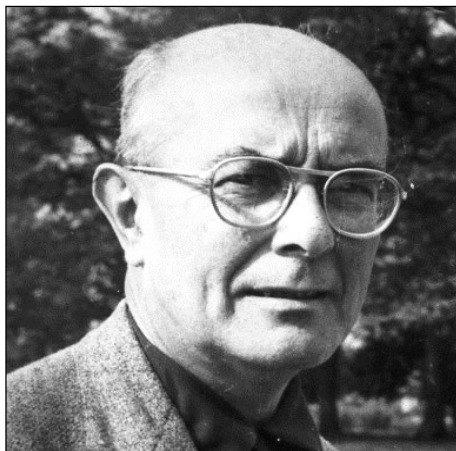
Les doctrines i els seus canvis tenen menys visibilitat en aquests fullets. Des del magnetisme del XVIII, la frenologia de mig segle XIX, l'hipnotisme, l'escola de Charcot, amb les neurosis, la psicoanàlisi a partir de Freud, el moviment antipsiquiàtric amb l'alliberament dels malalts; i la introducció a gran escala de la psicofarmacologia, i les discussions ideològiques sobre els diversos sistemes, la psiquiatria ha fet un gran progrés.

Visió del Sanatori mental de Nova Betlem, del què encara en resta algun vestigi arquitectònic. Catàleg UB: R F/GIN i visió de l'Institut Frenopàtic de Les Corts, recentment substituït per una altra institució hospitalària. Catàleg UB: R F/DOL.

*Manicomio de San Baudilio de Llobregat
i Emili Mira i López (1896-1964).*

1. Brierre de Boismont. A. *Memoria para el establecimiento de un hospital de locos*. Barcelona: Impr. de Antonio Bergnes; 1840.

Escrit inicial, com si fos un pròleg, dirigit a l'Ajuntament de Barcelona, per Pere Felip Monlau i Roca, amb data 1 de juliol de 1840. Explica l'estat llastimós en que estan els asils per a malalts mentals. Monlau és el traductor. Memòria molt detallada. Planell esquema d'una institució d'aquest tipus.

2. Pi i Molist E. *Memoria sobre el modo mas asequible de erigir un asilo, hospital ó casa de locos para uno y otro sexo fuera de las murallas de esta ciudad; acompañada de un proyecto de reglamento interior para el régimen del establecimiento*. [Barcelona?]: [s.n.]; 1846.

Escrit que es considera inicial dels que va fer Pi i Molist, per aconseguir treure els malalts mentals de l'espai insuficient de la Santa Creu i posar-los en un lloc adequat, prop de Barcelona, però fora de la ciutat.

3. Pi i Molist E. *Colonia de Orates de Gheel (Bélgica)*. Barcelona: Impr. y Libr. politécnica de Tomás Gorchs; 1856.

Memòria presentada a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona a la sessió d'1 de juny de 1856. Referència a la comissió per viatjar per diversos països per estudiar els seus manicomis. A la zona d'Anvers (Amberes) va trobar el lloc de Gheel (pron. Guel). És una zona especialitzada en l'acollida en cases particulars, de malalts mentals de tot tipus. Descripció i organització. Hi ha un metge inspector, un metge ajudant i vigilants.

4. Pi i Molist E. *Discurso que en la inauguración del Manicomio de la Santa Cruz de Barcelona sito en el término municipal de San Andrés del Palomar, celebrada en 19 de Diciembre de 1889 leyó el Dr. D. Emilio Pi y Molist*. Barcelona: Impr. de Henrich; 1886.

Culminació arquitectònica de l'obra de Pi. Recorda l'inici de la construcció: "Mañana se cumplen cuatro años que, reunidos aquí [...], pusimos la primera piedra [...], que sin tardanza será colosal edificio". Hi ha un projecte de Reglament amb 63 articles, "para el gobierno interior del Asilo de San Vicente de Paúl". Defineix com a lloc més adequat el que hi entre Pedralbes i Sarrià.

5. Dolsa i Ricard T. *Instituto frenopático particular en Gracia*. Barcelona: Establ. tip. de Narciso Ramirez y Rial; 1865. Barcelona, 1865.

Fullet extens de presentació del manicomí amb crítica de la situació existent i referència laudatòria al projecte de Pi i Molist. Exposa algunes de les característiques del centre: ubicació i organització. Hi ha un taller de fotografia, útil per recollir imatges de malalts i pel diagnòstic. Els tipus d'interns: pensionistes, amb preus de 36, 25 i 18 duros al mes, o distingits, amb preus de 100 duros al mes.

6. Giné i Partagàs J. *Un Viaje a Cerebrópolis: ensayo humorístico de dinámica cerebral escrito por el licenciado Ingrasias, caballero del Espolón de Morand y de la Silla turca, gran Cruz del Kiasma y Profesor libre en la Universidad de la Lira*. Barcelona: Impr. de los sucesores de N. Ramírez; 1884.

És una de les novel·les "científiques" de Joan Giné. Defineix a l'autor com "Caballero del espolón de Morand y de la Silla turca, Gran Cruz del Kiasma y profesor libre en la Universidad de la Lira". A l'últim capítol hi ha una batalla entre "cerebrales y cerebelosos": "El cráneo estalla como una granada... y aquí fue Troya". Hi ha un epíleg pel Dr. Dromos.

7. Giné i Partagàs J. *Descripción, marcha funcional y reglamento orgánico del manicomio Nueva Belen*. Barcelona: Impr. de Antonio Palou; 1874.

Amb subtítol: "fundado en 1857, recién establecido en un edificio erigido ex-profeso en el término de San Gervasio de Cassolas, junto al Santuario de la Bona Nova, detrás de la Torre del Frare negro, a unos cuatro kilómetros de Barcelona y dirigido por el Dr. Juan Giné y Partagás", ja existia un edifici anterior, a Gràcia, des de feia 15 anys. Explicació dels principis psiquiàtrics en què es basa el tractament dels alienats. Làmines amb dibuixos, ben fets, del manicomí.

8. *Informes de las Direcciones, Facultativa y Administrativa, dirigidos á la Excma. Diputación provincial de Barcelona en contestación á la memoria redactada por tres señores médicos encargados por dicha corporación de hacer una visita de inspección á este establecimiento frenopático / Manicomio de San Baudilio de Llobregat.* [S.l.: s.n.]; 1911.

Memòria amb dades de població asilada. Destaca que no es fa servir cap aparell electroteràpic, i s'expressa que l'electricitat no serveix per a curar malalties mentals. Departaments i estadístiques de curació. Relació dels malalts detinguts de manera indeguda: s'hi consideren 140 interns (97 homes i 43 dones) dels 946 interns que hi ha. Segueix l'informe fet per la direcció administrativa, un plànol del manicomí i un suplement fotogràfic.

9. Galceran i Granés A. *Cómo deben ser los asilos para enfermos de la mente.* Barcelona: Tip. La Académica, de Serra Hnos y Russell; 1907.

Presentat al Congr s Internacional per a l'Assistència d'Alienats. Mil , 1906. Fullet breu, tracta dels sistemes d'hospitalització distingint-los entre manicomis antics, manicomis de transició i manicomis actuals. També exposa idees relatives a com ha de ser el manicomí del futur. L'autor consta com a codirector del manicomí de Reus i com a neuròleg- mentalista, i tenia un Gabinet d'Electroteràpia.

10. Costa i Turell M. *Nociones de magnetismo y sonambulismo.* Barcelona: Librería de El Plus Ultra; 1857.

Impr s a Barcelona l'any 1857, la coberta exterior esmenta La Habana. S'inicia posant esment a la incredulitat que envolta al magnetisme: "Cuatro palabras a los incr dulos [...] pero la incredulidad en el magnetismo es tan grande...". L'autor diu haver fet experiments a Barcelona. També s'esmenten antecedents importants com Mesmer, Puys gur o Abb  Faria i s'exposen notes sobre ipsomagnetitzaci  i somnambulisme.

11. Bertr n Rubio E. *Sobre hipnotismo y otras cosas.* Barcelona: Impr. de Henrich; 1894.

Visió general, però extensa, sobre el tema. Es proposa escriure unes quantes pàgines sobre hipnotisme, altres estats similars i suggestió. Denota una important influència de l'escola francesa. Regles per a la hipnotitzaci . Magnetisme, somnambulisme, altres aspectes.

12. Giné i Partagàs J. *El código penal y la frenopatología ó sea Manera de armonizar el espíritu y el lenguaje del Código penal con el estado presente de los conocimientos frenopáticos*. Barcelona: Tipo-litografía de los sucesores de N. Ramírez; 1888.

Es presentà en el Congrés Mèdic de Barcelona de 1888 i tracta temes com els antecedents, la consciència, la llibertat de decisió, les penes a imposar o la irresponsabilitat dels *alienats*.

13. Planellas i Llanos. *De las localizaciones cerebrales con motivo de un notable caso de herida del cerebro: tema desarrollado en la Academia Médico- farmacéutica*. Barcelona: Tip. La Academia; 1881.

Explica “un notable caso de herida en el cerebro” en una nena de vuit anys, per entrada d'un objecte punxent que lesiona la base del lòbul frontal dret i la tercera circumvolució. Segueix una llarga explicació sobre el tema de les localitzacions cerebrals, un record de la frenologia i dos esquemes sobre el cervell.

14. Ribas Perdigó M. *Tratamiento de la Neuro-astenia*. Barcelona: Impr. de Amat y Martínez; 1892.

La considera com una “plaga moderna de la humanitat actual”, tot i admetre que no sempre es fàcil de valorar-la com un fet patològic. Encara hi ha deficiència de coneixements. Valoració del règim alimentari de la hidroteràpia i l'atmosferoteràpia en el tractament. Massatge. L'electroteràpia és un dels mètodes més aconsellats.

15. Rodríguez-Morini A. *Contribution à l'étude clinique de la paralysie générale en Espagne*. Barcelone: Tip. La Académica; 1906.

Comunicació al XVè Congrés Internacional de Medicina, Lisboa, 1906. Dades sobre la freqüència de la malaltia en personal ingressat a Sant Boi (1901-1905) sobre una mitjana arrodonida de 790 homes i 57 dones, hi ha un 5'76% d'homes i el 0,88 de dones. La sífilis es considera el factor més important en el desenvolupament de la malaltia.

16. Turró R. *Psychophysiologie de la faim*. Évreux: Impr. Ch. Hérissé, Paul Hérissé; 1910. Article publicat al *Journal de Psychologie normale et pathologique*.

El tema és clàssic en l'obra de Turró. L'origen de la sensació de gana. El medi intern. La naturalesa de la sensació de gana. Relació entre els diversos principis: proteïnes, hidrats de carboni, greixos. Sensacions tròfiques. Autoregulació. L'article està orientat bastant cap els aspectes bioquímics.

17. Bassols C. *L'Examen psicològic al Tribunal Tutelar de Menors*. Barcelona: [s.n.]; 1934.

Examen global i analític segons el mètode de Vermeylen que té com a principal inconvenient les sessions llargues; – Test de Binet Simon, examen analític: tests de Terman; laberints. – El dictamen. – Model de resultats: 10 pàgines.

18. Solé i Sagarra J. *Trabajos científicos*. Lérida: Impr. Escuela Provincial-Casa Misericordia; 1944.

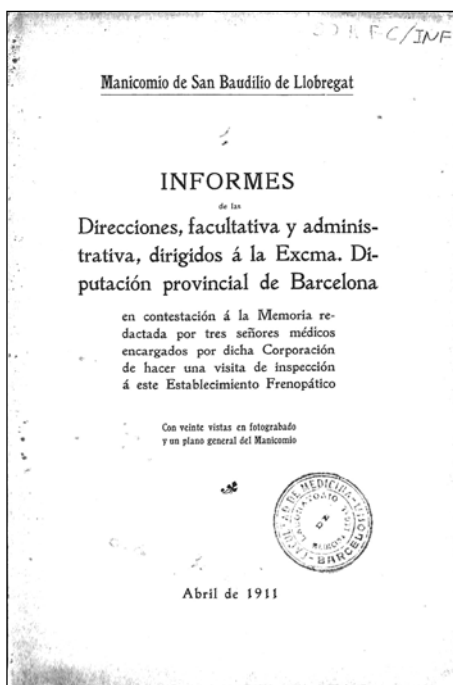
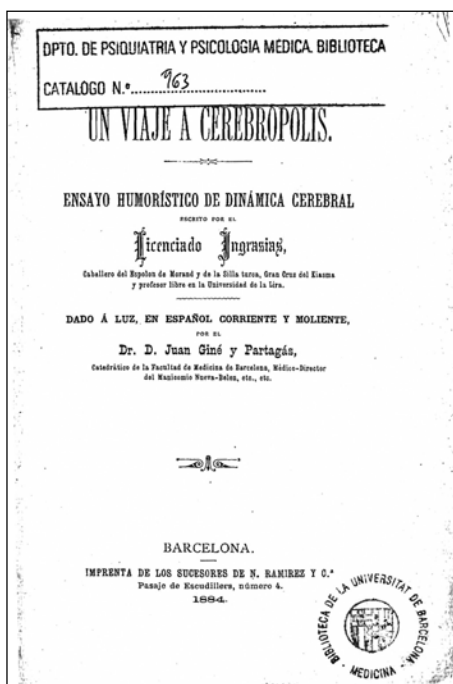
Recull tres treballs "*Aspectos de la neuropsiquiatria germana actual*", "*Progresos en psiquiatria*" i "*Espasmo de torsión y síndrome apálico de origen arterioscleroso*". Els reuneix en un fullet, malgrat tot, prim. L'autor consta com a "Doctor médico" de les universitats de Madrid i Heidelberg.

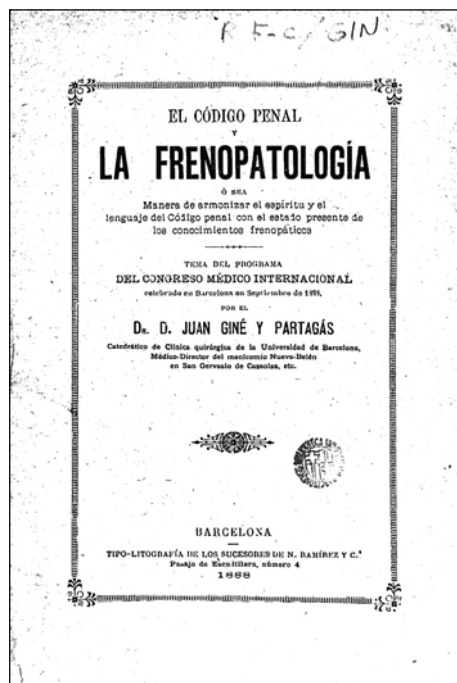
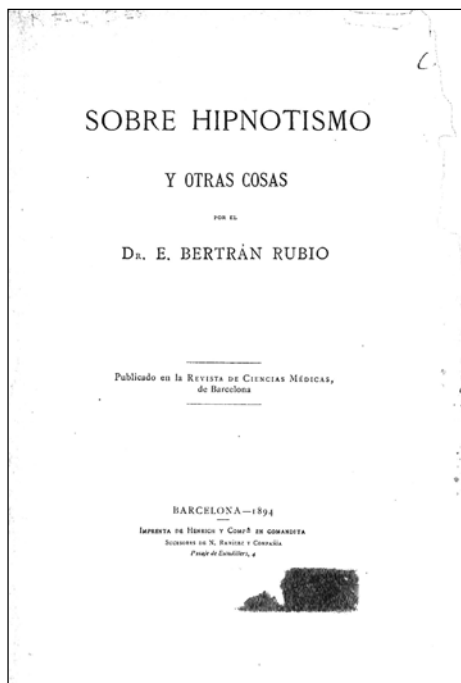
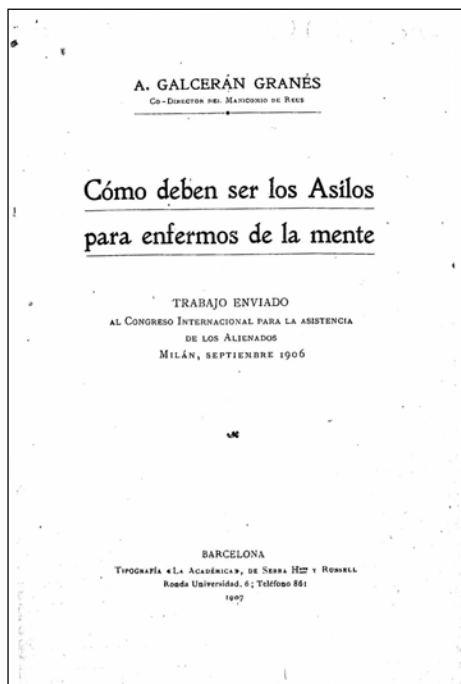
19. Villalonga L. *Dos conferencias sobre neurosis*. Palma: Gráficas Mallorca; 1936.

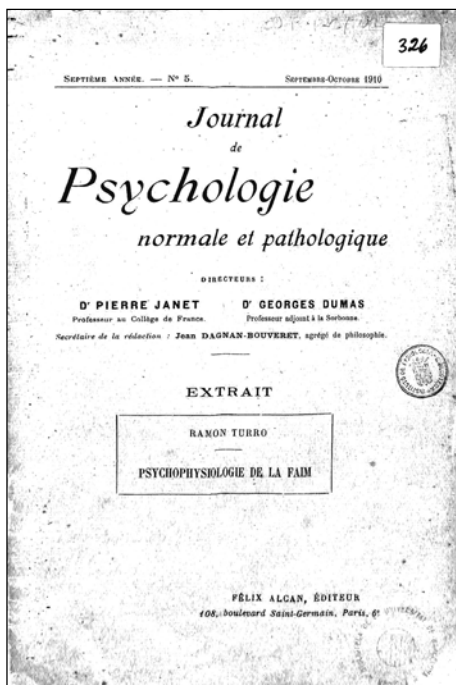
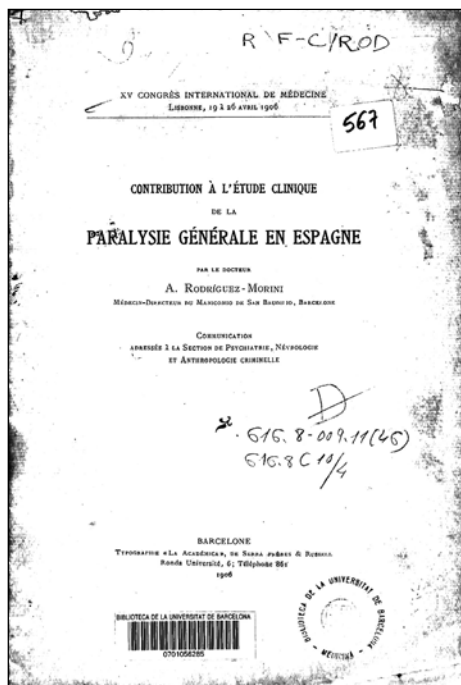
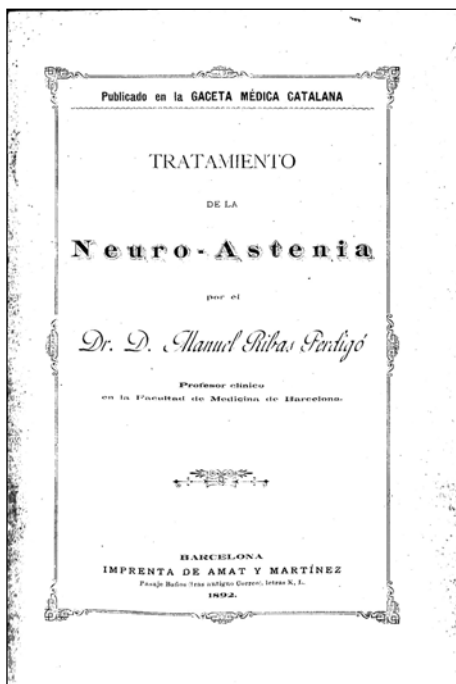
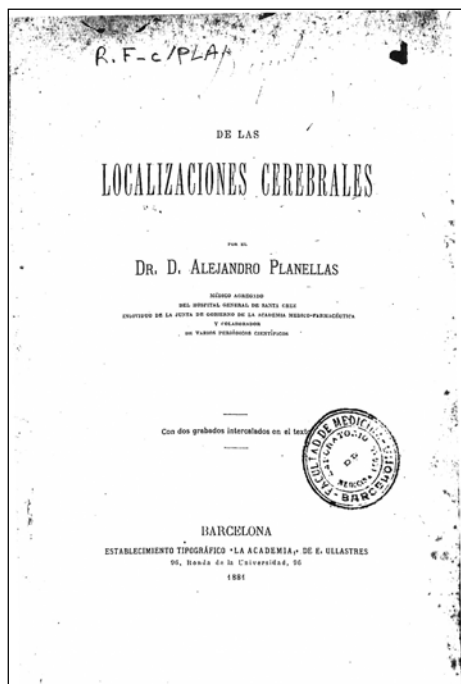
La primera és sobre el concepte adlerià de neurosi. La segona és sobre el vuitantè aniversari de Freud, a qui Villalonga considera com el "Cristòfol Colom de l'inconscient", i valora la seva influència en la literatura i l'art. L'exemplar està dedicat al Dr. Ramon Sarró, a Palma, el desembre de 1940.

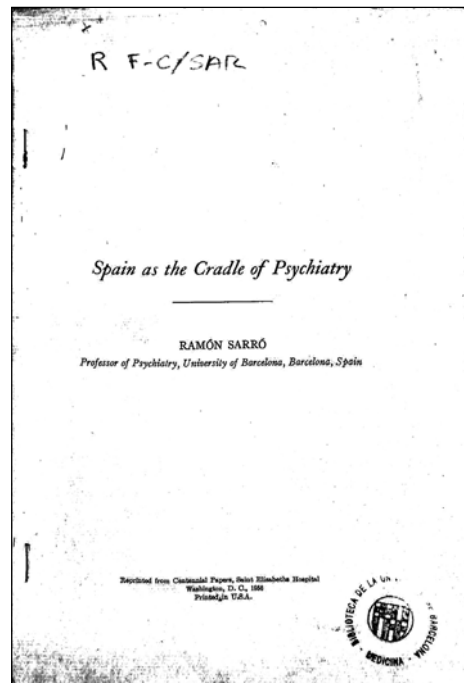
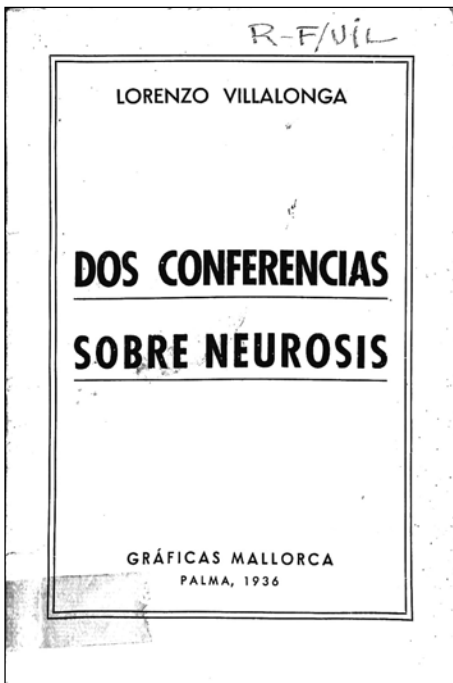
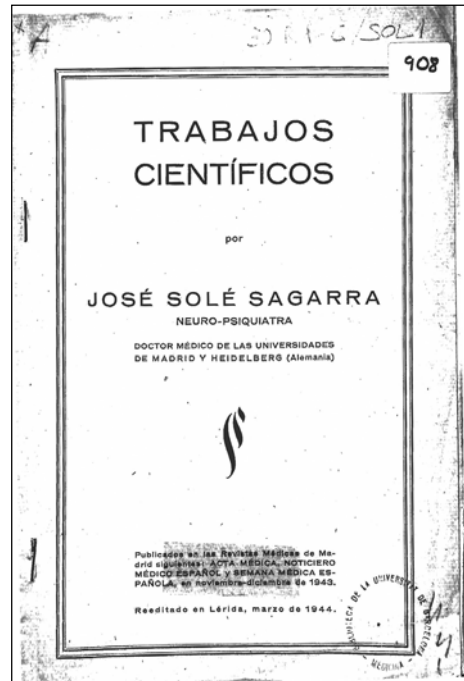
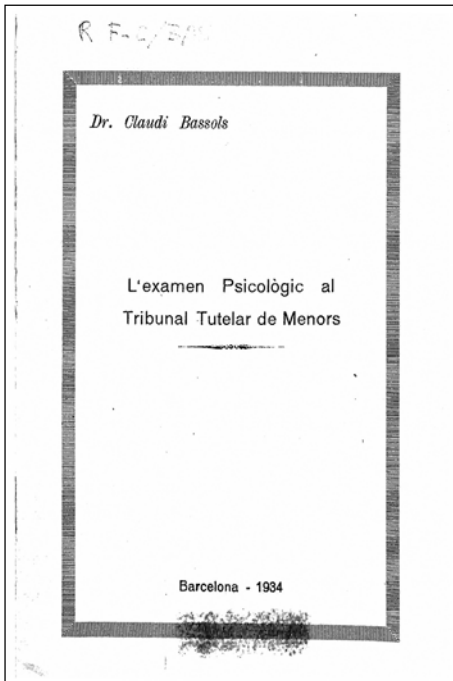
20. Sarró R. *Spain as the cradle of psychiatry*. Washington: [s.n.]; 1956.

Referència a dades antigues de la psiquiatria. El paper alliberador de Pinel. Precedents: La lluita contra la superstició en el s. XVI: Johannes Weyer. El manicomi de València: Hospital d'Ignoscents, folls e orats, 1409. L'Hospital dels sants Cosme i Damià, Sevilla, 1436. El "Bethlem Hospital de Londres, 1257. Altres dades. Considera a Espanya com a bressol de la psiquiatria.

LA RECERCA - CIÈNCIES BÀSIQUES

És el capítol més destacat des del punt de vista del nivell científic. Cronològicament ha estat un progrés amb interrupcions i canvi de l'especialitat puntera.

Cap a finals del segle XVIII tenim dos *savis* de nivell internacional: Francesc Salvà i Campillo, clínic però també inventor, entre altres coses precursor del telègraf elèctric; i Francesc Carbonell i Bravo, introductor de la química moderna a Catalunya i mestre de Mateu Orfila, alumne a Barcelona, professor a París i iniciador de la Toxicologia moderna com a ciència. No s'arriba a tenir un nivell presentable a fora fins a l'últim terç del segle XIX.

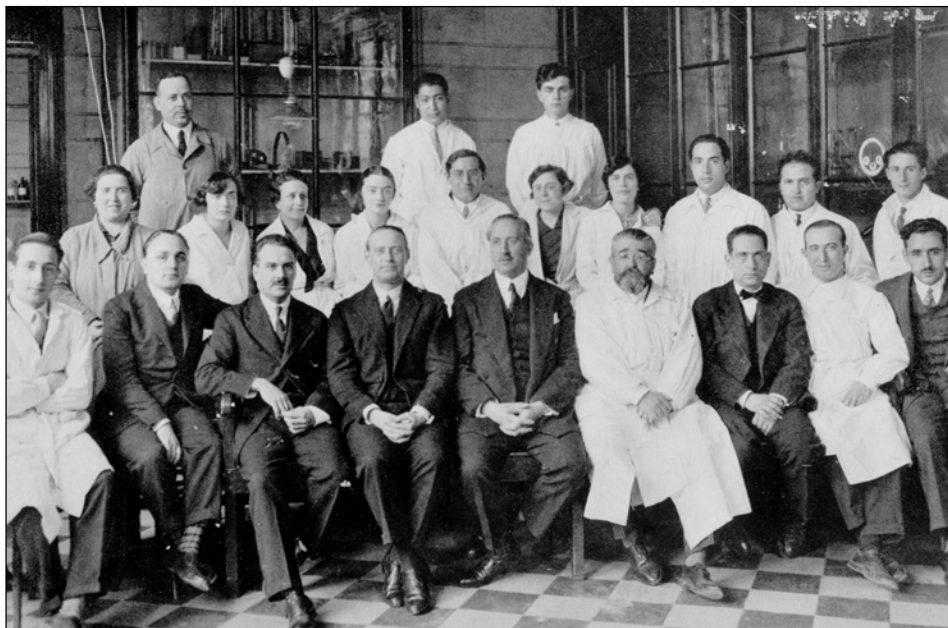
Hi ha dues institucions capdavanteres. La primera és la Facultat de Medicina, amb l'obra extraordinària de Santiago Ramón y Cajal, aclarint molts aspectes de la histologia del sistema nerviós. Va estar només quatre anys i mig a Barcelona, però aquest temps és el que ell mateix considera el més fèrtil de la seva obra, i en el que publicà amb més intensitat: són els anys més productius. L'etapa dels descobriments més importants, amb la teoria neuronal és la de Barcelona (1887-1892).

Contemporani seu és Jaume Ferran que va aconseguir la creació del Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona. Treballà en diversos camps. El primer la introducció de la vacuna contra la ràbia, seguint la línia de Pasteur, que considera mestre seu. A més va perfeccionar el mètode: introduint una tècnica supraincubadora, inoculant cervells de conill. Després va treballar amb la vacuna del còlera i tingué una actuació brillant, però molt polèmica durant l'epidèmia de València de 1885. També investigà en la vacuna de la diftèria, i més darrerament en la de la tuberculosi, defensant que el bacil de Koch tenia formes evolutives de presentació. Ferran era un home de caràcter fort, conflictiu i mal acceptat per molts dels seus col·legues.

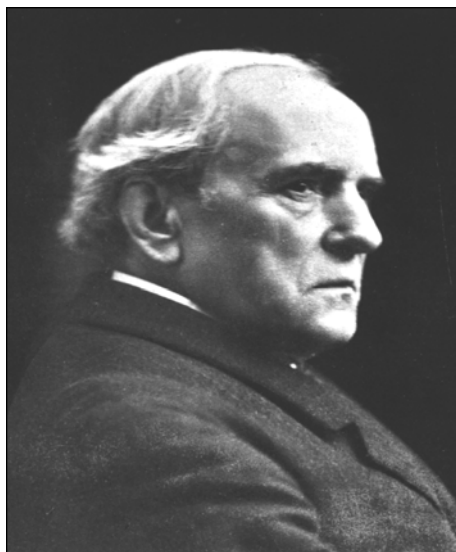
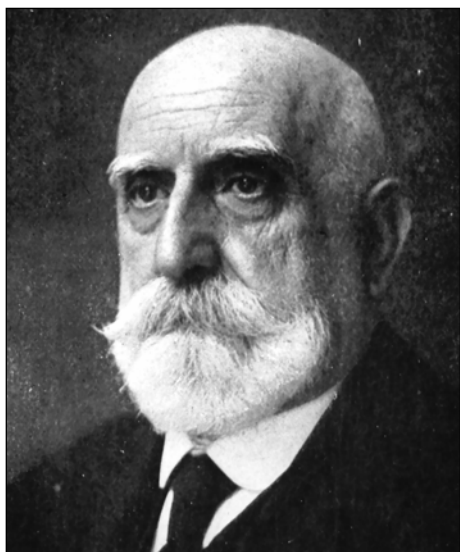
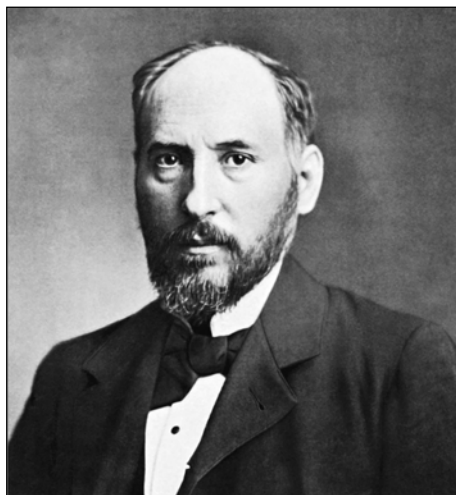
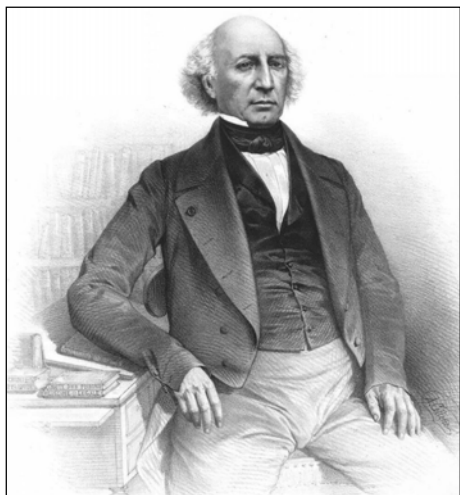
El successor de Ferran en la direcció del Laboratori Municipal fou Ramon Turró, de caràcter potser encara més fort. Va ser realment el creador dels estudis sobre immunitat a Catalunya, i el mestre personal, per amistat familiar, d'August Pi Sunyer. Turró de jove ja havia tingut una polèmica forta amb Letamendi, aquest en els seus últims temps. No va ser metge, li faltava poc per acabar la llicenciatura i no va voler acabar. Al cap de pocs anys es va fer veterinari, però pràcticament sempre va treballar al costat de metges. També és valorat com a filòsof. El seu llibre *Orígens del coneixement: la fam* ha tingut prou difusió.

El fet afortunat de la bona relació personal entre els caps de les dues institucions (Laboratori Microbiològic i Facultat de Medicina) i també entre els seus deixebles, va crear un nucli de recerca molt fort. L'habilitat de Pi per aconseguir el patronatge de la Mancomunitat i assegurar el pressupost, i l'acostament a la fisiologia francesa, van ser decisius. Va crear la Societat de Biologia i l'Institut de Fisiologia i aquests foren els exponents del grup. A partir d'aleshores els treballs són gairebé sempre fets en grup, cada membre dedicat a una línia principal. Gairebé una dotzena d'investigadors poden considerar-se figures de l'Institut.

La ciència pujava molt forta a Catalunya quan un fet extern a la fisiologia i a la ciència, va destruir un camí ascendent: la Guerra Civil. Va venir el tancament de l'Institut, l'exili de la gran majoria dels seus membres: el tall per molts anys. Alguns pocs es van refer, més a Mèxic, però amb circumstàncies molt diferents. El mateix August Pi Sunyer va crear un segon Institut a Veneçuela, amb formació d'escola, i amb final altra vegada per una dictadura. Només Francesc Duran Reynals i Jordi Folch i Pi, que ja estaven a Amèrica el 1936, van poder seguir amb tasques de primer nivell.

Imatge clàssica dels membres de l'Institut de Fisiologia.

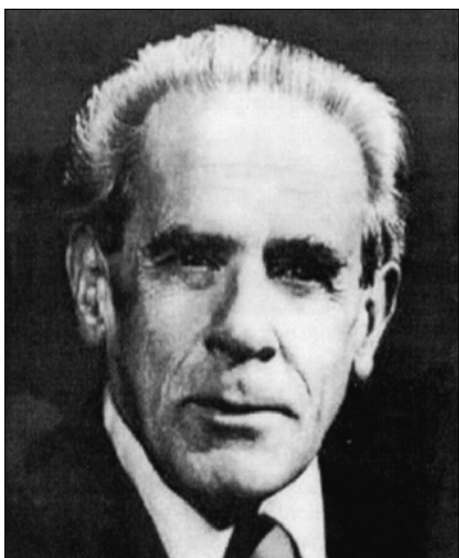
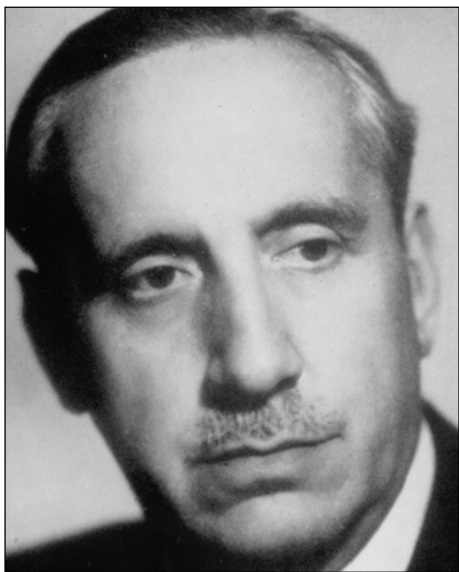

Mateu Orfila i Rotger (1787-1853). Màxim impulsor de la Toxicologia experimental a la primera meitat del segle XIX.

Santiago Ramón y Cajal (1852-1934). Autor d'una obra bàsica pel coneixement de l'estructura del sistema nerviós, amb influència que encara perdura.

Jaume Ferran i Clua (1851-1929). Introducitor de la vacuna de la ràbia a Catalunya i màxim impulsor de la recerca en vacunes a Catalunya.

Ramon Turró i Darder (1854-1926). Principal introducitor dels estudis d'immunologia a Espanya. Autor de "Els orígens del coneixement: la fam".

August Pi i Suner (1879-1965). Catedràtic de Fisiologia de la Universitat de Barcelona i creador de l'Institut de Fisiologia.

Francesc Duran i Reynals (1899-1958). Els seus treballs més importants són sobre el factor de difusió i l'estudi del paper dels virus en el desenvolupament del càncer.

Jordi Folch i Pi (1911– 1979). En el seu moment fou una de les primeres autoritats en l'anàlisi dels lípids en el sistema nerviós.

Histologia

1. Ramón y Cajal S. *Nuevas observaciones sobre la estructura de la médula espinal de los mamíferos; Sobre la terminación de los nervios y tráqueas en los músculos de las alas de los insectos: nuevas revelaciones del método de Golgi*. Barcelona: [s.n.]; 1890.

Treballs del Laboratori d'Histologia de la Fac. Med. Barcelona. Conté dos treballs, datats el 1888 i el 1890, amb molt bones il·lustracions.

2. Ramón y Cajal S. (y C. Sala). *Terminación de los nervios y tubos glandulares del páncreas de los vertebrados: trabajo del Laboratorio de histología de la Facultad de Medicina de Barcelona*. Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caridad; 1891.

Diu: "*Trabajo del Laboratorio de Histología de la Facultad de Medicina de Barcelona*". Treball de 15 pàgines, amb 5 dibuixos.

3. Ramón y Cajal S. *Pequeñas contribuciones al conocimiento del sistema nervioso: trabajos del laboratorio histológico de la Facultad de Medicina de Barcelona*. Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caridad; 1891.

És un conjunt de sis treballs (a la portada interior en diu quatre) "*con 15 zincografías intercaladas en el texto*" (a l'interior només 12) publicat per la Facultat de Medicina.

4. Histología U de B F de M L de. *Reglamento del Laboratorio de Histología*. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Medicina; 1907.

Aprovat per R.O. de 27 d'agost de 1907, conté 14 articles.

5. Sala i Pons C. *La Neuroglia de los vertebrados: estudios de histología comparada: tesis del doctorado*. Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caridad; 1894.

Tesi de doctorat presentada el 23 de juny de 1894. Descripció de la neuroglia en cadascun dels centres i en diversos animals: medul·la espinal, cerebel, cervell, i en diverses parts: ganglis simpàtics, etc.

6. Sala i Pons C. (y S. Ramón y Cajal). *Estructura de la médula espinal de los Batracios / por CL. Sala El Plexo de Auerbach de los batracios / por S. Ramon y Cajal ...* Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caridad; 1892.

Es un fullet que conté dos treballs - I. “Estructura de la médula espinal de los batracios”, per Claudi Sala; II- “El plexo de Auerbach de los batracios”, per S. Ramon i Cajal, datats el febrer de 1892. Sala consta com a estudiant de medicina i ajudant d’Histologia. És un dels pocs deixebles de Cajal a Barcelona, el seguí a Madrid, i després es va dedicar privadament a anàlisis.

7. Ramón y Cajal S. *Nuevo concepto de la histología de los centros nerviosos: conferencias pronunciadas en la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña en los días 14, 18 y 19 de marzo de 1892.* Barcelona: Impr. de Henrich; 1893.

Conferències pronunciades a l’Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya els dies 14, 18 i 19 de març de 1892. Publicades a la *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, núms. 16, 20, 22 y 23 de 1892 (tomo XVIII).

8. Pi i Sunyer A, Pi i Sunyer J. *Cajal and the physiology of the nervous System.* S.l.: [s.n.]; 1936.

Explicació detallada de les aportacions de Cajal, des del punt de vista de les descripcions histològiques, al progrés del coneixement de la fisiologia del sistema nerviós.

Fisiologia

9. Pi i Sunyer A. *Réception solennelle du professeur Pi Suner: nommé docteur en médecine honoris causa; de l’Université de Toulouse.* Toulouse: l’Université; 1922.

Aquest acte marca l’enfortiment de les relacions entre les universitats de Toulouse i Barcelona, i entre la medicina catalana i occitana, per medi de les càtedres de Fisiologia. Es gestava la creació d’una revista catalano-occitana de Fisiologia, amb el suport principal de l’Institut de Fisiologia. Notem la grafia del cognom: Pi Suner.

10. *Recepción pública del Doctor Augusto Pi Suñer en el Colegio Nacional Mariano Moreno: 17 de octubre de 1919*. Buenos Aires: Talleres Gráficos Virius; 1920.

Va fer la conferència sobre: “*Dos fisiólogos pacifistas: Richet y Nicolai*”. (pp. 38-64). Richet fou professor de Fisiologia a la Universitat de París i Nicolai ho fou de Berlín fins el 1915.

11. Pi i Sunyer A. (et J. Puche) *Le Sympathique sensitif: l'innervation afférente de l'intestin grêle*. S.l.: s.n; 1925.

Separata de CR Soc. Biol. 1925. Segueix en la línia dels treballs sobre sensibilitat interna, com a origen dels reflexes circulatoris i respiratoris. Escrit breu.

12. Pi i Sunyer A. *Els Reflexos tròfics glucemians*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; 1923.

Comentari extens del tema en un llibre de miscel·lània, desenvolupant el concepte de sensibilitat tròfica de Turró. Interès d'actualitat del tema: “Tot seguit que, sigui per la causa que es vulgui: treball, fred, inanició, baixa d'un cert límit el contingut de glucogen en els teixits, s'exagera el to del reflex glucemiant”.

13. Pi i Sunyer A. *Sobre la unidad de mecanismos de coordinación funcional*. Madrid: Impr. de Fortanet; 1917.

Text d'una conferència a Sevilla el 1917, dins de les reunions de la Asociación Española para el Progreso de las Ciencias.

14. Pi-Sunyer Bayo J. (and J.F. Fulton) *La Influencia de las terminaciones nerviosas propioceptivas de las extremidades posteriores sobre la posición de las anteriores: [observaciones en gatos descerebrados]*. [S.l.: s.n.]; 1928.

Treball durant l'estada de Jaume Pi-Suñer (i Bayo) a Harvard. Separata de The Am. J. of Physiology, 1928, 83, 548-553.

15. Pi-Sunyer Bayo J. (and J.F. Fulton). *The Influence of the proprioceptive nerves of the hind limbs upon the posture of the fore limbs in decerebrate cats*. [S.l.: s.n.]; 1928.

Separata del *American Journal of Physiology*, constitueix un exemple de les investigacions de Jaume Pi-Sunyer durant la seva estada als laboratoris de fisiologia de la Universitat de Harvard.

16. *The Production of the silent period by the synchronization of discharge of motor neurones* / by H.E. Hoff ... [et al.]. [S.l.: s.n.; 1934.

Treball fet al laboratori de Fisiologia de la Universitat de Yale. Forma part del conjunt de treballs fets per Jaume Pi-Suñer en centres d'alta qualificació científica en la seva etapa de recerca als Estats Units.

17. Vilató i Bassols FX. *Teorías acerca de la calorificación animal*. Barcelona: Establ. tip. de los sucesores de N. Ramirez; 1883.

L'autor és auxiliar de Fisiologia i Terapèutica de la Facultat de Medicina. Presenta diverses teories sobre l'origen de la calor animal, algunes del període antic: pitagòrica, vitalista; iatro-química, iatro-mecànica; altres modernes, com les vitalistes: Brodie, Chossat; les teories físiques: Bichat; i la teoria química: Lavoisier, combustió. Per últim exposa les teories actuals i les relacionades sobre la influència del sistema nerviós en la producció i regulació de la calor.

18. Ruiz D. *Fisiología del sueño*. Barcelona: Tip. La Académica, de Serra hermanos y Rusell; 1900.

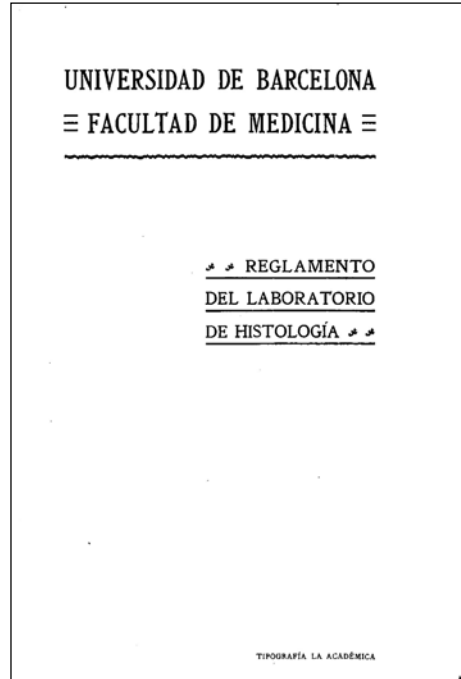
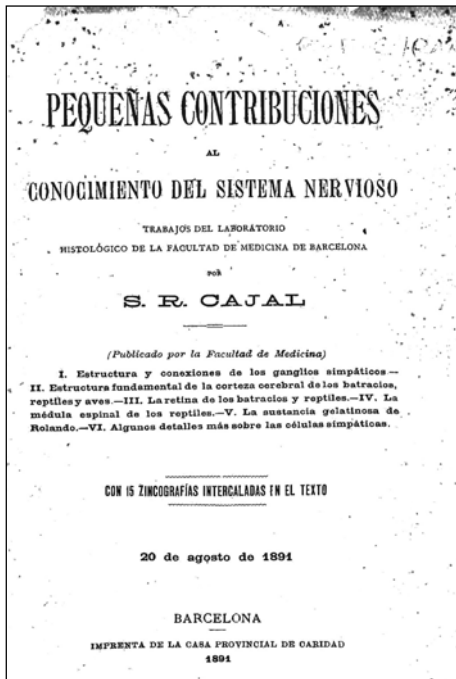
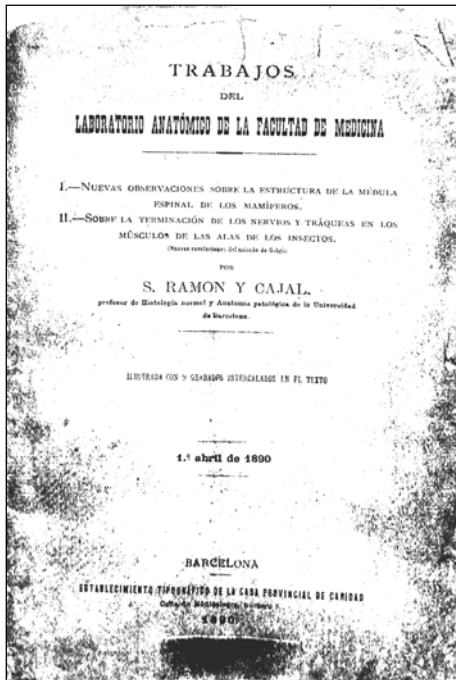
Article de la *Gaceta Médica Catalana*, 1900, treball que forma part del conjunt d'escrits de la fase inicial de Diego Ruiz. Després va ser psiquiatre heterodox, que es reconeix deixeble de Gaspar Sentiñón. Director un breu temps del sanatori de Salt. Filòsof, amb idees pròpies, amb obra extensa. Exiliat el 1939, morí el 1952 a Tolosa de Llenguadoc.

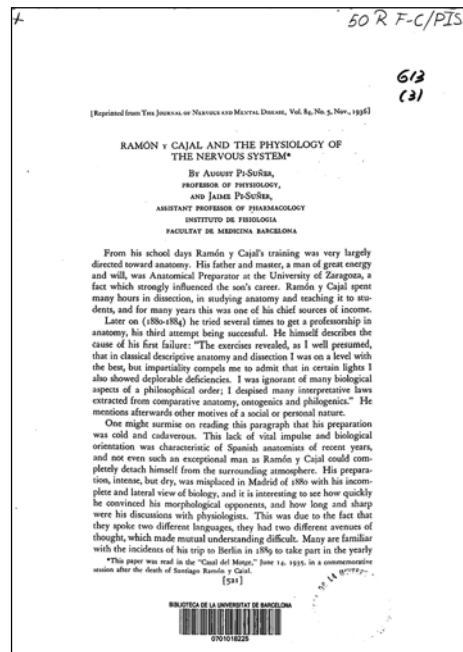
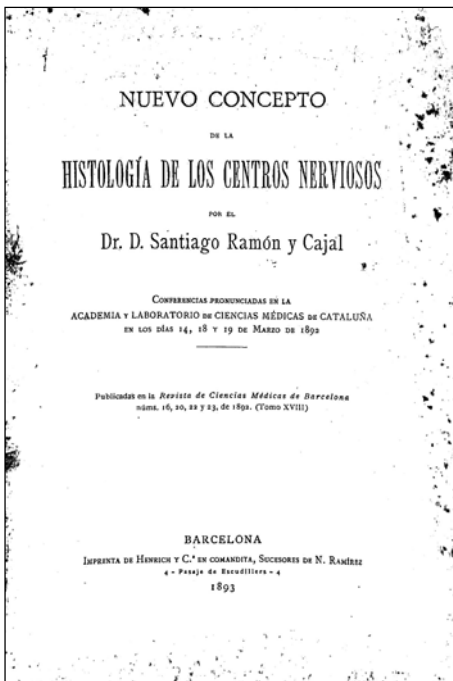
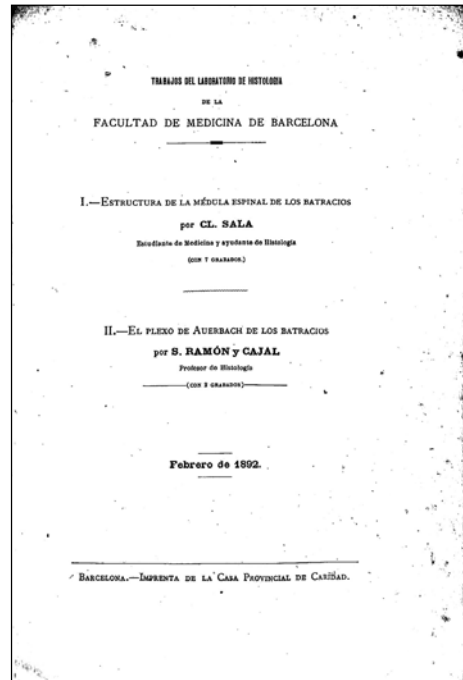
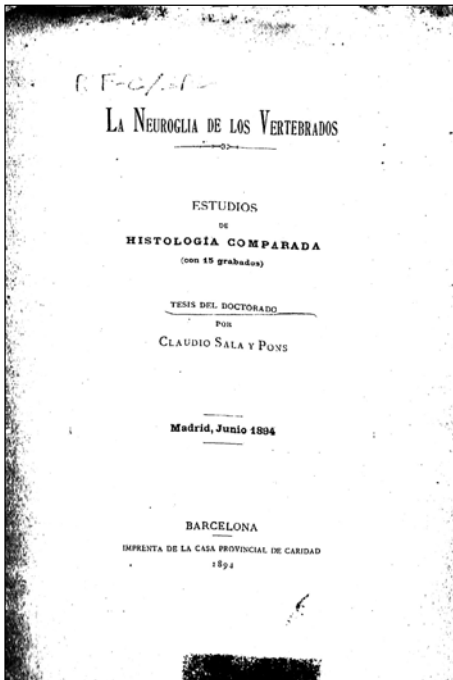
19. Soler Dopff C. *La Exploración del esfuerzo muscular por el método dinamográfico*. Barcelona: Impr. La Renaixença; 1932.

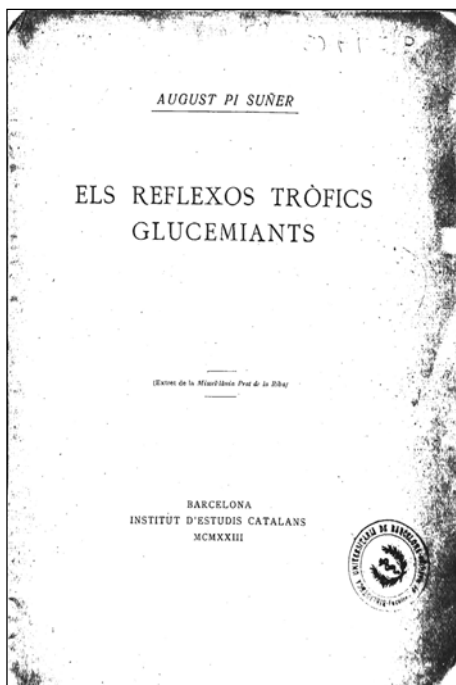
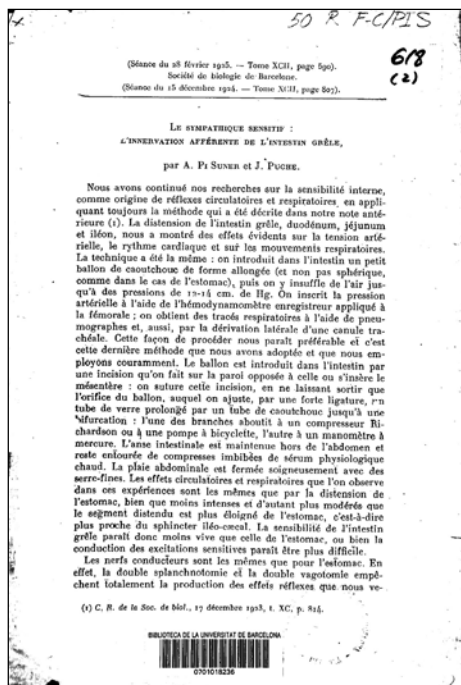
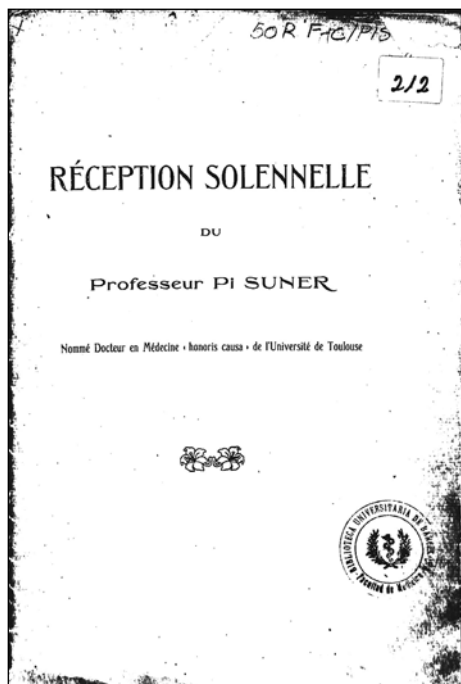
Aporta un nou aparell, el cronodinamògraf, que serveix per a mesurar l'esforç muscular, fins a un màxim de 100 kg., amb l'ajut de "palanquetes" petites. Hi ha imatges i gràfiques i una descripció de la utilitat de l'aparell. L'autor és professor d'Higiene a l'Escola Industrial de Terrassa i de l'Institut d'Orientació Professional de Barcelona.

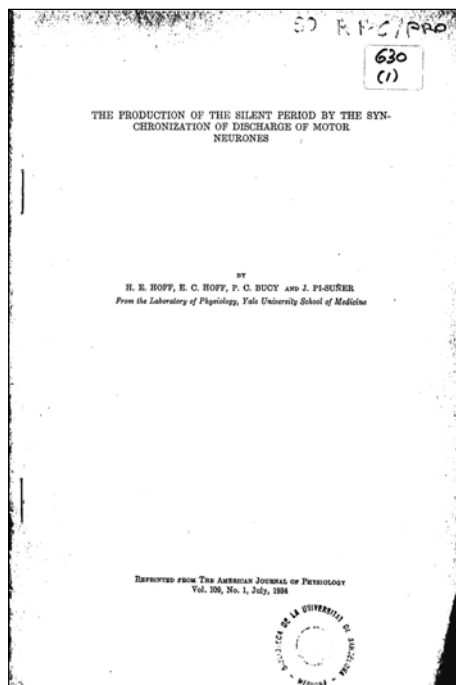
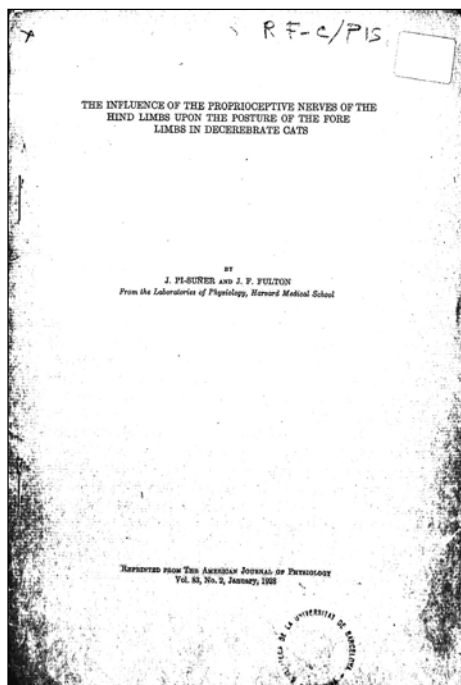
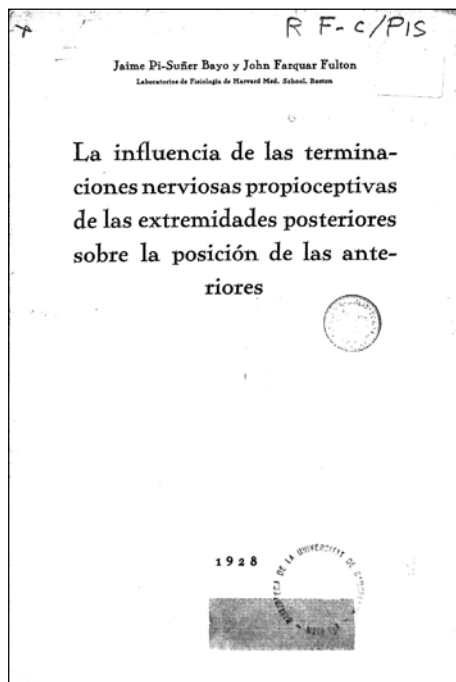
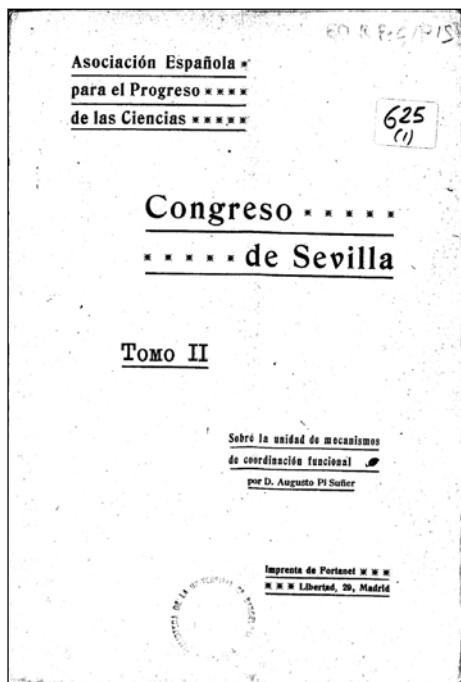
20. Valls y Bielsa V. *La salud y la longevidad al alcance de todos por el sistema naturista moderado*. Barcelona: R. Pujol; 1912.

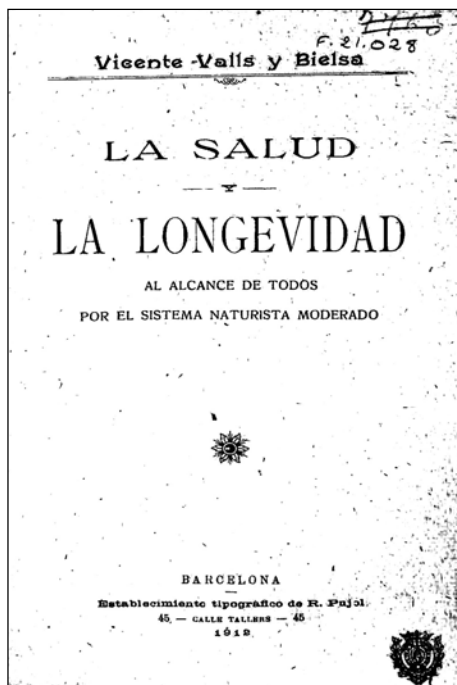
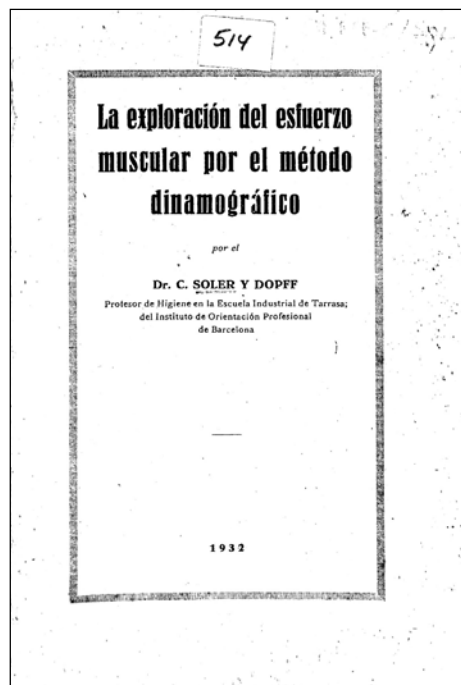
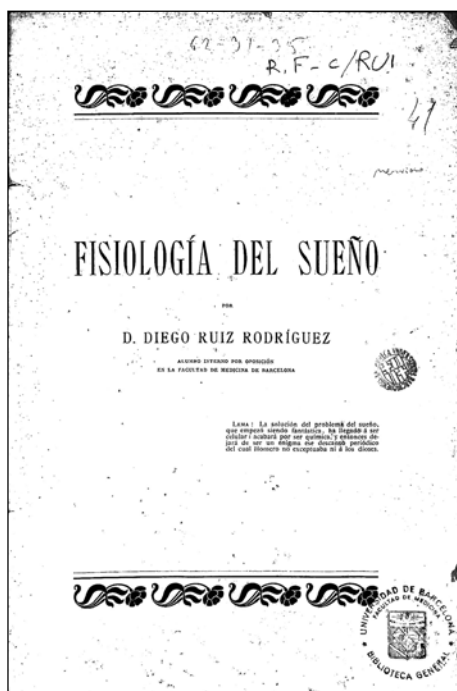
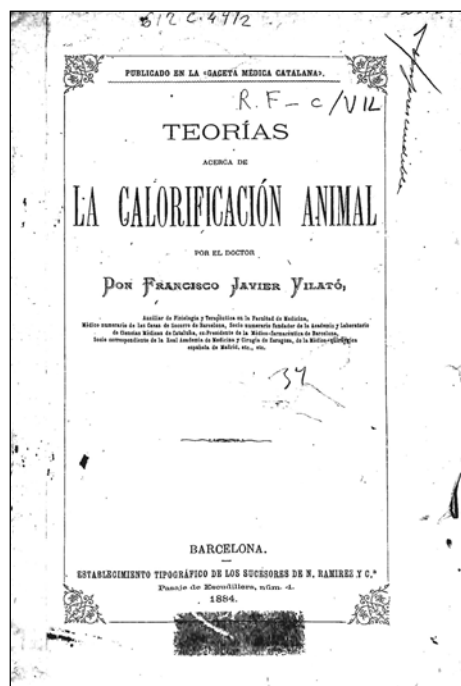
Fulletó heterogeni i breu de 24 pàgines. Té un capítol curt sobre el menjar. Creu que el règim adequat pel que està preparat l'home és el frugívor i la beguda més adient és l'aigua. Esment de les idees de Kuhne. Com a elements curatius esmenta primer els banys de sol i de vapor. Llista d'aliments "conforme a la naturalesa", en primer lloc la sopa de blat triturat; segueixen fruites i verdures.

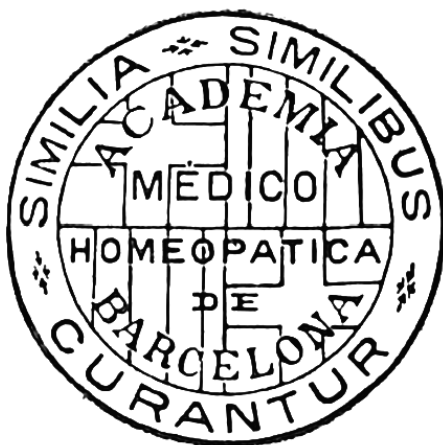
L'HOMEOPATIA

El fundador. L'homeopatia és una de les teories sobre la malaltia i la terapèutica que va començar a les acaballes del segle XVIII i va créixer com a especialització pràctica terapèutica ja des de la primera meitat del XIX. Va ser formulada com a explicació de la causa de les malalties per Samuel Hahnemann, metge alemany (Meissen, 1755 – París, 1843), exercint a Dresde.

Veia que amb la seva pràctica no curava els malalts i sovint els perjudicava, amb les terapèutiques agressives usuals: sagnies, purgants, dieta, que més aviat debilitaven. Observà que algunes medicines, en dosis molt petites, podien produir els mateixos símptomes que la malaltia. La mateixa causa que produïa els símptomes podia curar-los. D'aquí ve el seu lema típic: *Similia similibus curantur*.

El primer article sobre el nou mètode el va publicar l'any 1796 i el seu llibre bàsic, l'*Organon*, el 1810 a Dresde.

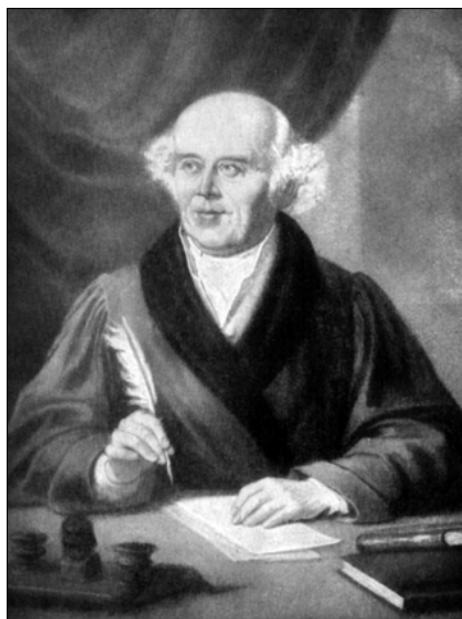
La doctrina. La terapèutica es basava a utilitzar dosis molt petites diluint el fàrmac, administrat en gotes o en píndoles. La substància base es diluïa deu, o vint vegades, i es tornava a diluir, i se seguia diluint, més vegades, la centèsima o més. Semblava que ja no podia quedar res perceptible en la solució o la píndola. Es deia que la substància es dinamitzava, gràcies a la força vital. Se la va considerar doncs una teoria o doctrina vitalista.

Escut de l'Acadèmia Mèdica Homeopàtica de Barcelona.

La difusió. L'homeopatia tenia unes característiques que li van permetre una certa subsistència. Era nova i revolucionària: diferent del que hi havia. Era poc agressiva. La gent que tenia horror a les sagnies, les purgues i lavatives, i s'hi podia passar amb medicines preses a gotes i píndoles es decantava per la que era més còmoda, i a més a vegades curava. Com remarca Calbet, el metge escoltava el malalt, li dedicava més temps. Hahnemann va deixar pocs deixebles directes. Va fer la feina bastant sol. El més eficaç, en la teoria, va ser James Tyler Kent, (1849-1916) als Estats Units, amb exercici molt actiu. Fou professor de Matèria Mèdica als Col·legis Homeopàtics de Saint Louis i Chicago, president de l'Associació Americana d'Homeopatia. El principal iniciador a Anglaterra fou Frederick H. Quinn, graduat a Edinburg i fundador de l'Hospital Homeopàtic de Londres. A Mèxic un dels capdavaners va ser M. Comellas, metge valencià el 1850.

A Espanya el pioner es considera a Pedro Rino, (1808-1882), de Badajoz, metge a Sevilla el 1830, creador de la primera revista homeopàtica espanyola el 1840. Cap a mitjan segle XIX passà a Barcelona on va fer una bona obra pràctica. Sorgiren alguns

Samuel Hahnemann (1755– 1843) Creador de l'homeopatia. Al voltant de les seves idees es va formar un grup de metges molt ampli.

Joan Sanllehy i Metges (1821-1900) Fou la personalitat més destacada de l'homeopatia a Catalunya en el segle XIX .

deixebles i l'homeopatia va anar creixent de manera lenta i discreta. A mitjan segle destaca Cristòfol Sirarol, que aplicà el tractament homeopàtic al còlera el 1855. Més tard hi ha les obres de Francesc Derch i M. Cahís, intentant demostrar-la experimentalment. També el llibre de Joan Sanllehy, sobre *El dinamismo vital*. Sanllehy fou probablement un cim en la valoració social i des del punt de vista dels malalts.

Després l'homeopatia s'anà consolidant a poc a poc. Era poc conflictiva. S'aconseguí la creació d'hospitals homeopàtics, sovint ajudats per alguna institució eclesiàstica, sostenibles econòmicament. Alguna vegada hi hagué alguna situació polèmica, però no massa forta. S'introduïren en el món de la farmàcia, i ara hi ha farmàcies homeopàtiques i una ja considerable indústria farmacèutica al seu servei. També entrà en les institucions mèdiques: els Col·legis de metges tenen seccions de metges homeòpates i algunes escoles universitàries accepten alumnes per a fer un ensenyament reglat. Actualment aquí es percep una sensació d'infravaloració, d'una especialització professional, a la que es concedeix poc nivell científic.

1. Sirarol i Maimó C. *Precetos higiénicos y régimen que debe seguirse durante el tratamiento homeopático en las enfermedades agudas y crónicas*. Barcelona: Impr. de Luis Tasso; 1850.

Fulletó breu. Normes d'higiene. Deixar passar com a mínim 2 ó 3 hores entre el menjar i l'administració del medicament homeopàtic. Es recomana menjar amb sobrietat i presenta els aliments i begudes que es consideren acceptats i/o prohibits. Avís en contra de les sagnies, sangoneres, ventoses, purgants, i altres. Quadre amb semblances i diferències entre tractament homeopàtic i al·lopàtic.

2. Sirarol i Maimó C. *Aviso á los amigos y enemigos de la homeopatía ó sea instrucción sucinta y breve á los que no están iniciados en la homeopatía para que puedan juzgar con algun fundamento de ella*. Barcelona: Impr. de Luis Tasso; 1852.

Fulletó breu escrit per explicar els principis de l'homeopatia als qui no coneixen aquesta doctrina. L'homeòpata troba en aquest sistema tot el que li cal per tractar les malalties sense "fer servir mai els mitjans debilitants, pertorbadors i violents de l'antiga medicina". Intenta demostrar la superioritat de l'homeopatia sobre els altres sistemes, al·lopàtics. Refutació dels seus detractors. Al final, comparació de resultats entre hospitals homeopàtics i al·lopàtics.

3. Sirarol i Maimó C. *Del cólera morbo epidémico: de su preservación y curación por el tratamiento homeopático: al alcance de todos*. Barcelona: Administración y Redacción del Plus Ultra; 1855.

Conceptes sobre el còlera. Síntomes prodròmics. Tractament amb alcanfor de Hahnemann, també ipecacuana. Recull una cita d'alguns metges que fan tractament homeopàtic, amb bons resultats: Bramon (Cuba i després Calella), Cruxent (Santiago de Cuba), Blaye (francès a Barcelona), Sanllehí, Ausó (Alacant), Pastor i Mateu Garín (València), Ignacio Rico (Vinaròs).

4. Barcelona RA de M de. *Exposición que dirige al gobierno la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona*. Barcelona: Impr. del Diario de Barcelona; 1865.

Una R.O. de 5 de gener de 1865, concedeix, oficialment fora del règim universitari, una càtedra i una clínica de medicina homeopàtica. L'Acadèmia de Barcelona, diu que "no seria posible callar, so pena de suscribir nuestro descrédito científico" i envia un informe considerant l'aspecte poc científic que té l'activitat dels homeòpates.

5. Sala A. *Qué es homeopatía*. Sevilla: [s.n.]; 1862.

Diu a l'inici: "*una gran parte del pueblo va reconociendo las grandes ventajas y superioridad de la homeopatía sobre todos los sistemas médicos antiguos*". Segons el text, l'estudi de l'homeopatia és difícil donada la importància de les dosis infinitesimals i de les dilucions. Recull la descripció d'una quinzena de casos. L'autor consta també com D. Armengol Sala.

6. Bourgeois LX. *Lo que es la homeopatía*. Barcelona: Impr. y Libr. politécnica de Tomás Gorchs; 1861.

L'original és francès. Exposa el principi de la similitud, o llei dels semblants: un medicament específic que cura uns símptomes determinants, pot produir-los si es dona a dosis molt més petites, infinitesimals (*Similia similibus curantur...*). El text dona molt valor a l'examen del malalt i argumenta "la superioritat de l'homeopatia demostrada pels fets" amb dades de nombrosos hospitals.

7. Martín Somolinos C. *La Salud: manual de homeopatía para uso de las familias*. Madrid: [el autor]; 1870.

L'autor és farmacèutic, amb farmàcia oberta a Madrid, la primera d'Espanya. Va idear un "diluïdor" per a la preparació de medicaments. Conceptes essencials.

Valoració de la higiene. Explicació extensa de malalties i de medicaments indicats. Atenció als enverinaments. Descripció de tintures. Diccionari breu d'indicacions homeopàtiques. Capses i medicaments emprats en homeopatia. Alguns dibuixos d'aparells.

8. Ricart i Gila J. *Las Creencias en medicina homeopática: apuntes*. Barcelona: Tipo-lit. de Luís Tasso; 1890.

Text de caràcter defensiu de l'homeopatia. Inici amb dos aspectes: els incrèduls i les innovacions en medicina. Parla del valor de les substàncies a dosis molt baixes: dilucions; dels medicaments homeopàtics; i dels principis de l'escola homeopàtica, així com del seu futur.

9. Giró Savall J. *La Difteria y su tratamiento homeopático*. Barcelona: Tip. de Luis Tasso; 1894.

Discurs llegit a l'Acadèmia Homeopàtica de Barcelona l'abril de 1894. Exposava la "tremenda" mortalitat per diftèria. A Espanya en un quinquenni: més de 77.000 morts, la gran majoria nens. Tractament: en el període anginos: acònit a la tercera dilució i belladona a la sisena. En el període crupal, el sulfur de calci. En formes benignes la belladona i el *Mercurius cyanicus*.

10. D. SP y. *Guía homeopático doméstico para uso exclusivo de las familias*. Barcelona: Farmacia homeopática; 1898.

Explica els símptomes més característics dels medicaments homeopàtics i les indicacions de les dosis en cada cas. Comença explicant que "cada cop creix més el nombre d'adeptes al sistema Hahnemannià" i per això cal una guia pràctica. Explicació detallada de les "patogenèsies" de 40 medicaments, per ordre alfabètic, de l' '*aconitum*' al '*zincum*'. Segueixen les normes de dietètica i la descripció de les diferents patologies a tractar. Demana que s'accepti la doctrina i es dotin catedres a la universitat.

11. Sanllehy J. *El Dinamismo vital en sus relaciones con el dinamismo medicamentoso y el dinamismo universal : discurso leído en la sesión inaugural celebrada el día 10 de abril del presente año en la Academia Médico- Homeopática de Barcelona*. Barcelona: Tip. del Sucesor de F. Sánchez; 1899.

Text del discurs inaugural de curs de l'any 1899. Referència a Samuel Hahnemann, les lleis vitals, les forces pregoneres que regeixen l'organisme, també el vitalisme

antic. Cita de nombrosos autors, en diversos aspectes. To discretament polèmic i defensiu.

12. Ricart i Gila J. *La Medecina moderna: discurs pera esser llegit a la sessió inaugural reglamentaria del dia 10 de abril de l'any 1900 a la Academia Homeopática de Barcelona*. Barcelona: Tip. L'Avenç; 1900.

Discurs llegit en la sessió inaugural de 1900, a l'Acadèmia Homeopàtica de Barcelona, de la què l'autor en fou vicepresident. En presenta els antecedents amb un record del Dr. Joan Sanllehy. Comentaris sobre diversos aspectes de la medicina. Possibilitat d'arribar, en bon estat de salut, als cent anys de vida. Disquisicions sobre aquesta doctrina. Esment d'alguns homeòpates.

13. Cahís M. *La Homeopatía experimentalmente demostrada: cuarta serie de experimentos*. Barcelona: Impr. Altés; 1924.

Com a conclusió de molts experiments en cobais, a dilucions altíssimes (a la 210^a de *Strychnos Nux-vomica*), dona interpretacions sobre el mecanisme d'actuació del medicament homeopàtic. Considera que “el fenomen de la curació homeopàtica és, en el fons, d'índole anafilàctica”. A vegades es produeixen situacions de debilitat, pels medicaments homeopàtics, que proposa es diguin d'homeofilàxia. Cita la idea de Hans Kubasta que en alguns casos, per efecte de la dinamització homeopàtica, la matèria s'hagi convertit en força.

14. Benavent de Camón J. *Propaganda homeopática*. Barcelona: Imp. de Collazos y Tasis; 1897.

Presenta una crítica dels sistemes de curació que es practiquen més a finals del segle XIX. També critica l'Electro-homeopatia. To polèmic de l'escrit, que considera que tota l'altra terapèutica es considera al·lopàtica. L'autor fou el primer vicepresident de l'Acadèmia Mèdico Homeopàtica de Barcelona.

15. Suriol A. *La Dinamización homeopática en relación con la concepción moderna de la arquitectura del átomo*. Barcelona; 1923.

Text d'una conferència que va tenir molt èxit entre els homeòpates catalans perquè intentava adaptar les idees terapèutiques al progrés en els coneixements de la química atòmica, aleshores en el punt de creixement de la ciència. Es va traduir al francès. Era un intent d'explicar el mecanisme de la dinamització dels medicaments, i d'introduir l'homeopatia en el nivell de la ciència moderna.

16. Derch i Marsal F. *Concepto de la homeopatia*. Barcelona: Tip. del Sucesor de F. Sánchez; 1900.

Inici amb un record del Dr. Joan Sanllehy, arrel de la seva mort recent. Es pregunta si l'homeopatia és una ciència, i aviat ataca les tendències que considera modernes: “la experiencia de la retorta, de microscopio, de laboratorio, en fin de todo menos de la clínica” i com es fa l'ensenyament dels metges. Segueix defensant la doctrina del “*Similia similibus curantur*”, les dosis infinitesimals, amb les dilucions i el concepte de dinamització, i altres aspectes

Farmàcia homeopàtica de la primera meitat del segle XIX.
(Foto: col·lecció de la Societé d'Historie de la Pharmacie, París).

